

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ, 1860.

ΤΟΜΟΣ ΙΑ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 249.

Η ΝΗΣΟΣ ΑΝΔΡΟΣ

καὶ οἱ ἐν αὐτῇ Δυνασταί (1207—1566).

(Συνέχ. ἴδε ἀρ. 243, 246, 247, καὶ 248.)

—οοο—

VI. Χρυσῆος Α΄ Δε Σομμαρίτα, δυνάστης Ἀνδρου. 1440—1462.

Οὗτω λοιπὸν ἀνέκτισε Χρυσῆος ὁ Α΄ Δε Σομμαρίτα τὴν νῆσον, ἥτις ἀπὸ 56 ἡδὴ ἐτῶν εἶγεν ἀποσπασθῆ ἀπὸ τοῦ οἴκου του. Ἐπὶ τῆς δυναστείας τοῦ Χρυσῆου ἐπεσκέφθη τὸ Αἰγαῖον καὶ ὁ γνωστὸς περιηγητὴς Κυριακὸς Πιτζικόλλας ὁ ἐξ Ἀγκῶνος· αἱ ἐκθέσεις περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα περιηγήσεων του, ὡς καὶ αἱ συλλογαὶ του ἀρχαίων ἐπιγραφῶν εἰσὶ δισκορπισμέναι· ὀλίγαι τινες ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Μωρώνη, ἕτεροι δὲ ὑπὸ τοῦ Μέχου (Mehus) καὶ ἄλλαι ὑπὸ τοῦ Κομπανιῶν. Ἀντίγραφον τῶν ὁδοπορικῶν ἐπιστολῶν του ἀπὸ τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος, ὑπᾶρχε ποτε μεταξὺ τῶν χειρογράφων κληρικῶν τινος ἐν Φλωρεντία, ὀνόματι Κοτάνη, ὅστις τὸ ἐπώλησεν εἰς τὸν διδάκτορα Ταργιῶνιν Τοτζέττην, οὗτος δὲ κατὰ τὴν ἐν Τοσκάνῃ περιήγησίν του περὶ τὸ 1773 ἐξέτυπωσεν ἐπιστολάς τινας ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐξ ἄλλων ἐδημοσίευσεν ἀρκετάς περικοπάς. Πᾶσαι δὲ διευθύ-

νονται πρὸς τὸν πλοῦσιον Γενουήσιον Ἀνδριῶλον Νικολῶ Ἰουστινιάνην Βάγκαν, μετοχὸν τῆς εταιρικῆς δυναστείας Χίου. Ἐκ τινος τῶν ἐπιστολῶν τούτων χρονολογουμένην τὴν 25 Δεκεμβρίου 1444 ἐκ Πάρου, ἐξάγεται ὅτι περιηγούμενος τὰς ἐλληνικὰς θαλάσσας ἐπεσκέφθη δις τὴν Πάρου· ἡ πρώτη του ἐκεῖ διατριβὴ ὑπῆρξεν, ὡς φαίνεται, βραχεῖα· ἀνεχώρησε δὲ εἰς Νάξον, ἀλλ' ἐπανῆλθε καὶ δεύτερον εἰς τὴν χιονόλευκον καὶ μαρμαρώδη Πάρου. Μεταξὺ δὲ ἄλλων ἀναφέρει ἐν τῇ ἡγεύσει ἐπιστολῇ, ὅτι « δὲν ἀρκεῖ νὰ ἴδῃ τις ἅπας τὰ περικαλλῆ καὶ εὐγενῆ τῆς ποτινίας ἀρχαιότητος τῆς νήσου ταύτης μνημεῖα, ἀλλὰ ἐπιθυμεῖ νὰ τὰ θαυμάσῃ ἐπανειλημμένως· ὅθεν παρακολουθῶν τὸν ἡγεμόνα τῆς Χρυσῆου ἐβλέπεν ἐκ νέου μεθ' ἡδονῆς ὅσα ἐγνώριζεν ἤδη· ἐκτὸς αὐτῶν ὅμως μετὰ μεγάλης χαρᾶς παρετήρησε καὶ κεφαλὰς καὶ ἀγάλματα ἐκ μαρμάρου, ἅτινα ζωηρότατα καὶ διὰ θαυμασίων ποικιλιμάτων κεκοσμημένα τότε νεωστὶ ἀνεσκαφθῆσαν διὰ προσπαθειῶν τοῦ περὶ τὰ τοιαῦτα περιέργου ἡγεμόνος Χρυσῆου· ἐν οἷς μάλιστα ἀνέγνω καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θρασυμίδου, τοῦ ποιήσαντος τοὺς ἀνδριάντας καὶ πολλὰ ἄλλα καλλιτεχνήματα μεγαλοπρεποῦς τὸ πάλαι ναοῦ. Οὐχὶ ὀλιγώτερον περιχαρῆς εἶδε καὶ ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τῆς Πάρου πλοῖα φορτωμένα Πάρια μάρμαρα, ἅτινα βεβαίως ἤθελον συντελέσει εἰς διακόσμησιν καὶ στολισμὸν τῆς ἐν Χίῳ τῶν Ἰουστινιανῶν λαμπρᾶς ἀποικίας. Ὁ Κυριακὸς ἀπέστειλεν ἐκ Πάρου εἰς τὸν Ἀνδριῶλον διὰ

τινος κυρίου Α. Καλαφάτη κεφαλήν και σκέλος εκ μαρμαρού, και εκαινοποίησεν αὐτῷ δύο νεωστὶ ἀνακαλυφθείσας ἐπιγραφάς. Μετὰ τὴν ἐν Πάρῳ διατριβὴν ἐπισκέφθη και τὴν Ἄνδρον, αὐτὴν φέρουσαν τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος Ἄνδρου, ἢ ἐκείθεν δὲ μετέβη εἰς τὴν Χίον, ὅθεν ἐγραψε τὴν 12 Ἰανουαρίου 1445 τὴν ἄλλην του ἐπιστολὴν εἰς τὸν Ἰουστινιάνην. Ἡ ἐπιστολὴ, αὐτὴ οὐ μόνον πληροφορεῖ ἡμᾶς ὅτι Χρυσῖνος ὁ Α' Δὲ Σομμαρίπα τῆς Ἄνδρου διέτριβεν ἐνίοτε και ἐν Πάρῳ, ἀλλ' εἶνε και κατὰ τοῦτο πολὺ ἐνδιαφέρουσα, ὅτι συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ἀνασκευάσῃ ἐκ θεμελίων τὴν παρ' ἡμῶν ἐπικρατοῦσαν ἰδέαν, ὅτι οἱ φράγχοι κατακτηταὶ τῆς Ἑλλάδος ἔμενον ὅλως ἀπαθεῖς περὶ τὴν δόξαν τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος· ἐξ ἐναντίας ἐναργῶς ἀποδεικνύεται, ὅτι οἱ ἐν Ἑλλάδι ἄρχοντες Φράγχοι εἰσγάσθησαν πρὸς συντήρησιν τῶν ἀρχαίων μνημείων, και εἰς ἀνασκαφὰς ἀγαλμάτων και ἐρείπιων ναῶν πολὺ πλέον τῶν Βυζαντινῶν, οἵτινες πρὸ παντὸς ἄλλου ἔπρεπε νὰ μεριμῶσι περὶ τῶν λειψάνων τούτου τοῦ ἱεροῦ παρελθόντος. Δὲν εἶνε ἐνταῦθα ἀρμόδιον νὰ συλλέξωμεν πολλὰ και διάφορα παραδείγματα, και νὰ παραστήσωμεν ἐν μιᾷ εἰκόνι ὅλας τὰς προσπάθειάς τῶν φράγκων δυναστῶν πρὸς ἀναζωπύρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος και τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας· παρατηρῶ μόνον, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κυριακοῦ δὲν ἦτο μόνος Χρυσῖνος ὁ Α' τὸ μοναδικόν τοιοῦτου εἶδους παράδειγμα, ἀλλ' ὅτι πρὸς αὐτὸν ἡμιλλῶντο φιλοτιμούμενοι περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος και οἱ δεσπότες τῆς Ἡπείρου Κάρολος Α' και Κάρολος Β' Δεῖ Τόκκι, οἱ δούκες Ἀθηνῶν Ἀντώνιος ὁ Α' και Νέριος ὁ Β', οἱ Ἰουστινιάνη τῆς Χίου, ὁ ἡγεμὼν Δωρῖνος Γαττιλούσιος τῆς Λέσβου, Φραγκίσκος Νάνης ὁ βενετὸς ἀρμαστής τῆς Τήνου και Μυκόνου, και ἄλλοι πολλοί· διὰ τοῦτο και ὁ Κυριακὸς ἐπαινεῖ τὸν Χρυσῖνον εἰς ᾧδὴν τινα ἐν παραρτήματι μιᾶς τῶν ἐπιστολῶν του (*).

Χρυσῖνος ὁ Α' τῆς Πάρου και Ἄνδρου, ἵνα κρατῆν τὴν ὑπόκληψιν και ἐπιφρόνη του διὰ συνεπιμιξίας μετὰ τῶν εὐγενῶν οἰκῶν τῆς Βενετίας, ἔδωκε τὸ 1439 τὴν θυγατέρα του Μαρίας πρὸς τὸν Ἰωάννην Λωρεδάνου, υἱὸν τοῦ τότε εἰσαγγελέως Λουίγη Ἰωάννου Λωρεδάνου, δούε αὐτῆ εἰς προίκα τὴν Ἀντίπαρον. Ἡ νῆσος αὐτὴ ἐρημωθεῖσα ἕνεκα τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν, ἔμενον ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἀκατοίκητος, ὡς και πολλὰ ἄλλα τῶν Κυκλάδων.

(*) Καὶ κατὰ τοῦτο ἀκόμη μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ ἄνω ἐπιστολὴ, καθότι δεῖκναι ὅτι και τότε τὰ περίφημα λατομεῖα τῆς Πάρου ἐπιτηδεῖως ἐμεταλλεύοντο· τὰ ἐκεῖ μάρμαρα φαίνονται ἐν γένει ὅτι ἐξωρῶντο ἐπιμελῶς καθ' ὅλον τὸν μεσαιῶνα. Εἰς τὴν πρότινον ἐτῶν δημοσιευθεῖσαν περιήγησιν τοῦ πατρὸς Φήλικος Φέερου, εὐρίσκειται ὅτι ὅτε ἐπισκέφθη τὴν νῆσον κατὰ τὴν 22 Νοεμβρίου 1483, εἶδεν ὅτι ἐτέμνετο μάρμαρον λαμπρότατον τὸ λεγόμενον Πάριον (marmor parium), τοῦ ὁποῦ ἐγένετο ἐξαγωγὴ εἰς Βενετίαν, και ὅτι ὑπῆρχε και σαρδικὴ λίθος προτιμωμένη και αὐτοῦ τοῦ μαρμαροῦ.

ἀλλ' ὁ Λωρεδάνος ἀπαράσισε νὰ φέρῃ εἰς αὐτὴν ἀποίκους δι' ἐξόδων του, ὡς και ἔφερε νέους κληρονόμους, κτίσας ἐπ' αὐτῆς φρούριον, τοῦ ὁποῦ τὰ ἐρείπια σώζονται ἐτι και σήμερα. Ἡ Ἄνδρος ἐχορήγει ἄλλως τε και ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας Χρυσῖνου τοῦ Α' ἐν κότερον εἰς τὸν στόλον τῆς Βενετίας κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν· τοιοῦτοτρόπως βλέπομεν π. χ. κατὰ τὸ ἔτος 1444 τὰ κότερα τῆς Νάξου, Ἄνδρου και Τήνου ἡνωμένα ὑπὸ τὴν ναυαρχίαν τοῦ βενετοῦ Λουίγη Λωρεδάνου, πατρὸς τοῦ Ἰωάννου τῆς Ἀντιπάρου, κατὰ τοῦ Σουλτάν Μουράτ τοῦ Β'.

Τὸ συνοικέσιον ὁμῶς μετὰ τῆς οἰκογενείας Σομμαρίπα και Λωρεδάνου δὲν διήρκεσε πολὺ, διότι ὀλίγα ἐτη μετὰ ταῦτα ἀπέθανεν ἡ Μαρία, και ὁ σύζυγός της, εἰς τὸν ὁποῖον κατέλιπε μίαν και μόνην θυγατέρα, τὴν ἐπίδοξον κληρονόμον, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα μένει ἀγνωστον, ἐνυμφεῦθη τὸ 1446 εἰς δεῦτερον γάμον τὴν Βαλεντίαν Κρίσπην, θυγατέρα τοῦ Νικολῶ δυνάστου τῆς Θήρας. Ὁ Ἰωάννης Λωρεδάνος, δυνάστης τῆς Ἀντιπάρου, εὐρίσκειτο τὸ 1468 ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου εἰς διαφωρίας μετὰ τοῦ δουκὸς Ἰακώβου τοῦ Γ' τῆς Νάξου· ἐπὶ τοῦ δευτέρου γάμου τοῦ Λωρεδάνου μετὰ τῆς Βαλεντίας Κρίσπης τὸ 1446 ὠρίσθη, ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν Κρίσπων, ἀντὶ νὰ προικοδοτήσῃ αὐτὸν μετὰ τιμάρια εἰς τὸ Αἰγαῖον, νὰ πληρῶνῃ αὐτῷ κατ' ἔτος ὠρισμένον τινὰ φόρον· ὁ δούξ Φραγκίσκος ὁ Β', γυναικάδελφος τοῦ Λωρεδάνου, ἐπλήρωσε τὸν φόρον τοῦτον κατ' ἀρχὰς τακτικῶς· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ οἰκονομικὰ τῶν Κρίσπων ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἐχειροτέρευον, ἡ πληρωμὴ καθυστέρει, και τὰ χρεωστούμενα ποσὰ συνεκεφαλαιώθησαν εἰς 958 δουκάτα. Εἰς μάτην ἐζητεῖτο αὐτὰ ὁ Λωρεδάνος παρὰ τοῦ Φραγκίσκου και τοῦ διαδόχου του Ἰακώβου τοῦ Γ', και μόνον ὅτε ἀπετάθη εἰς τὴν Βενετίαν, και ἡ Γερουσία διὰ ψηφίσματος τῆς 18 Ἰανουαρίου ἔδωκε διαταγὴν εἰς τὸν ναύαρχον τῆς Μεσογείου (Capitano del mar) νὰ εἰσπράξῃ τὴν ἄνω ποσότητα διὰ παντὸς τρόπου, ἀπεπληρώθη ὁ Λωρεδάνος παρὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του.

Τὴν ἐκ τῆς Μαρίας Δὲ Σομμαρίπα θυγατέρα τοῦ Λωρεδάνου ἐξελέξατο εἰς σύζυγον τὸ 1473 ὁ Φραγκίσκος Κρίσπος δυνάστης τῆς Ἰου, ἧτις ἔφερον αὐτῷ ὡς προίκα τὴν Ἀντίπαρον, και ἐξῆς ἐτι τὸ 1486 ὡς δυνάστης ταύτης τῆς νήσου, ἧτις μετὰ τὸν θάνατόν της περιήλθεν εἰς τοὺς ἀπογόνους της ἐκ τῶν οἰκογενειῶν Κρίσπη και Πιζάνη.

Ἐκ τῶν λοιπῶν τέκνων Χρυσῖνου τοῦ Α' ὁ δευτερός του υἱὸς Νικολῶς διέτριβεν εἰς Εὐβοίαν ἐπιστατῶν τὰ ὑποστατικά τοῦ πατρὸς του· δίκη τις τὴν ὁποῖαν ἐκίνησε κατὰ τινος Νικολῶ Μιτζάνη πολίτου τῆς Εὐβοίας διὰ διάφορα κτήματα, και διὰ τὴν ὁποῖαν ἐξεδόθη παρὰ τοῦ Βαβίλου Ἀλξάνου Σαγρέδου (1434—1436), τοῦ διαδόχου τοῦ Φαντίνου Πιζάνη (1438—1440) και τοῦ συμβούλου Φραγκίσκου Βαρθαρίου, ἀπόφασις και αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, τὸν ἠνάγκασε τὸ 1442 νὰ ἔλθῃ εἰς Βενετίαν και νὰ ἀποταθῇ εἰς τὴν μεγάλην Βουλὴν. Ἡ

Βουλὴ ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν 27 Μαρτίου νὰ ἐνεργήσῃ τὸ δικαίωμα τῆς ἐκκλήσεως και νὰ ἐφεσιβάλλῃ τὴν ἀπόφασιν· ἀλλ' ἡ ἐφεσις ἀπέβη καθ' ὑπερβολὴν ἀπαισία εἰς ὅλην τὴν οἰκογενεῖαν Σομμαρίπα, διότι ἡ Γερουσία ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ διατάξῃ ἀναθεώρησιν τῶν ἀπαιτήσεων ὅσας ἐν γένει ἡ οἰκογένεια αὐτὴ ὑπέβαλεν, ἀφορώσας τόπους και κτήματα ἐπὶ τῆς νήσου Εὐβοίας. Ὅθεν ἀπεφασίσθη τὴν 13 Ἀπριλίου νὰ ἐξετασθῶσιν ἐν πρώτοις τὰ δικαίωματα τοῦ Χρυσῖνου ἐπὶ τοῦ χωρίου Ράχη, ἐκ τῆς καστελλανίας τοῦ ὁποῦ ὁ Βαβίλος Μαφφαῖος Δονάτος τῷ εἶχε παραχωρήσει τὸ ἡμισυ κατὰ τὸ 1433, ἀν και ὁ μέχρι τότε ἰδιοκτήτης Βιγίος Βενιέρ, δυνάστης τῶν Κυθῶν (1424—1449) εἶχε διαμαρτυρηθῆ κατὰ τῆς παραχωρήσεως ταύτης· και τὴν μὲν ἐπὶ ἀποζημιώσει αἰτήσιν τοῦ τελευταίου ἀπέβριψε τὸ δικαστήριον τῶν Συνέδρων (Collegio) τὴν 13 Νοεμβρίου, ἡ δὲ Γερουσία ἀπεφάνθη τὴν 13 Αὐγούστου, ὅτι ὁ Σομμαρίπας ἀπέκτησε τὴν Αἰδηψὸν τὸ 1431 δι' ὑποβολῆς νοθευθέντων ἐγγράφων, διότι ἡ πόλις αὐτὴ δὲν ἀνήκε ποτὲ εἰς τὴν κληρονομίαν τῶν Σανούδων, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν Δάλλε Κάρκερι· ὅθεν ὅτι ἔπρεπε μετὰ τὸν θάνατον τῆς Πετρωνίλλας Τόκκω, ἧτις κατέιχεν αὐτὴν ὡς χήρα τοῦ τελευταίου Δάλλε Κάρκερι, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν κυριότητα τῆς δημοκρατίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐγίνετο πάντα ἀναίρεσις τῆς ἀποφάσεως τῆς 29 Δεκεμβρίου 1431, και ἡ Αἰδηψὸς ἠνώθη μετὰ τῶν λοιπῶν κτήσεων τῆς Βενετίας ἐν Εὐβοίᾳ. Ὁ Χρυσῖνος ἠναγκάσθη πρὸς τοῦτοις δι' ἀποφάσεως τοῦ δικαστηρίου τῶν Κακουργιοδικῶν (Quaranzia Criminale) τὴν 16 Οκτωβρίου 1450, νὰ ἀποδώσῃ και αὐτὴς τὰ κατὰ τὸ 1435 εἰς κατοχὴν ληφθέντα κτήματα τοῦ οἴκου Λα Γρόνδα, κείμενα ἐντὸς τῆς περιφερείας Λιχάδος, εἰς τὸν νῦν γενάρχην τῆς οἰκογενείας αὐτῆς Ἰακώβου Δέλλα Γρόνδα. . . . Περὶ τὸ ἔτος 1452 ἠγέρθη και ἄλλη διαφωνία μετὰ Χρυσῖνου τοῦ Α' και Πετρωνίλλας Ζένου, τῆς ἀγάμου ἐτι θυγατρὸς τοῦ Ἄνδρεα Ζένου. Αὐτὴ παρουσιάσθη ἐν Βενετίᾳ φέρουσα ἀγωγὴν κατὰ τοῦ δουκὸς τῆς Νάξου και κατὰ Χρυσῖνου τοῦ Α', ὅστις δὲν ἐζήκωλῶσε νὰ τῆ πληρῶνῃ τὰ προσυμφωνηθέντα και αὐτὴ ὠρισθέντα χρήματα. Τὸ δικαστήριον τῶν Συνέδρων (Collegio) ἀπεφάσισε τὴν 14 Μαΐου 1453 νὰ ἐξετάσῃ εὐθέτερον τὴν ὑπόθεσιν, ὅτε και ὁ Χρυσῖνος παρουσιάσθη προσωπικῶς πρὸς ἔκθεσιν τῶν δικαίων του· ἀλλὰ μόνον ὀλίγον χρόνον διέτριβεν ἐκεῖ. Ἡ ἄλυσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, γενομένη τὴν 29 Μαΐου, τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψῃ, διὰ νὰ λάβῃ τὰ ἀρμόδια μέτρα πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν νήσων του Ἄνδρου και Πάρου. Καὶ εἰσηκούσθη ἡ περὶ ἀδείας αἰτήσις του παρὰ τῆς Γερουσίας τὴν 30 Ἰουνίου, ἀλλὰ διατάχθη ὑπ' αὐτῆς δύο ἡμέρας μετὰ ταῦτα ἵνα ἀφῆσῃ ἐν Βενετίᾳ γενικὸν πληρεξούσιον ἐπίτροπον πρὸς διεξαγωγὴν τῆς μετὰ τῆς Πετρωνίλλας διαφοράς. Συγγρόνως ὁμῶς περιπλέχθη ἐτι μᾶλλον ἡ ὑπόθεσις διὰ τῆς

ἐμφανίσεως ἄλλης ἐναγούσης, τῆς Φιωρέντζας Ζένου. Τότε ἡ ὅλη ὑπόθεσις ὑπεβλήθη εἰς τὴν γνωμοδοτήσιν δύο ἐκ τῶν περιφημοτέρων τῆς Ἰταλίας νομικῶν, τῶν διδασκτόρων Ἰωάννου Δὲ Πράτω και Φραγκίσκου Δὲ Καοδιλίστε, οἵτινες ἐγνωμοδότησαν τὴν 27 Ἰουνίου 1454, και παρουσίασαν τὸ περὶ τούτου ἐγγράφον τὴν 28 τοῦ ἰδίου μηνός. Ὁ λόγος ἦτο κυρίως περὶ δύο ζητημάτων. Πρῶτον, ἡ Πετρωνίλλα Κρίσπη, χήρα τοῦ δουκὸς Πέτρου Ζένου, ἧτις εἶχε προικοδοτήσῃ τὸν υἱὸν της Ἄνδρεαν Ζένον μετὰ τοῦ ὅλου αὐτῆ ἀνήκοντος τιμαρίου, διὰ τῆς παραιτήσεως πάσης ἐπ' αὐτοῦ ἀξιώσεως, ἀν ἡδύνατο ἀποθνήσκουσα νὰ διαθέσῃ τὸ τριτημῶριον τοῦ ἰδίου τούτου τιμαρίου εἰς ὄφελος τρίτου. Δεύτερον, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἡδύνατο, ἡ ὅτι εἶχε τὴν θέλψιν νὰ τὸ κάμῃ, ἀν ἐν τῇ διαθήκῃ της ἔπρεπε νὰ ποιήσῃ και ἰδιαιτέρως μνεῖαν τοῦ τριτημῶριου ἐκείνου, ἐν ᾧ ἐν τῇ αὐτῇ διαθήκῃ πάντα αὐτῆς τὰ κτήματα γενικῶς μόνον ἐσημειοῦντο.

Ἡ γνώμη τῶν νομομαθῶν ἐδόθη ἐπὶ τοῦ πρώτου ζητήματος καταφατικῶς· αὐτὴ και ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἤθελεν ὑπάρχει νόμος ἀπαγορεύων τιμαριούχῳ ἀποθνήσκοντι νὰ ἀφῆσῃ τὸ τιμάριον του διὰ παραιτήσεως ὡς κληροδοτήμα ἢ ὡς παραχωρήσιν εἰς ἄλλον, τοῦτο ἐδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν κυρίαν Πετρωνίλλαν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐγκαταστήσῃ ἐν αὐτῷ κληρονόμον τὴν κυρίαν Φιωρέντζαν· διότι ὁ νόμος ὁ ἀπαγορεύων τινὶ ἐν τῇ ἀσθενείᾳ του νὰ διαθέσῃ τοιοῦτοτρόπως, ἀπαγορεύει τοῦτο ὑπὸ ἰδιαιτέρον τίτλον, τοῦτέστιν ὡς κληροδοτήμα· ἀλλὰ διὰ τούτου δὲν εἶναι ἀπηγορευμένον και τὸ νὰ δύνανται τις νὰ ἐγκαταστήσῃ κληρονόμον, διότι ὑπάρχει κανὼν quod multa transeunt cum universitate, quae non transeunt titulo particulari· και μάλιστα, διότι ὁ νόμος προβλέπει μόνον νὰ μὴ γίνεται τοιαύτη ἀπαλλοτριώσις ὡς κληροδοτήμα πρὸς βλάβην τοῦ κληρονόμου· και ἀν ἤθελε λεχθῆ, ὅτι αὐτὴ ἡ διαθήκη τῆς κυρίας Πετρωνίλλας ἐγένετο εἰς ὄφελος τῆς κυρίας Φιωρέντζας και εἰς βλάβην τοῦ κληρονόμου, ἧτοι τοῦ νομίμου διαδόχου κυρίου Ἄνδρεα, δίδεται ἡ ἀπάντησις, ὅτι τούτο ἐγένετο συναινέσει τοῦ τιμαριωτικοῦ ἐπικυριάρχου, καθὼς και αὐτοῦ τοῦ κυρίου Ἄνδρεα Ζένου, ὅστις ἦτο ὁ κληρονόμος, και ὅτις ἤθελε διαδεχθῆ τὸ τιμάριον· ἐπομένως ὅτι ἐγένετο συναινέσει αὐτοῦ, δὲν δύναται νὰ ἐνοηθῆ ὅτι ἐγένετο πρὸς βλάβην του. Περαινοῦντες λοιπὸν τὸν λόγον ἀπεφαινόντο ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ζήτημα, ὅτι ἡ Κυρία Πετρωνίλλα ἡδύνατο ἐν τῇ διαθήκῃ της νὰ διαθέσῃ ῥητῶς τὸ τιμάριον τούτο, και ἐτι μᾶλλον νὰ διαθέσῃ τὸ τρίτον μέρος αὐτοῦ, διότι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τιμαριωτικῆς περιβολῆς τοῦ κυρίου Ἄνδρεα Ζένου, ἡ κυρία Πετρωνίλλα ἐπεφυλάξατο ἐαυτῇ ῥητῶς τὸ δικαίωμα, ἵνα δύναται νὰ διαθέσῃ τὸ τρίτον μέρος τοῦ τιμαρίου πρὸς χάριν και ἐπιζωῆς ἐνός τῶν λοιπῶν της τέκνων. ἢ εἰς πρὸς τὸ δευτερον ὁμῶς ζήτημα ἀπάντησαν, ὅτι ἡ Πετρωνίλλα ἀποθνήσκουσα, ἀν ἤθελε τῷ ὄντι νὰ διαθέσῃ

πρός ὄφελος τῆς Φλωρέντζας ἐν τρίτον τοῦ τιμαρίου, ἔπρεπε νὰ ἀνάγκη νὰ κάμῃ μείαν τοῦ τριτημορίου αὐτοῦ· ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο δὲν ἔγινε, δὴλον ἦν διὰ δύο αἰτίας, ὅτι οὔτε εἶχε σκοπὸν νὰ κληροδοτήσῃ εἰς τὴν Φλωρέντζαν τὸ ῥηθὲν τριτημόριον ἢ καὶ πρῶτον, διότι τὸ δίκαιον καὶ ἡ ἐπιείκεια ἀπαιτοῦσι νὰ μὴ λέγῃ τις μὲ γενικὰς μόνον λέξεις ὅτι θέλει νὰ διαθέσῃ πράγμα τι ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἔχει πλεόν δικαίωμα· νῦν δὲ ἡ κυρία Πετρωνίλλα δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ διαθέσῃ τὸ τιμᾶριον αὐτὸ, ἀφήγουσα αὐτὸ εἰς ἐν τῶν τέκνων της, εἴμῃ ἐπὶ ζωῆς τοῦ περι οὗ ὁ λόγος τέκνου. Ἀφίγουσα λοιπὸν εἰς τὴν κυρίαν Φλωρέντζαν κληροδοτήματα ὑπὸ τὸν ὄρον ἵνα δύναται αὐτὴ πάλιν νὰ διαθέτῃ αὐτὸ ἐν ζωῇ καὶ θανάτῳ, δὲν σημαίνει ὅτι μὲ αὐτὰς τὰς λέξεις ἤθελε νὰ ἀφήσῃ αὐτῇ τὸ τιμᾶριον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ κυρία Πετρωνίλλα ἀποθνήσκουσα δὲν εἶχε κανὲν δικαίωμα νὰ διαθέσῃ ὑπὲρ τῆς κυρίας Φλωρέντζας τοιοῦτοτρόπως. . . . Δεύτερον δὲ, ἐκεῖνο μόνον δύναται τις νὰ διαθέσῃ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐφαρμόζονται αἱ λέξεις τῆς διαθήκης· νῦν δὲ ἡ διαθήκη καὶ ἡ διάταξις τῆς κυρίας Πετρωνίλλας παρχωρεῖ εἰς τὴν κυρίαν Φλωρέντζαν πᾶσαν ἐλευθερίαν νὰ διαθέσῃ ὅπως θέλῃ ὅσα τῇ ἀφήσεν ἐπὶ ζωῆς καὶ μετὰ θάνατον, λέξεις ἐφαρμόζόμεναι καὶ εἰς τὸ τρίτον μέρος τοῦ τιμαρίου, τὸ ὁποῖον μόνον ἐπὶ ζωῆς ἠδύνατο νὰ τῇ ἀφήσῃ, ὅτι ἐπομένως ἡ ἀγωγή τῆς Φλωρέντζας ἦτο ἀνυποστήρικτος, καὶ ἔπρεπε νὰ ἀπορρίβῃ.

Τὸ τὰ μέγιστα ἐνδιαφέρον αὐτὸ ἐγγράφον δεικνύει λοιπὸν, ὅτι κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ἡ Φλωρέντζα Ζένου, θυγάτηρ τοῦ δουκὸς Πέτρου καὶ σύζυγος τοῦ Μαρίνου Φαλιέρ ἐπαπέλαθεν ἐκ νέου κατὰ τοῦ Χρυσίνου τὰς ἀξιώσεις ἃς εἶχε παρουσιάσει ὁ Φαλιέρ τὸ 1437. Ἀλλ' ἡ δημοκρατία παρεδέχθη τὴν γνωμοδότησιν τῶν δύο νομομαθῶν, ἐν ᾧ πρῶς ἀποζημιῶσιν τῆς Πετρωνίλλας Ζένου διέταξε κατὰ τὰς ἐπιτάξεις τῶν κτημάτων τοῦ Χρυσίνου. Ἐπειδὴ ὁμοῦ κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἀπὸ τοῦ 1453 εἶχεν ἀποθάνει ὁ ἀνῆλιξ δούξ Ἰωάννης Ἰκώβος, τότε μόλις παιδίον πενταετῆς, καὶ ὁ πρεσβύτερος τῶν τοῦ πάππου του ἀδελφῶν Γυλιέλμους ὁ τῆς Ἀνάφης ἀνέβη τὸν δουκικὸν θρόνον τοῦ Αἰγαίου ὡς Γυλιέλμος Β' (1453—1463), ἡ θεία τοῦ ἀποθανόντος δουκὸς καὶ θυγάτηρ Ἰωάννου τοῦ Β' Ἀδριάννα, ἥτις πρὸ πολλοῦ εἶχε ὑπανδρευθῆ τοῦ Χρυσίνου τὸν πρωτότοκον υἱὸν Δομίνικον, διεμαρτυρήθη κατ' αὐτῆς τῆς κατὰ τὸ λέγειν της ἀρπαγῆς τοῦ θρόνου, καὶ κατώρθωσεν ὥστε ἡ Γερουσία νὰ κλητεύσῃ τὴν 23 Αὐγούστου 1454 ἀμφότερα τὰ διαδίκαια μέρη, ἵνα ἐμφανισθῶσιν ἐν Βενετίᾳ μέχρι Σεπτεμβρίου τοῦ ἀκολουθοῦ ἔτους. Ὄθεν παρουσιάσθη καὶ πάλιν ὁ γηραιὸς Χρυσίνος ἐκεῖ πρὸς ἐπιφύλαξιν τῶν δικαιωμάτων τῆς νόμφης του ἐναντίον Γυλιέλμου τοῦ Β', καὶ ἵνα κανονίσῃ καὶ τὰς ἰδικὰς του πρὸς τὴν Πετρωνίλλαν Ζένου σχέσεις. Τὸ τελευταῖον ζήτημα παρουσιάσθη πρῶτον εἰς συζήτησιν τὴν 29 Ἀπριλίου 1457 ἐνώπιον τοῦ δικα-

στηρίου τῶν Συνέδρων (Collegio). Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ ἀποκλείσῃ τῶν συνεδριάσεων ἐν πρώτοις πάντας τοὺς συγγενεῖς τῶν διαδίκων, καθὼς καὶ τὸν Φραγκίσκον Μέμον καὶ τὸν Κανδιάνον Βωλλάνην, τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ Χρυσίνου καθυποβληθέντα τιμαριωτικά ἐγγράφα τῶ 1371 καὶ 1389 νὰ ἀντιγραφῶσι καὶ σταλῶσιν εἰς Ἐβρίπον πρὸς ἐξέλεξις τῆς γνησιότητος αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ τοιοῦτοτρόπως ἐπῆλθε νέα χρονοτριβή, ἐπέστρεψεν ὁ Χρυσίνος εἰς Ἄνδρον χωρὶς νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν Πετρωνίλλαν· ὅθεν ἡ εἰσαγγελία τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἔφερον ἐν ὀνόματι αὐτῆς ἐκ νέου ἀγωγήν κατὰ τοῦ Χρυσίνου ἐνώπιον τῆς Γερουσίας, ἐπὶ τῇ ὁποίᾳ ἀπεφασίσθη τὴν 29 Ἀπριλίου 1458 νὰ προσκληθῇ καὶ αὐτὸς ὁ Χρυσίνος εἰς πληρωμὴν. Ἀντ' αὐτοῦ ὅμως παρουσιάσθησαν πληρεξούσιοι ἐπιτετραμμένοι δι' αὐτὸν καὶ τὴν νόμφην του, ἐν ᾧ Γυλιέλμος ὁ Β' ἐφρόνει περιττόν νὰ πέμψῃ πληρεξούσιον τινα ἐκτὸς τοῦ νόθου υἱοῦ τοῦ Ἰκώβου· ἀλλ' οὔτε εἰς τὴν κλήτευσιν ὑπήκουσεν ὁ Γυλιέλμος, τὴν κατὰ τὴν 4 Μαρτίου 1459 ἐκδοθεῖσαν, καὶ διατάσσουσιν αὐτὸν νὰ ἐμφανισθῇ κατὰ τὸν Αὐγούστον εἰς Βενετίαν, καὶ νὰ δώσῃ λόγον τῷ Χρυσίνῳ καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Δομίνικῳ, τοῖς ἀντιπροσωπεύουσι τὴν Ἀδριάναν· διέμενε δὲ οὐχ ἥττον δούξ Νάξου μέχρι τοῦ κατὰ τὸ 1463 ἀκολούθησαντος θανάτου του. Ἐξ ἐναντίας τὸ ζήτημα τὸ περὶ ἀποζημιώσεως τῆς Πετρωνίλλας ἐλύθη τὸ ἴδιον ἔτος 1459. Ἐπειδὴ ὁ Χρυσίνος δὲν εἶχεν ἀποπληρώσει αὐτῇ τὰ κατὰ τὴν 5 Ἰανουαρίου 1440 ὀρισθέντα 3,000 δουκάτα, καὶ διὰ ταῦτα αὐτῇ τὸν ἐνήγαγεν ἐνώπιον τῶν δημοσίων κατηγορῶν Ἀνδρέα Κονταρίνη καὶ Ματθαίου Βιττούρη πρὸς ἐπιστροφὴν τῆς νήσου Ἄνδρου, οὗτοι ὑπέβαλον τὴν ἵσχύσιν εἰς τὴν μεγάλην Βουλὴν. Τότε φοβηθεὶς ὁ Χρυσίνος μήπως στερηθῇ τὴν μόλις ἀποκτηθεῖσαν κυριότητα, ἀπέστειλε τὸν υἱὸν του Δομίνικον εἰς Βενετίαν, ὀνομάσας αὐτὸν διὰ πράξεως γενομένης τὴν 15 Νοεμβρίου 1458 ἐνώπιον τοῦ συμβολαιογράφου Μάρκου Βιλενίου τῆς Ἄνδρου, γενικὸν αὐτοῦ πληρεξούσιον. Τὴν 28 Ἀπριλίου 1459 λοιπὸν ὁ Νικολῶς Φραγκίσκου Κόκκος, τὸν ὁποῖον ὁ Δομίνικος ὑποκατέστησεν ἀντ' αὐτοῦ τὴν 15 Μαρτίου, ἦλθεν εἰς συμβιβασμὸν μετὰ τοῦ Ἰωάννου Φραγκίσκου Ἰουστινιάνη καὶ Κατταρίνου Δράκοντος Ζένου ἀντιπροσωπευόντων τὴν Πετρωνίλλαν, δυνάμει πράξεως ἀνεκωθένσης ἔπειτα τὴν 16 Ἰουλίου συνεβάλοντο δὲ ἀμφότερα τὰ μέρη, ὅτι ὁ Χρυσίνος ἔπρεπε νὰ ἀποστείλῃ τῇ Πετρωνίλλᾳ μὲ τὰ ἐκ Βιρυττοῦ καὶ Ἀλεξανδρείας περιμενόμενα κἀτερῆα 2,000 χρυσᾶ δουκάτα, ἔπειτα δὲ ἐντὸς τῶν τριῶν ἀκολουθῶν ἐτῶν νὰ παραδώσῃ αὐτῇ τὸ ποσὸν ἐτέρων 3,000 δουκάτων, διὰ τὰ ὁποῖα χρήματα ὁμοῦ ἔπρεπε ἀπὸ τότε νὰ δοθῇ ἀρμόδια ἐγγύησις. Ἐξ ἄλλου μέρους παρητεῖτο ἡ Πετρωνίλλα ἐν ὀνόματι ἐαυτῆς, καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ μελλόντος συζύγου της καὶ τῶν μελλόντων κληρονόμων πάντων τῶν δικαιωμάτων ὅσα ἂν ἤθελεν εἶχε ποτὲ δυνάμει ἐγγράφου τινὸς ἐπὶ τῆς νήσου. Ἐὰν δὲ ὁ Χρυσ-

σίνος ἤθελε πληρώσει μὲν τὰ 2,000 δουκάτα, ἤθελεν ἀρνηθῆ δὲ τὴν πληρωμὴν τῶν λοιπῶν 3,000 τότε τὰ μὲν πρῶτα νὰ λογιζῶνται ὡς πρόστιμον, ἢ δὲ Πετρωνίλλα νὰ ἐξηγάπηται καὶ πάλιν 5,000, δουκάτων ἢ τῆς ἐπιστροφῆς τῆς νήσου· ἐξ ἐναντίας δὲ, ἐὰν αὐτὴ ἦτις ἐκ τῶν μελλόντων κληρονόμων της καὶ μετὰ τὴν σῶαν παράληψιν τῆς ὅλης ποσότητος ἤθελεν ἀρχίσει νέαν κατ' αὐτοῦ δίκην, νὰ ἐπιστραφῇ πάραυτα ἡ πληρωθεῖσα ποσότης. Τὸ συμβόλαιον τοῦτο ἐγένετο καὶ ὑπεγράφη τὴν 8 Αὐγούστου ὑπὸ τοῦ συμβολαιογράφου Νικολῶ Λούλη ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ματθαίου Βουλγάρου Βιττούρη, ἐνώπιον τῶν ἄνω τριῶν πληρεξουσίων, καὶ ἀρ' οὗ ὁ Κόκκος ἀνέλαβε νὰ δώσῃ ὁ ἴδιος ἐγγύησιν διὰ τὴν πρώτην δόσιν τῶν 2,000 δουκάτων, ἀνεγνώσθη καὶ ἐπεκυρώθη τὸ ἐγγράφον τὴν 17 Αὐγούστου ἐν τῇ Γερουσίᾳ ἐνώπιον τοῦ δόγου καὶ τῶν συμβούλων του· αἱ δὲ ἐν τῇ προνομίᾳ τῆς 5 Ἰανουαρίου 1440 περιεχόμεναι καὶ τὴν ἀποζημιῶσιν τῆς Πετρωνίλλας ἀφορῶσαι περικοπαί, ἠκυρώθησαν κατὰ τὸν ἴδιον καιρὸν ὑπὸ τῶν δημοσίων κατηγορῶν (Anvogadori del Communa). Ὁ Χρυσίνος ἐπλήρωσε τῇ Πετρωνίλλᾳ λοιπὸν 200 δουκάτα, διότι δὲν εὑρίσκειν ἐν βραχεῖ χρόνῳ τοιαύτην μεγάλην ποσότητα 5,000 δουκάτων· ἀκολούθως ἐπέμψε τὴν 7 Νοεμβρίου 1461 ἔτερα 400 δουκάτα, ἅτινα παρκατετέθησαν παρὰ τῇ εἰσαγγελίᾳ, καὶ τὰ ὁποῖα ἐπὶ πολὺ ἐδίσταζον νὰ μεταχειρισθῶσι, διότι ἡ Πετρωνίλλα ἀντὶ νὰ ὑπανδρευθῇ ἐπροτίμησε νὰ ἀποχωρήσῃ ὡς μοναχὴ εἰς τὸ παρὰ τῇ Ἰουδαϊκῇ μοναστήριον τοῦ τιμίου Σταυροῦ. Οὐχ ἥττον ὤρισε τὸ δικαστήριον τῶν Συνέδρων (Collegio) τὴν πρώτην Ἰουνίου 1462 νὰ ἐγχειρισθῶσιν αὐτῇ τὰ 400 δουκάτα, καθὼς καὶ νὰ μὴ παύσωσιν αἱ παρὰ τοῦ Χρυσίνου χορηγητέαι πληρωμαὶ τῇ Πετρωνίλλᾳ ἂν καὶ αὐτὴ ἔλαβε τὸ μοναχικὸν σχῆμα.

Κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος, ὅτε ἀπεφασίσθησαν τὰ ἄνω, ἦτοι τὸ 1462 ἀπέθανε Χρυσίνος ὁ Α' Δὲ Συμμαρίπα, πλήρης ἡμερῶν, ἀρ' οὗ ἐξουσίασε τῆς Ἄνδρου 22 ὄλα ἔτη, ἀπέκτησεν ἐπὶ τῆς Εὐβοίας μεγάλα ὑποστατικά, καὶ ἠγεμόνευσεν ἐπὶ τῆς Πάρου 48 ἔτη. Τὸ ὄνομα τῆς συζύγου του δὲν περιῆλθεν εἰς γνῶσιν μας, γνωρίζομεν ὅμως ὅτι ἐκ τοῦ γάμου του ἐγεννήθησαν ἀπογόνων πλῆθος. Ἐκ τῶν θυγατέρων του, ἐκτὸς Μαρίας τῆς δυνάστιδος Ἀντιπαύρου, γνωρίζομεν καὶ τὴν Κιάραν, τῆς ὁποίας γίνεται μεία κατὰ τὸ 1475. . . . Ἐκ τῶν υἱῶν του εἶνε δύο γνωστοί, ὁ Δομίνικος καὶ ὁ Νικολῶς, ἐκεῖνος μὲν ὡς πρωτότοκος, νομφεθεὶς ζῶντος τοῦ πατρὸς του τὴν Ἀδριάναν Κρίσπην, ἔλαβε τὴν Ἄνδρον εἰς κληρονομίαν, ὁ δὲ Νικολῶς ἐκληρονόμησε τὰ ἐν Εὐβοίᾳ κτήματα, καὶ μάλιστα τὴν εἰς τὴν οἰκογένειάν του ὡς τιμᾶριον ἀφειθείσαν Αἰδηψόν, καὶ τὴν νήσον Πάρον.

VII. Δομίνικος Δὲ Συμμαρίπα, δυνάστης Ἄνδρου. 1462—1466.

Ἐκ τῶν δύο ἀδελφῶν Νικολῶς ὁ Α' τῆς Πάρου

διῆγε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς του κυριαρχίας βίον εἰρηνικόν. Ἐκαλλώπισε δὲ τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου τοῦ Παροικίου, καθὼς καὶ τὴν ἐκεῖ ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας τοῦ Σταυροῦ, καὶ ἐπειδὴ τὸ παλαιὸν κάστρον εἶχεν ἐρημωθῆ πρὸ πολλοῦ, μετέφερε τὴν ἐδρὰν τῆς κυριαρχίας του εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου, ἥτις οὕτως κτισμένη ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Κεφάλου μετεμορφώθη εἰς πύργον τῶν Συμμαρίπα, καὶ ἔμενεν ὡς οἰκῆμα τῶν διαδόχων αὐτοῦ, καὶ σήμερον ἀκόμη βλέπει τις ἐπὶ τοῦ ἐρημωθέντος καὶ πρὸ πολλοῦ καταπεσόντος παλατιοῦ θυρεὸν φέροντα λέοντα ἀρπακτικὸν καὶ ξιφήρη, τὸ οἰκόσημον τοῦ δευτέρου διαδόχου Νικολῶ Β' Βενιέρ.

Ἐξ ἄλλου μέρους Δομίνικος ὁ δυνάστης τῆς Ἄνδρου ἐκληρονόμησε τὰς δίκας τοῦ πατρὸς του κατὰ τῆς οἰκογενείας τῶν ποτὲ κυρίων τῆς νήσου Ζένων. Μεταξὺ ἄλλων ἠμέλησε μάλιστα νὰ πληρώσῃ τῷ Μάρκῳ Ζένῳ καὶ τοῖς κληρονόμοις αὐτοῦ τὸ ἐτήσιον συμπεφωνημένον ποσὸν τῶν 150 δουκάτων· οὔτε τὰ καθυστεροῦντα 50 δουκάτα, ἅτινα ὁ πατήρ του Χρυσίνος ἐχρεώσται ἀκόμη εἰς αὐτοὺς, διέταξε νὰ πληρωθῶσιν, οὔτε αὐτὰ τὰ 150 χρυσᾶ δουκάτα κατ' ἔτος, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τριῶν πρώτων τῆς κυριαρχίας του ἐτῶν, ὥστε τὸ χρέος του ἀνέβη εἰς 500 δουκάτα. Ὄθεν παρουσιάσθη Φραγκίσκος Ζένος τοῦ Μάρκου ὁ πρεσβύτερος υἱὸς καὶ κύριος κληρονόμος ἐνώπιον τῆς Γερουσίας, παρκαλῶν νὰ βοηθήσωσιν αὐτὸν εἰς τὰ δίκαιά του. Ἡ Γερουσία ἐψηφίσαστο ἐπὶ τούτῳ ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 12 Μαρτίου 1465 νὰ δοθῇ διαταγὴ εἰς τὸν ἀρχιναύαρχον τοῦ στόλου ἵνα δευθυνθῇ εἰς Ἄνδρον πρὸς τὸν Δομίνικον, καὶ νὰ ζητήσῃ τὰ καθυστεροῦντα χρήματα, ἐὰν δὲ ἤθελεν ἀρνηθῆ τὴν πληρωμὴν, νὰ μεσεγγυήσῃ τὰ κτήματά του. Ὁ Δομίνικος ἐδίδε τότε ὑποσχέσεις πολλὰς καὶ καλὰς, ἀλλ' οὔτε τὸν Φραγκίσκον Ζένον ἱκανοποίησεν, οὔτε τὴν ἀνεψιᾶν τοῦ Ζένου Πετρωνίλλαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐχρεώσται ἐτι: 150 δουκάτα· ὅθεν τὴν 18 Ἀπριλίου 1466 ἐδόθη νέα διαταγὴ εἰς τὸν ναύαρχον τῆς μοίρας τοῦ Ἀδριατικοῦ νὰ ἐκβιάσῃ τὴν πληρωμὴν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ Φλωρέντζα Κρίσπη, θυγάτηρ τοῦ ἀποθανόντος Γυλιέλμου τοῦ Β', παρουσίασεν ἀγωγήν διὰ τῶν ἐπιτρόπων της Ἰωάννου Πιζάνη καὶ Νικολῶ Πεζάρου κατὰ τῶν διαδόχων τοῦ πατρὸς της, ἦτοι τοῦ δουκὸς Φραγκίσκου τοῦ Β' (1463—1466), καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰκώβου τοῦ Γ' (1466—1480), διότι κτήματα αὐτῇ ἀνήκοντα τὰ παρεχώρησαν οὔτοι εἰς τὸν Δομίνικον Δὲ Συμμαρίπα. Ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τῶν ἐγγράφων, ἅτινα καθυπέβαλεν ὁ ἐξακολουθῶν νὰ ἐκτελῇ γρῆν πληρεξουσίου τῶν Συμμαρίπα ἐν Βενετίᾳ Νικολῶς Κόκκος, ἀπαδεικνύετο, ὅτι τὰ κτήματα ἐκεῖνα δὲν παρεχωρήθησαν τῷ Δομίνικῳ ἀλλὰ τῷ Ἰκώβῳ, νόθῳ υἱῷ τοῦ δουκὸς Γυλιέλμου τοῦ Β', ὁ Δομίνικος δὲν ἐνείχετο περαιτέρω εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν, ἥτις ἀπέβλεπε μᾶλλον τὸν δούκα Ἰκώβον τὸν Γ', καὶ ἦτις ἐτελείωσε μετὰ ταῦτα διὰ τῆς εἰς τὴν ἐνάγουσαν ἀποδόσεως τῆς νήσου

Ἀνάγκης. Ἐξ ἐναντίας ἡ δίκη μετὰ τῶν Ζένων, ἀν καὶ πλῆθος γράμματα ἀντηλλάχθησαν μεταξύ τοῦ Δομινίκου καὶ τῆς Ἀθηνῆς τῆς Βενετίας ἐν ὅσῳ αὐτὸς ἐξῆ, ἐξηκολούθει νὰ μὴν πάντοτε ἐκκρεμῆς.

Ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Δομινίκου εὐρίσκουμεν κατὰ πρόωτον καὶ νέον ἐπίσκοπον Ἄνδρου, τὸν Φραγκίσκον Βερτινον ἐκ Λούκκας, ὅστις ἐκλήθη εἰς τὴν θέσιν ταύτην τὸ 1465 ὑπὸ τοῦ πάπα Πύλου τοῦ Β'. Περὶ αὐτοῦ μᾶς δίδουσιν ἀκριβεστέρως πληροφορίας αἱ πρὸς αὐτὸν ἀπευθυνόμεναι ἐπιστολαὶ τοῦ Ἰακώβου Ἀγκυρῆ Πικκολόμινη, καρδινάλιου καὶ ἐπισκόπου Παντῆς. Ἔχουμεν γράμμα τοῦ τελευταίου ἀπὸ 7 Ὀκτωβρίου 1465, διὰ τοῦ ὁποίου τὸν συγκαίρει ἐπὶ τῷ νέῳ ἀξιώματι, καὶ ὑπομνησκαὶ τὰ δύσκολα γρῆσι τοῦ ὑπουργήματός του, « ἵνα φοβῆται τὸν Θεὸν καὶ πληθύνῃ τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἔργου, καὶ φανῇ ἄξιος τῆς ἀντεθέσεως αὐτῷ λειτουργίας φορτίου ἀνελάβετο, οὐ μόνον τὴν αὐτοῦ αἵρων ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς ἀπάντων ὧν κατέστη ποιμὴν. » Ἐπιούτως κοινοποιεῖ αὐτῷ εἰς ἄλλην τοῦ ἐπιστολῆν τοῦ 1466, τὸν τὴν 25 Δεκεμβρίου ὑπὸ τοῦ ἰδίου πάπα ἀπαγγελέντα κατὰ τοῦ Γεωργίου Πυδιδεβράδ βασιλέως τῆς Βοημίας ἀφορισμὸν, καὶ τὸ 1468 τῷ ἀναγγέλλει, ὅτι ἀνεχώρησεν ἐκ Ῥώμης εἰς Πιέντζαν πλησίον τῆς Σιένης, ἵνα μὴ πῆσῃ θύμα τοῦ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ἐγκατακλιψάντος λοιμοῦ· οὕτως ἐξηκολούθει ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὁ καρδινάλιος διατηρῶν μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἄνδρου ἀλληλογραφίαν. Ἐπιούτως σώζεται ἐπιστολὴ τοῦ Φραγκίσκου πρὸς τὸν φίλον του ὑπὸ ἡμερομηνίαν 14 Ὀκτωβρίου 1470 περὶ τῶν ἀγγλικῶν καὶ γαλλικῶν πραγματευομένη ὑποθέσεων, ὡς καὶ ἐπιστολὴ τοῦ καρδινάλιου τοῦ 1471, εἰς τὴν ὁποίαν εἰδοποιεῖ τὸν Φραγκίσκον περὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἱστορικοῦ του συγγράμματος ὑπὸ τὸν τίτλον « Ἀπομνημονεύματα, » ἅτινα οὐχὶ μόνον τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ καὶ τὰς πέραν τῶν Ἀλπεων χώρας ἤθελε συμπεριλαμβάνει, καθὼς καὶ αὐτὴν τὴν Ἑλλάδα. Μετὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν ὑπάρχει καμμία εἰδησις περὶ τοῦ Φραγκίσκου· περὶ δὲ τοῦ διαδόχου του, τοῦ τελευταίου ἡμῖν γνωστοῦ λατίνου ἐπισκόπου Ἄνδρου, ὅστις προέστατο τῆς ἐκκλησίας τῆς νήσου ταύτης ἐπὶ τῶν χρόνων τῶν Σομμαρίπα, θέλει γενεῖ μνηεῖα κατωτέρω.

Ὁ δυνάστης Ἄνδρου Δομίνικος Δὲ Σομμαρίπα ἀπέθανε μετὰ τετραετῆ κυριαρχίαν τὸ 1466. Ἡ σύζυγός του Ἀδριάνη Κρίστη ἔτεκε πολλὰ τέκνα... Εἰς τὸν γενεαλογικὸν πίνακα τῆς οἰκογενείας ἀναφέρονται τέσσαρες τοῦ Δομινίκου υἱοί, Ἰωάννης, Χρυσίνος, Φραγκίσκος καὶ Ἰακώβος· ἐν τούτοις εἶνε πιθανόν, ὅτι καὶ ἡ Θεοδώρα ἐκείνη Σομμαρίπα, ἥτις εἶχεν ὑπανδρευθῆ τὸν Ἰαννούλην, υἱὸν τοῦ Νικολῶ Γοττσαδίνη (+ 1441), δυνάστην τῆς Κέου, καὶ ὡς ταυτοῦτον ἀναφερόμενον εἰς ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1468, 1499 καὶ 1500, ἦτο θυγάτηρ τοῦ Δομινίκου... Τὸν Δομίνικον διεδέχθη ὡς πρωτότοκος εἰς τὴν κτῆσιν τῆς Ἄνδρου ὁ Ἰωάννης, οἱ δὲ τρεῖς ἄλλοι γεώτεροι ἀδελφοὶ του ἠρέσθη-

σαν με συντάξεις (apanage) ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς νήσου.

VIII. Ἰωάννης Δὲ Σομμαρίπα δυνάστης Ἄνδρου. 1466—1468.

Ἀλλὰ καὶ ὁ νέος ἡγεμὼν δὲν ἐπέπρωτο νὰ χαρῆ ἐπὶ πολὺ τὴν κυριαρχίαν του· ἐπειδὴ δὲ πρώτη του φροντίς ὑπῆρξεν ἡ λύσις τῶν διαφορῶν περὶ τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν ἀξιώσεων τῆς οἰκογενείας τῶν Ζένων, κατάρθωσεν ὥστε ἡ Γερουσία νὰ κλητεύσῃ τὴν 12 Σεπτεμβρίου 1467 πάντας τοὺς ἔχοντας ἀξιώσεις ἵνα παρευρεθῶσιν ἐν Βενετίᾳ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἀκολουθοῦ ἔτους· ἀλλ' αὐτὸς ἀπέθανε πρὸ τῆς ὀρισθείσης προθεσμίας. Τὸ 1468 ἀπέπλευσαν ἔνδεκα ὠπλισμένα τουρκικὰ κότεργα ἀπὸ τῆς Μιλήτου (Παλάτια), ἵνα ἀποπειραθῶσι ληστρικῆν ἐπὶ τῆς Λήμνου ἀπόβασιν· ἀλλ' ἡ πρόνοια τοῦ βενετοῦ ἀρμοστοῦ τῆς νήσου ταύτης Βαρθολομαίου Στεφάνου Βάρβαρω (1467—1471) ἐματαιώσε τὴν ἀπόπειραν. Ἐκεῖθεν ἐχωρίσθησαν τὰ πειρατικὰ τῶν Τούρκων πλοῖα, καὶ τέσσαρα ἐξ αὐτῶν ἐπλευσαν πρὸς τὴν Ἄνδρον, ὅπου πρωςωρμίσθησαν ἀπειλοῦντες τὴν πρωτεύουσάν. Πάραυτα ὁ δυνάστης Ἰωάννης ἐξῆλθε κατ' αὐτῶν, καὶ συμπλοκῆς γενομένης ἐπεσε μαχόμενος, φονευθέντων καὶ δεκατριῶν ἄλλων ἐκ τῶν περὶ αὐτόν. Οἱ δὲ πειραταὶ ἀποδάντες εἰς τὴν νήσον φέροντες πῦρ καὶ σίδηρον, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ καταγῶγιά των ἔχοντας μεθ' ἑαυτῶν 70 αἰχμαλώτους καὶ λάφυρα ἀξίας 15,000 δουκάτων. Ἡ εἰδησις τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης ἐφθασεν εἰς Βενετίαν τὴν 7 Αὐγούστου, ὅτε συγχρόνως ἀνηγγέθη, ὅτι πεσόντος ἀτεκνοῦ τοῦ Ἰωάννου, ὁ ἀμέσως ἐπόμενος ἀδελφὸς του Χρυσίνος ὁ Β' ἀνέλαβε τὴν ἐπὶ τῆς Ἄνδρου κυριαρχίαν.

IX. Χρυσίνος Β' Δὲ Σομμαρίπα δυνάστης Ἄνδρου. 1468—1500.

Διαρκούσης τῆς μακρᾶς τούτου ἡγεμονίας ἐπῆλθον ἀλλεπάλληλοι συμφοραὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Κατὰ μικρὸν ἐξῆπλοῦτο πανταχοῦ ὁ τροπαιοῦχος βραχίων τῶν Ὀθωμανῶν· ἡ πτώσις τῆς πρωτεύουσας τῆς Εὐβοίας τὸ 1470 ἐπέσυρε καὶ τὴν ἀπώλειαν τῶν λοιπῶν πόλεων καὶ φρουριῶν τῆς νήσου ταύτης· καὶ ἡ Αἰδηψὸς, τὸ προπύργιον τοῦ δυνάστου τῆς Πάρου Νικολῶ Σομμαρίπα, ἐπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀγρίων κατακτητῶν, τῶν ὁποίων ὁ στόλος μετὰ τὴν τῆς ὅλης νήσου ὑποταγὴν ἐστράφη κατὰ τῆς Ἄνδρου, ἣν ἐκπορθήσας πολλοὺς ἐκ τῶν ὑπηκόων Χρυσίνου τοῦ Β' ἀπήγαγεν εἰς αἰχμαλωσίαν. Αἱ πρὶν λοιπὸν πολυάνθρωποι νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ἠρμώθησαν ὀλοτελῶς, ὥστε ἡ μὲν Ἄνδρος εἶχε περὶ ταύτην τὴν ἐποχὴν 2,000 μόνον κατοίκων, ἡ δὲ Πάρος 3,000, καὶ ἡ Ἀντίπαρος μόλις 400. Πρὸς τούτοις ἠκολούθησαν καὶ ἐριδῆς τινες, αἵτινες ἐτάρακτον Χρυσίνου τοῦ Β' τὴν ἡσυχίαν, ἀναρπύσαι ἐν μέρει ἐξ αὐτῆς τῆς πτώσεως τῆς Εὐβοίας. Ἐκ τῆς ἐν Βενετίᾳ πολλῆν ἐχούσης τὴν ἰσχύον

καὶ ἐξ εὐπατριδῶν καταγομένης οἰκογενείας Μωροζίνης ἀπόκησαν δύο κλάδοι εἰς Εὐβοίαν. Ὁ Δομίνικος Μωροζίνης ἐξ ἐνὸς τούτων, νυμφευθεὶς τὴν Κιάραν Δανδόλου, διέτριβεν ἐνίοτε ἐπὶ τῆς Ἄνδρου, ὅπου ὁ πενθερὸς του Μάρκος Δάνδολος ἐκέκτητο ἀκόμη σημαντικὰ ὑποστατικά· ἀποθανόντος τοῦ τελευταίου, ἡ χήρα αὐτοῦ Βεάτριξ Μωροζίνη ἦλθεν εἰς γάμον δευτέρον μετὰ τοῦ Βακτιστοῦ Δὲ Κορμύλλω, πλουσίου εὐγενοῦς τῆς νήσου, ὅστις κατέλιπεν εἰς τὴν προγονὴν του ἀξιολόγα κτήματα, καὶ μετὰ αὐτῶν διαφορὰς οἰκίας ἐντὸς τῆς πόλεως· ὁ Δομίνικος Μωροζίνης περιῆλθεν ἔπειτα εἰς διαφοράν τινα μετὰ τοῦ Χρυσίνου Β' Σομμαρίπα τῆς Ἄνδρου ἔνεκα 150 δουκάτων τὰ ὁποῖα ὁ τελευταῖος ἀπῆται παρ' αὐτοῦ, καὶ ἀποποιούμενου τοῦ Μωροζίνη τὴν πληρωμὴν, διέταξεν ὁ δυνάστης τῆς Ἄνδρου κατάσχεσιν τῶν οἰκιῶν τῆς Κιάρας, τὰς ὁποίας εἶχε κληροδοτήσει αὐτῇ ὁ μητριὸς της. Ἐν τοσοῦτῳ παρουσιάσθη ὁ Ἰωάννης Μωροζίνης, υἱὸς τοῦ ἐν τῷ μεταξύ θανόντος Δομινίκου, ἐν Βενετίᾳ, φέρων ἀγωγὴν ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῶν Συνέδρων (Collegio), καὶ αἰτούμενος τὴν ἄρσιν τῆς κατασχέσεως τῶν οἰκιῶν, αἵτινες ἦσαν ἰδιοκτησία τῆς μητρὸς του Κιάρας καὶ ὄχι τοῦ πατρὸς της, καὶ ἐπομένως δὲν ἠδύνατο νὰ ἐνέχωνται εἰς τὰ χρεῖα τοῦ τελευταίου. Τὴν 3 Ἰουνίου 1473 παρέπεμψαν οἱ Σύεδροι τὴν ὑπόθεσιν εἰς τοὺς τέσσαρας νομομαθεῖς τῶν τάξεων τοῦ δικαίου (Savj degli ordini) Γιρόλαμον Δα Μούλα, Θεοδῶτον Κονταρίνην, Λοδοβίκον Δὲ Πέσαρω, καὶ Φραγκίσκον Φόσκορην, οἵτινες τὴν 4 Σεπτεμβρίου ἀπεφάνθησαν, ὅτι νὰ παραδώσῃ μὲν Χρυσίνος ὁ Β' τὰς κατασχθεισὰς οἰκίας τῷ Μωροζίνῃ, αἱ χρηματικαὶ δὲ μὴ ἀπαιτήσεις του νὰ ἀναγνωρισθῶσιν ἐχρῶσαι τὸ ἀρμόδιον κύρος. Ὁ συμβολαιογράφος Λουίγης Ἰωάννου Δεῖ Βράχι συνέταξε τὸ περὶ τούτου ἔγγραφο, τὸ ὁποῖον ἀνεγνώσθη τὴν 5 Σεπτεμβρίου ἐνώπιον τοῦ δόγου καὶ ἐπεκυρώθη παρ' αὐτοῦ. Ἐπιούτως καὶ ἡ δίκη ἦν ὑπέστη Χρυσίνος ὁ Β' μετὰ τῆς χήρας τοῦ Εὐβοῦς Ἰωάννου Δὲ Κρεσέντζα ἀπέβη κατ' αὐτοῦ, διότι κατεδικάσθη νὰ πληρῶσῃ εἰς αὐτὴν, ὀνομαζομένην Ἑλένην, τὸ ποσὸν 400 δουκάτων, καὶ ἐπειδὴ ἐβράδυνεν εἰς τὴν πληρωμὴν ἐδόθη τὴν 4 Δεκεμβρίου 1475 παρὰ τῆς Γερουσίας διαταγὴ εἰς τὸν ναύαρχον τῆς Μεσογείου (Capitano del mar) νὰ εἰσπράξῃ διὰ παντὸς τρόπου τὰ χρήματα ταῦτα, ὁ δὲ Χρυσίνος ἐπλήρωσεν ἀμέσως.

Ἐνταῦθα ἤθελεν εἶσθαι ὁ ἀρμόδιος τόπος, ἵνα παρεῖρω καὶ τινὰς λέξεις περὶ τῶν ἐν Κρήτῃ καὶ Εὐβοίᾳ ἀποκατασταθειῶν παραφυάδων γενεῶν Σομμαρίπα, τῶν ὁποίων προπατέρω ἀναφέρεται Λέων Δὲ Σομμαρίπα ἐν Βερώνῃ (*), ἀνὴρ ἑξοχος διὰ τὸ τὸ φρόνημα καὶ τὴν ἀνδρίαν· ὁ Λέων εἰς τὰς ἐριδας μετὰ τῶν γουέλφων κομητῶν τοῦ Ἁγίου Βο-

ναφίου καὶ τῶν γιβελλίνων Μοντεκίων, ἐτάχθη μετὰ τῶν πρώτων καὶ μετ' αὐτῶν συνεμερίσθη τὴν ἐκ τῆς πατρίδος ἐξορίαν· ἀποθανὼν δὲ (1294) ἀφῆκε τέσσαρας υἱοὺς, Λεονέλλον τὸν πρωτότοκον, πατέρα τοῦ προμνησθέντος Γασπάρου Δὲ Σομμαρίπα, καὶ ἀρχηγέτην τοῦ γένους τῶν δυναστῶν τῆς Πάρου καὶ Ἄνδρου, Φραγκίσκον ἀποθανόντα κληρικόν, Ματθαῖον τὸν περίφημον νομικὸν καὶ ἱππότην τοῦ χρυσοῦ πτεροιστήρος, σύζυγον τῆς Κωνσταντίας τοῦ Ἑσπε, καὶ Νικολῶν, ὅστις νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα Φραγκίσκου Πευιλῆκου (1387) ἀποκατέστη εἰς Λόδι, ὅπου καὶ σήμερον ἀκμάζει τὸ γένος τῶν Σομμαρίπα. Ὁ Νικολῶς αὐτὸς κατέλιπε τρία τέκνα, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Διονεύς νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ Κρητῶς Φραγκίσκου Βενιέρ, ἠγόρασε τὸ ἱπποτικὸν κτῆμα Βολᾶτι (Gli-Volati) ἐπὶ τῆς Κρήτης καὶ ἀπέθανεν ἀτεκνος· ὁ ἀδελφὸς του Λέων, ὅστις εἶχε νυμφευθῆ τὴν θυγατέρα τοῦ Γεωργίου Δὲ Γαρτζώνη, καὶ εἶχεν ἀκολουθήσει τὸν ἀδελφόν του εἰς Κρήτην, συνετέλεσεν ἵνα ὑπανδρευθῆ καὶ ἡ ἀδελφή του ἐκεῖ μετὰ τοῦ Φραγκίσκου Γεωργίου. Ὁ Λέων κατέλιπε δύο υἱοὺς, τὸν Βαρθολομαῖον καὶ Ἀνδρέαν, ὅστις τελευταῖος λαβὼν εἰς σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ Θεοδώρου Νάνη κατέλιπεν ἐξ διαφορά τέκνα· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν δύο μόνον εἶνε γνωστά, ἡ τὸν Δὲ Κούσπω ὑπανδρευθεῖσα Γιρόλαμα καὶ ὁ υἱὸς Λωρέντζος, ἐκ τῶν τέκνων τοῦ ὁποίου ὁ μὲν Φραγκίσκος ἐνυμφεῖται κυρίαν τινα ἐκ τῆς οἰκογενείας Μολίν, ὁ δὲ Λέων θυγατέρα τοῦ Καταρίνου Ζένου, διατελῶν περὶ τὸ 1465 μεσίτης εἰς Φένδακον Δεῖ Τεδέσκι· οὗτος ἦν ὁ τελευταῖος τῶν ἐν Κρήτῃ ἀρρένων βλαστός, ἡ δὲ θυγάτηρ του Κιάρρα ὑπανδρεύθη τὸ 1459 τὸν Ὁωμῶν Πέτρον Ζένον ἀποθανόντα τὸ 1504 (**).

Οἱ δὲ ἀδελφοὶ Χρυσίνου Σομμαρίπα τῆς Πάρου καὶ Ἄνδρου φαίνεται ὅτι ἀφῆκαν ἀπογόνους ἐν Εὐβοίᾳ· τοῦλάχιστον γνωρίζομεν ὅτι τὸ 1466 ἐνυμφεῖται ἐκεῖ ὁ Φραγκίσκος Μάρκου Κορνάρου τὴν θυγατέρα Ἰακώβου Σομμαρίπα, ἀνεψιοῦ Χρυσίνου τοῦ Α' τῆς Ἄνδρου, ἐν ᾧ ἡ ἀδελφή της ἐγίνε σύζυγος πιθανόν τὸ 1464, τοῦ Πέτρου Γιρολάμου Βαρθαρίου.

Αὐτὴ ἡ τελευταία εὐρίσκειτο ἐπὶ τῆς τουρκικῆς κατακτησεως τῆς Εὐβοίας ἐν Εὐρώπῳ μετὰ τῆς θυγατρὸς της καὶ ἀπῆχθη μετ' αὐτῆς αἰχμαλώτος εἰς Σμύρνην· ὅτε δὲ ὁ στόλος τῆς Βενετίας ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν ταύτην τὸ 1472, ἐλύτρωσαν μὲν τὴν μητέρα ἐκ τῆς δουλείας, ἀλλὰ τὴν θυγατέρα της, πωληθεῖσαν ἰσως καὶ μεταβάσαν εἰς τὸν γυναικωνίτην Τούρκου τινὸς μεγιστάνου, δὲν ἐξαναεῖδον πλέον ἐκεῖ. Ἄλλος βλαστός τοῦ γένους ἐν Εὐβοίᾳ ἦτο ὁ Ἀλέξανδρος Σομμαρίπας, ὅστις ἐξῆ περὶ τὸ 1436, καὶ κατέλιπε μίαν θυγατέρα τὴν σύζυγον

(**) Οἱ καὶ γὰρ ἐπι διατηρούμενοι Σομμαρίπα τῆς Κρήτης φαίνεται ὅτι κατάγονται ἐξ ἐνὸς τῶν ἐπιλοίων τεσσάρων τέκνων τοῦ Ἀνδρέα Σομμαρίπα, ὧν τὰ ὀνόματα δὲν διασώθησαν· καὶ τοῦτο πολὺ πιθανὸν ἐφ' οὗ παρεδίχθησαν τὸ ἀνατελεθὲν γένος.

(*) Ὑπάρχουσι διάφοροι τοῦ ὀνόματος ὀρθογραφίαι. De Summa Ripa λατινιστῶν: Summaripa, Summaripra, Sommaripa καὶ Sommariva ἰταλιστῶν. Sommerire γαλλιστῶν.

(1469) τοῦ Ἰωάννου ἐκαίνου Μωροζίνη (+ 1484), τὸν ὅποιον εἶδομεν τὸ 1473 εἰς δίκην μετὰ Χρυσίνου τοῦ Β'. Σύγχρονος Χρυσίνου τοῦ Β' Συμμαρίπα ἦτο καὶ ὁ Γεώργιος Συμμαρίπας, ὁ περίφημος νομικὸς τῆς Βερώνης, τοῦ ὁποῦ ἐγκώμιον ἔγραψεν ὁ Dal Pozzo, καὶ ὅστις διετῆρει πάντοτε τὰς μετὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐξαδέλφων σχέσεις του.

Ἐκ τῶν υἱῶν Χρυσίνου τοῦ Α', Νικολῶς ὁ Α' δυνάστης τῆς Πάρου ὑπέδρευσε τὸ 1479 τὴν θυγατέρα του Φιωρέντζαν μετ' Ἰωάννην Φραγκίσκον Βενιέρ, υἱὸν Μωϋσῆ τοῦ Α' Βενιέρ δυνάστου τῶν Κυθέρων, ὅστις διέπραττε μεγάλας ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς συντροφικὸν λογαριασμὸν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Γερολάμου, καὶ μάλιστα μετήρξατο τὸ ἐμπόριον ἱερὰκων θηρευτικῶν, ὡς φαίνεται ἐκ πράξεων τῆς 20 Ἰανουαρίου 1485 καὶ 17 Νοεμβρίου 1500. Ὑπὸ τοῦ Νικολῶ τὴν σοφὴν κυβέρνησιν ἀνέλαβε κατὰ μικρὸν ἡ Πάρος ἐκ τῶν ζημιῶν, τὰς ὁποίας καὶ αὐτὴ ἡ νῆσος ὑπέφερε παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν· τοῦλάχιστον ὁ Βερθολομαῖος Δάλλι Σονέτι, ὅστις ἐπεσεφόρη καύτην τὸ 1482, καθὼς καὶ τὴν ὑπὸ Χρυσίνου τοῦ Β' ἐξουσιαζομένην Ἄνδρον, ὀνομάζει τὴν Πάρον πολυάνθρωπον καὶ καρποφόρον. Ἐπὶ τῆς Ἄνδρου ἀναφέρει τὴν πόλιν κειμένην βορειανοτολικῶς, τὸν λιμένα, καὶ τὴν λιθόκτιστον γέφυραν τῆς ἀγούσας ἀπὸ τῆς πόλεως πρὸς τὸν ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης ἐπὶ βράχου ὑψούμενον πύργον. Μεταξὺ δὲ τῶν μειζῶν τιμῶν ἀπολαυόντων ὑποτελῶν τοῦ Νικολῶ Δὲ Συμμαρίπα, δυνάστου τῆς Πάρου, ἀνῆκε καὶ ἡ οἰκογένεια Δὲ Λέουδα, ἥτις ἐγκαταστημένη ἐν Νάξῳ ἐξουσίαζεν ἐπὶ τῆς Πάρου τὸ τιμάριον Ἐπισκοπιᾶρά· ἀλλ' ὅτε ὁ Σιμωνέλλος Δὲ Λέουδα ἠθέλησε τὸ 1469 νὰ λάβῃ κατοχὴν τῶν ἐπὶ τῆς Πάρου κτημάτων τοῦ πατρὸς καὶ πάπου του, ἐκώλυσε αὐτὸν ὁ δυνάστης τῆς νήσου. Ὁ Σιμωνέλλος ἀπετάθη δι' ἀναφορᾶς του εἰς τὸ σύνθημα καταφύγιον τῶν καταπιεζομένων ἐν Ἑλλάδι ὑποτελῶν, εἰς τὴν Βενετιάν· ἡ δημοκρατία ἔγραψεν ἐπανειλημμένως τῷ Νικολῶ, κελύουσα αὐτῷ ἵνα μὴ κρατῆ περαιτέρω τοῦ πιστοῦ Δὲ Λέουδα τὸ τιμάριον· ὁ Νικολῶς ὑπέσχεθη νὰ ἐνδώσῃ, ἀλλὰ ἐπτὰ ὅλα ἔτη ἔστρεψε τὸν Σιμωνέλλον μετὰ κενὰς μόνον λέξεις. Ὅτε δὲ ἡ Γερουσία τὴν 20 Νοεμβρίου 1476 διέταξε τὸν ναύαρχον (Capitano del mar) νὰ ἀναγκάσῃ τὸν Νικολῶν διὰ παντός· μέσου εἰς ὑποταγὴν, εἴτε διὰ λόγων ἐπεικῶν εἴτε δυνάμει τῶν ὀπλων, τότε ὑπήκουσε ὁ τελευταῖος, καὶ ἕκτοτε ὁ οἶκος Δὲ Λέουδα ἔμεινε κάτοχος τῶν ἐν Πάρῳ τιμαρίων μέχρι τῆς κατακτήσεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐτι κατὰ τὸ ἔτος 1486 ἀναφέρονται οἱ Συμμαρίπαι ὡς δυνάσται τῆς Πάρου καὶ Ἄνδρου, ἐν ᾧ ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἰωάννου Λωρεδάνου ἐξουσίαζε τῆς Ἀντιπάρου.

Περὶ τὴν ἰδίαν ταύτην ἐποχὴν ἦτο ἐπίσκοπος Ἄνδρου μοναχὸς τῆς, ὀνόματι Ἰάκωβος, ὅστις διέτριβε τὸ 1483 ἐν Βενετίᾳ, ὅπου κατέστη πολυθρύλλητος διὰ τὸν ἀκόλαστον αὐτοῦ βίον, ὡς πνευματικὸς πατὴρ τῶν εὐγενῶν καλογραιῶν ἐν

τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἁγίου Ἰερωνύμου εἰς τοσοῦτον ἐφθασεν ἀναιδείας, ὥστε μετὰ τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν ἠσέλγησεν, ἕως ὅτου τὸ τὰ πάντα εἶδος συμβούλιον τῶν ΔΕΚΑ ἤγαγεν αὐτὸν τὴν 24 Νοεμβρίου 1483 ἐνώπιον τοῦ βήματός του (α)· προκειμένων δὲ καταφανῶν ἀποδείξεων κατ' αὐτοῦ, τὸ συμβούλιον ἐπελήφθη τῆς ἀνακρίσεως ἐπὶ παροῦσῃ τοῦ τοποτηρητοῦ τοῦ πατριάρχου τῆς Βενετίας· καὶ ἐπειδὴ ὁ ἐπίσκοπος ἤρνετο τὰ πάντα, τὸν ἀνάγκασαν διὰ βασάνων εἰς ὁμολογίαν. Τότε ἀπήχθη εἰς προσωρινὴν φυλάκισιν ἐντὸς τοῦ φρουρίου τοῦ Παταυτοῦ, καὶ μετέπειτα, τὴν 29 Σεπτεμβρίου 1484, καταδικάσθη διὰ ψήφισματος τοῦ συμβουλίου τῶν ΔΕΚΑ εἰς δεσμὰ διὰ βίου ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῆς Δαλματίας Σεβενικοῦ. Οὗτος ἦν ὁ τελευταῖος λατίνος ἐπίσκοπος Ἄνδρου, τὸν ὅποιον εὐρίσκουμεν ἀναφερόμενον ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν Συμμαρίπα.

Ἀποδείξεις τοῦ ὅτι οἱ ἐν Ἑλλάδι Συμμαρίπαι εἶχον πάντοτε σχέσεις στενάς μετὰ τῶν ἐν Βερώνη συγγενῶν τῶν, ἔχομεν τὴν κατὰ τὴν 26 Μαΐου 1488 ὑπὸ τοῦ συμβολαιογράφου Ἰωάννου Φαντίνου Δὲ Γαλλέσιω γενομένην διαθήκην τοῦ νομομαθοῦς Γεωργίου Συμμαρίπα τῆς Βερώνης. Οὗτος ἀφίνει ἐν αὐτῇ κληρονόμους ἐν πρώτοις τοὺς υἱοὺς του, ἔπειτα τὸν ἀδελφόν του Πετροφραγκίσκον (β), καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ ἄλλου προαποθανόντος ἀδελφοῦ του Βιάγκου, Ἀντώνιον, Ἰάκωβον καὶ Ἀυγουστίνον. α Ἐἰ δὲ καὶ ἀποθάνωσιν, ἐξακολουθεῖ λέγων ἐν τῇ διαθήκῃ του, οἱ προμνησθέντες ἀνεψιοί μου χωρὶς νὰ ἀφήσωσι τέκνα ἄρρενα ἐκ νομίμου γεννηθέντα γάμου, θέλω καὶ ὀρίζω ὥστε ἡ ῥηθεῖσα περιουσία μου νὰ περιέλθῃ εἰς τοὺς μεγαλοπρεπεστάτους ἐξαδέλφους μου, τὸν κύριον Νικολῶν Συμμαρίπα δυνάστην τῆς νήσου Πάρου, καὶ τὸν κύριον Χρυσίνον Συμμαρίπα δούκα τῆς Ἄνδρου, ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει (γ). Κατὰ τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἠδύνατο νὰ φανῆ ὅτι Χρυσίνος ὁ Β' ἔφερε τὸν τίτλον δουκὸς τῆς Ἄνδρου, καὶ μετὰ τοῦτο συμφωνεῖ πληρέστατα καὶ ἡ ἐν τοῖς ἀρχαίοις τοῦ συγγενοῦ οἴκου Καμπάνια σωζομένη γενεαλογία· ἀλλ' ἐπειδὴ κανὲν αὐθεντικὸν ἔγγραφον δὲν τὸν ἀναφέρει ὡς δούκα, δὲν πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ τίτλος αὐτὸς εἶχε τύχει γενικῆς ἀναγνωρίσεως· τότε

(α) Misti del Consiglio dei X. — Tom. XXI. fol 136 b.

† (+) qui episcopus fuit tante protrevitatis et lasciviae abhominabilis et detestabilis, quod malum commercium et copulas habuerit carnales etiam per illicitos modos cum pluribus monialibus dieti loci. . . .

(β) Καὶ ἐν δημοσίῳ ἔγγραφῳ τῆς βενετικῆς πολιτείας ἀπὸ 3 Ἰανουαρίου 1480 γίνεται μνεία τοῦ Γεωργίου Συμμαρίπα μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Πετροφραγκίσκου καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Ἀντωνίου.

(γ) « Item se li predicti mie Cusini manchassono sine filijs masculis de legitimo matrimonio procreatis, voglio et ordino, che la dita mia facultà devogna e vada a li Magnifici mie Cusini, miser Nicolò Summaripa Signor della isella de Petros et a miser Corsino Summaripa Duca de Andro in Arcipelago. »

μάλιστα ἤθελεν εἶσθαι γελοῖον νὰ προσελάβανέ τις τοιοῦτον τίτλον, ὅτε οἱ δυνάσται τοῦ Αἰγαίου μόλις ἦσαν εἰς κατάστασιν νὰ ὑπερασπισθῶσι τὰς νήσους τῶν κατὰ τῆς δυνάμεως τῶν Ὀθωμανῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἠπειλεῖ τὸ 1490 ὁ στόλος Βαγιαζήτ τοῦ Β' τὸ Αἰγαῖον, καὶ μάλιστα ταύτην τὴν φορὰν κατευθυνόμενος πρὸς τὴν Πάρον, ὅπως ἐκδιώξῃ ἀπὸ τῆς κτήσεως αὐτῆς Νικολῶν τὸν Α' Συμμαρίπα. Μετὰ τοιοῦτον ἄκουσμα ἀπέπλευσε πᾶραυτα ὁ Νικολῶς Καπέλλος προβλεπτής τοῦ στόλου τῆς Βενετίας μετὰ τέσσαρα κάτεργα εἰς Πάρον, ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὰς κτήσεις τῶν Βενετῶν καὶ τῶν συμμάχων ἐν τῷ Αἰγαίῳ. Νικολῶς ὁ Α' ἔλαβεν τὰ μέγιστα μαθὼν τὴν ἀρξίν τῷ βενετικῷ στολισκῷ, ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς δημοκρατίας καὶ ἔστειλε τὸν ἀρχιεπίσκοπον Παροναξίας πρὸς τὸν Καπέλλον μετὰ προτάσεις νὰ παραχωρήσῃ τὴν νῆσον ἐπὶ ἀποζημιώσεως τινὲς εἰς τὴν Βενετιάν. Ἡ πρότασις δὲν εὐρήκεν ὑποδοχὴν· ἐν τούτοις ἐδόθη ἡ ἄδεια τῷ Νικολῶ νὰ τεθῆ ὑπὸ τὴν Βενετικὴν προστασίαν, καὶ νὰ ὑψοῖ ἐν τῷ μέλλοντι ἐπὶ τῶν ἐπαλλαγῶν τοῦ πύργου τοῦ τὴν σημαίαν τῆς δημοκρατίας, φέρουσαν τὸν λέοντα τοῦ ἁγίου Μάρκου. Ὅθεν οἱ Ὀθωμανοὶ παρητήθησαν καὶ ταύτην τὴν φορὰν ἀπὸ τοῦ σκοποῦ τῶν. Τὸν σκοπὸν Νικολῶ τοῦ Α' τῆς Πάρου ἵνα παραχωρήσῃ τὴν νῆσον τοῖς Βενετοῖς, μαρτυρεῖ καὶ τὸ μυστικὸν τῆς Γερουσίας ψήφισμα κατὰ τὴν 10 Σεπτεμβρίου 1490. Τὴν 5 Ἰουνίου εἶχε γράψῃ περὶ τούτου ὁ προβλεπτής τοῦ βενετικῷ στόλου Νικολῶς Πιζάνης πρὸς τὸ συμβούλιον τῶν ΔΕΚΑ, καὶ ὡσαύτως τὴν 8 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εἶχεν ἀποστείλει πρὸς τὴν Γερουσίαν γράμμα τῆς προτερίας ἐκ χειρὸς Νικολάου ἀρχιεπισκόπου Παροναξίας. Οἱ κάτοικοι τῆς Νάξου καὶ Πάρου ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς πολὺ ἀτυχεῖς ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τῶν μικρῶν δυναστῶν τῶν, ἐπειδὴ ὁ σουλτάν Βαγιαζήτ ὁ Β' ἄφηνε τοὺς στόλους του συχνότατα νὰ περιπλέωσι τὸ Αἰγαῖον, ἐν ᾧ ὁ δούξ Ἰωάννης ὁ Γ' τῆς Νάξου καὶ Νικολῶς ὁ Α' τῆς Πάρου οὐδὲν ἐπραττον εἰς ἀμυναν, ἢ μᾶλλον ἂν καὶ εἶχον τὴν καλλιτέραν θέλησιν δὲν ἠδύνατο νὰ κάμωσι τί ποτε. Διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι προσέφερον ἑαυτοὺς εἰς τὸν βενετὸν προβλεπτήν παραδοθέντες εἰς τὴν Βενετιάν. Ἀλλ' ὁ Πιζάνης δὲν ἤθελε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς προτάσεις τῶν πρὶν ἐξετάσῃ τὰ φρονήματα ἐν Βενετίᾳ. Ἡ Γερουσία διέταξεν αὐτῷ πρώτης περιστασεως τυχεύσης νὰ πλεύσῃ εἰς Νάξον, καὶ νὰ παραστήσῃ τῷ δούκι τὴν ἀπλητισμένην θέσιν του, νὰ περιποιηθῆ ὅμως, ὅτι πράττει τοῦτο αὐθορμήτως καὶ ὄχι κατ' ἐντολήν τῆς δημοκρατίας, καὶ εἰάν ἤθελε εὐρεῖ τὸν Κρίσπον εὐδιάθετον νὰ παραχωρήσῃ πᾶς νήσους του, νὰ προσδιορίσῃ αὐτῷ ἐτησίαν διὰ βίου σύνταξιν· ἀλλ' ὅ,τι δὴ ποτε καὶ ἂν ἤθελε πράξῃ νὰ δώσῃ περὶ τούτου τάχιστα πληροφορίας εἰς Βενετιάν. Ἡμεῖς βλέπομεν ὅτι ὁ Νικολῶς τῆς Πάρου δὲν ἐδυσκολεύετο νὰ ἀλλάξῃ τὴν ἀδέσβαιον ἡγεμονικὴν του ὑπαρξίν μετὰ τοῦ εἰρηνικοῦ ιδιωτικοῦ βίου, καὶ αἰτία, δι' ἣν ἡ Βενετία δὲν ἐδέχετο νὰ

προσαρτίσῃ τὴν Πάρον, ἦτο ἀναμφιβόλως, ὅτι ὁ δούξ Ἰωάννης ὁ Γ' δὲν συγκατετίθετο νὰ παρητηθῆ τόσον εὐθηνὰ τῆς ἐπὶ τῆς Πάρου ἐπικυριαρχίας.

Μετὰ ταῦτα ἠκολούθησαν ἔτη τινὰ εἰρήνης, διαρκούντων τῶν ὁποίων οὐδὲν παρεδόθη ἡμῖν περὶ τῆς ἱστορίας τῶν νήσων Πάρου καὶ Ἄνδρου, ἂν καὶ περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, 1494, συνέβη εἰς Νάξον αἰματηρὰ ἐπαναστάσις, λήξασα μετὰ τὸν φόνον τοῦ δουκὸς Ἰωάννου τοῦ Γ' Κρίσπου (1480—1494) καὶ τὴν ἐξαετὴν κατάσχεσιν τῆς νήσου ὑπὸ τῆς Βενετίας (*).

Τὸ 1500 ἀπέθανε καὶ ὁ Χρυσίνος ὁ Β', δυνάστης τῆς Ἄνδρου, ἐπὶ τῆς νήσου του, καταλιπὼν ἐκτὸς τῶν υἱῶν του Βέρτου καὶ Γασπάρου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ δεύτερος εἶχε δώσει τὸ 1486 τὴν θυγατέρα του εἰς γάμον τῷ Δομινίκῳ Μάρκου Νικολῶ Ζεντάνη, καὶ πρεσβύτερόν τινα υἱὸν νόθον, ὀνόματι Νικολῶν, ὅστις εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ἐσφατερίσθη τὴν ἐπὶ τῆς Ἄνδρου ἐξουσίαν (**).

(* Ἐπειτα τὸ τέλος.)

NEPOTISSOS.

ΑΒΟΣΗΑΣΜΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ.

—000—

Σπανίως συμβαίνει νὰ λάβω ἀνὰ χεῖρας τὴν γραφίδα, καὶ νὰ μὴ ἔλθωσιν εἰς τὴν μνήμη μου ἡ Κυρία Geoffrin καὶ τὰ ὄψα τῆς· τίς δὲ ἡ Κ. Geoffrin; Ἡ κυρία αὕτη ἦτο τὸν περελθόντα αἰῶνα ἡ Ἀσπασία τῶν νέων Ἀθηνῶν, περὶ τὴν ὁποίαν συρρέοντες καὶ Σωκράτεις καὶ Περικλεῖς ἐνετρώφον ἐν τῷ κάλλει αὐτῆς καὶ τῇ εὐρυτιᾷ. Ἡ δευτέρα ὅμως, αὕτη Ἀσπασία εἶχε καὶ συνήθειαν τῆς ὁποίας, ἂν δὲν ἐλησμόνησα τὴν ἱστορίαν, ἐσφατερίτω πάντῃ ἡ προκάτοχος τῆς· ὀνομάζετο χωρὶς πολλοῦ δισταγμοῦ τοῦς περὶ αὐτὴν σοφοὺς ἡέτες ἦται

(*) Ὅτι Ἰωάννης ὁ Γ' Κρίσπος δὲν ἐφρονεῖτο τὸ 1487 ὡς πληροφορεῖ ἐσφαλμένως ὁ Sauger (p. 287), ἀλλὰ τὸ 1494, ἐκτὸς τῶν ἀξιοπιστῶν βενετῶν ἱστορικῶν, καὶ μάλιστα τοῦ Νουαγιέρου καὶ Βέμβου, καὶ πολλῶν ἐν τῇ Βιβλίῳ τῶν Ἀπορρήτων καὶ ἐν τῷ Μαρκιανῷ Κώδικι περιεχομένων ἐγγράφων τῆς πολιτείας, δεκτικῆς καὶ ἡ νεωστὶ ὑπὸ τοῦ κόμητος Μουλιού Πέρρου ἐν Μεδιολάνοις δημοσιευθεῖσα περιήγησις τοῦ Κάζολα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ θάνατος τοῦ Ἰωάννου συνέβη περὶ τὴν 20 Σεπτεμβρίου 1494.

(**) Ὁ Sauger ἀναφέρει καὶ δύο ἄλλους υἱοὺς, τὸν Ἰωάννην καὶ Μάρκον, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς μεταναστεύσας εἰς Γαλλίαν, καὶ ὁ δεύτερος εἰς Σαουίαν, ἀφῆκαν ἐκεῖ ἀπογόνους· ἀλλὰ τοῦ συγγραφέως τούτου ἡ περὶ τὴν ἐξακριβῶσιν τῆς ἀληθείας ὀλιγοφροσύνη εἶνε γνωστὴ, ὥστε δὲν δύναται τις νὰ δώσῃ πίστιν εἰς τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα.

Βοιωτὸς (καὶ μὴ τὴν ἀλήθειαν ὑποπτεύω ὅτι, κατὰ τὸν σημερινὸν τῆς ἐτυμολογίας συρμὸν, ἐκ τῶν Βοιωτῶν γενεαλογεῖται ἡ λέξις ἐκείνη τῶν Γάλλων), καὶ ἐφιλοδώρει κατ' ἔτος πρὸς ἕκαστον αὐτῶν ἀνά βραχίον ἐκ βελούδου.

Ἀλλὰ πρὸς τί τὸ σεμνὸν τοῦτο ἐπίθετον καὶ τὸ σεμνότερον δῶρον; Κατὰ δυστυχίαν οἱ ὑπομνηματισταί, ὅσους ἐγὼ τοῦλάχιστον ἀνέγνω, ἀναφέρουσι μὲν τὸ πρᾶγμα, σιωπῶσιν ὅμως ὡς πρὸς τὸ σημαίνοντο· ἀλλὰ τις φίλος μου, τῆς Γερμανίας μουσοτραφής, βαθύς περὶ τὴν ἐρμηνευτικὴν, βεβαιῶσθε ὅτι, κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς ὥρας Γαλλίδος, βοιωτίζουσιν οἱ καταγινομένοι εἰς τὰ γράμματα, καὶ ὅτι τοῦτο μόνον κερδαίνουσι, τὸ νὰ κατατρίβωσι καθήμενοι καὶ ἐγκύπτοντες τὰς ἀναξυρίδας των.

Ἄπλους ἐγὼ τῶν γραμμάτων λάτρις, δικαίωμα ψήφου οὐτ' ἤξιωθην οὐδ' ἤξιωσα πώποτε περὶ τὰ τριζυτὰ ἀγνοῶ ἄρα ἂν ὀρθῆ ἢ ὄχι ἢ ἐρμηνεία τοῦτο μόνον δὲν διστάζω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ὁσάν τις ἕως ἐσχάτων μοι ἤρχετο ὁρῆσαι νὰ γράψω ἀνεκδοκὰ, περιηγήσεις ἢ ὑπομνήματα, μοῦ ἐβασάνιζεν ἀνηλεῶς τὸν νοῦν ἢ ἐρμηνεία τοῦ φίλου μου. Ἐάν ἐγὼ, ἀνελογιζόμενος, κερδαίνω, ὅτι ἔλεγε ἐν παραβολαῖς ἡ Κ. Geoffrin, κερδαίνουσι τὴν τάχα ἀξιολογώτερον οἱ ἀνγνωστοί μου; τί ἂν μανθάνωσιν ἤθη καὶ ἔθιμα παλαιωθέντα ἢ παλαιούμενα ἀδιακόπως, ἕνεκα τῶν νεωτερισμῶν τοὺς ὁποίους ἀενάως προχέει ὁ ἀτμός;

Ἐν τοιούτοις ταλαντευόμενος διέκοψα πρὸ πολλοῦ τὴν δημοσίευσιν ὑπομνημάτων, οὐδ' ἠθέλον ἴσως ἐπιναλάθει αὐτήν, ἐάν δὲν μ' ἐνεθάρρυνε γηραιὸς τις γείτων τῆς Κ. Geoffrin. Ὁ γείτων οὗτος φαίνεται ἀνὴρ σαφὲς οὐ μόνον τὴν θεωρίαν ἀλλὰ καὶ τὴν πράξιν· διότι πολλάκις ἐπεκλήσθη, ὡς ἤκουσα, τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ καὶ ἢ ἐκ πρακτικῶν ἀνδρῶν συγκροτούμενη τῶν Ἑλλήνων Βουλῆ. Ἐγὼ μάλιστα καὶ ὁμολογῶ, φιλαλληθείας ἕνεκα, ὅτι ἐκ τῶν ἐπικλησίων τούτων ἐξυπνισθεῖς, ἀνέγνω τὸ γνωστότερον τῶν συγγραμμάτων του.

Ἰδοὺ λοιπὸν τί λέγει ἢ μᾶλλον τί ἔλεγε, διότι μετέθετ' ἐπὶ μικροῦ εἰς ἄλλας σελίδας, ὁ γείτων οὗτος τῆς Γαλλίδος μου·

« Οἱ καταγινομένοι περὶ τὴν ἔρευναν τῶν προόδων τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν τεχνῶν, εὐγνωμονοῦσι βεβαίως πρὸς τὸν μετρίωρον ἱστορικὸν τὸν ἀναγράφοντα ἤθη καὶ ἔθιμα τοιαῦτά· ἴσως δὲ καὶ εὐχονται ὅπως οἱ ἀξιούντες ὄνομα μεγάλου ἱστοριογράφου, συντέμνοντες ἐνίοτε τὰς διηγήσεις τῶν στρατιωτικῶν ἐξελιγμῶν ἢ τῶν πολιτικῶν σκευωριῶν, ζωγραφῶσι τὴν ὄψιν τῶν αἰθουσῶν, καὶ τῶν κοιτῶνων τῶν πατέρων ἡμῶν (α). »

Καὶ τῶντι, καταλιπὼν τὴν ἐξιστορίαν τῆς βασιλείας Καρόλου τοῦ Β' ὁ περιφανὴς ἐκείνος τῆς Μεγάλης Βρετανίας ἱστορικός, συγκατέθετ' ἐν περιγραφήν μετὰ σπανίας ἀπροσωποληψίας τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν τῆς ἰδίας πατρίδος περὶ τὰ τέλη

τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, χαριστάτην τινὰ ἀναπαυλὴν καὶ τερπνότερον σταθμὸν ἀναψυχῆς παρεντιθεὶς τῷ ἀναγνώστῃ τὸ Γ' κεφάλαιον τῆς ἱστορίας αὐτοῦ. Καὶ ἵνα καταδείξῃ τὴν ἐν διαστήματι ἑκατὸν καὶ πενήκοντα ἐτῶν γενομένην, οὐχὶ ἀπλῶς βελτίωσιν ἀλλὰ ἀλλοίωσιν τῆς καταστάσεως ταύτης, καταβαίνει καὶ εἰς τὰ ταπεινότερα, ἐξεικονίζων μετ' ἀκριβείας πῶς ἔτρωγον, πῶς ἐκοιμῶντο, πῶς περιεπάτου, πῶς εὐθύνον, πῶς συνωμίλουν ἄλλοτε οἱ συμπολιταὶ αὐτοῦ, ὅποια ἦσαν αἱ ὁδοί, ὅποια αἱ σχέσεις, ὅποια ἢ συμπεριφορὰ καὶ ὅποια τὰ κυρίως λεγόμενα ἤθη. Ὁ Ἕλληνας ἀναγνώστης ἀπορεῖ μανθάνων, ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ δεινότερᾳ παραλυσίᾳ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Κωνσταντίνου, οὐδέποτε συνέδρασαν ὅσα πρὸ μιᾶς μόνον καὶ ἡμισίας ἑκατονταετηρίδος ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Πηλ καὶ τοῦ Κάνιγκος. Οἱ Ἄγγλοι ἐκοιμῶντο κεχαρτωμένοι, ὅπλα καὶ λίθους καὶ ζέον ὕδωρ ἔχοντες παρακείμενα ὅπως ἀποκρούσει τὰς συμμορίας τῶν ληστῶν· εἰς αὐτοῦ τοῦ Λονδίνου τὰς βορβορώδεις ὁδοὺς περιήρχοντο αἰσχρόβιοι ἀρπάζοντες ἀτιμωρητὶ τὰς γυναῖκας, « καὶ ἀνθρώποι ἀρχοὶ σχεδὸν ὡς τῆς Καλλιφορίας οἱ Ἴνδοι ἐχρῶντο πάλι· λορτες εἶθον, ἐνῶ γυναῖκες ἡμίγυμνοι ἐφαλλον βαρβάρους ψαλμοῦς (α). » Καὶ πότε ταῦτα; ὅτε ὀλίγας ὥρας μακρὰν τῆς νήσου τῶν Βρετανῶν, κατὰ τὴν ἀπέναντι παραλίαν, ἤκμαζεν ἢ γλυκύτες τῶν ἡθῶν καὶ ὁ πολιτισμὸς τοῦ κράτους Λοδοβίκου τοῦ ΙΑ', ὅτε θεηγόρος καὶ χάριτος πλήθουσα ἐξήρχετο ἐκ τῶν χειλέων τοῦ Βασσιουέτ' ἢ φωνῆ, ὅτε τὰ ἤθη τοῦ Ἰακίνου ἐρρύθμιζον τὴν καρδίαν, καὶ κατεσπάρασσε τὸ ἐλάττωμα ἢ φλογερὰ μᾶστιξ τοῦ Μολιέρ, ὅτε ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀθρόα ἤνθον ἐν Γαλλίᾳ πάντα τὰ εἶδη τῆς ὑπεροχῆς. Ἐνῶ ἐνταῦθα τῆς Σαβινίᾳ ἢ γραφίς ἡμιλλᾶτο πρὸς τὸν κάλαμον ἀρίστην συγγραφέων, ἐκεῖ, ἐν Ἀγγλίᾳ, ἢ βασιλεὺς Μαρία, ἥτις ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἔλαττος τὴν παιδείαν, μὴ διακρίνουσα τὴν Ὀνομαστικὴν ἀπὸ τῆς Ἔθνικῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἑνεργητικοῦ τὸ Παιθτικὸν ῥῆμα, ἔγραψε· « τὸ βιβλίον τοῦτο ἐδόθη ὁ βασιλεὺς καὶ ἐγὼ ὅτε ἐστέρθημεν. » (This book was given the King and I, at our coronation).

Ἐάν ἄρα τοιούτος ἱστορικός συγκραταβαίνει, ὡς εἶπον, εἰς περιγραφὴν ἀρχαιοτέρων συνηθειῶν, διδακτικωτάτην ἐκλαμβάνων αὐτήν, δὲν θέλουσιν ἴσως θεωρηθῆ ὅπως ἀνωφελεῖς αἱ σκιαγραφίαι εἰς αὐτὸν ἐμφιλοχωρῶ καὶ ἐγὼ ἐνίστα. ἴσως ἢ ἐξιστορικός προημάτων, εὐτελῶν καθ' ἑαυτὰ, ἀναξία προσοχῆς κρίνεται σήμερον· ἀλλὰ θέλει φωνῆ τοιαύτη καὶ εἰς τοὺς μεθ' ἡμᾶς; Ἰδετε μετὰ πότης ἐπιμελείας περιουσιάζον καὶ τὰ ἐλάχιστα συντρίμματα τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν· ὅποια θυσίαι γίνονται χάριν ἀνακαλύψεως τοιούτων, πόσοι ἄνδρες ἐγκριτοὶ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐρμηνείαν. Πολλάκις κατὰ τὴν ἀνεύρεσιν νέου τινὸς ὀνόματος, περιγραφῆς τινος ἀγνώστου ἔθιμου, τελεῖται οὕτως εἰπεῖν πανήγυρις. Καὶ πρὸς τί ταῦτα; Γίνονται

(α) Αὐτ.

τάχα χάριν περισπασμοῦ, πρὸς θεραπείαν ἀλθίας καὶ κόρου, ἢ εἶναι ὑπερσάρκωσις πολυτελείας φιλολογικῆς; Οὐδὲν τούτων· διότι ἀνευ τῆς λεπτομερείας, δεδόσθη καὶ μικρολόγου ταύτης ἐρένης, πόθεν ἄλλοθεν θέλομεν πορισθῆ εἰδήσεις ἀκριβεῖς πῶς ἤρχετο καὶ πῶς προέκοψεν ἢ περὶ τὴν πολιτείαν, τὴν κοινωνίαν, τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας πρῶτος; καὶ πόθεν ἄλλοθεν θέλομεν εἰσάξει ἀσφαλέστερα συμπεράσματα ὡς πρὸς τὴν ὁδὸν τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ πατήσωμεν βαίνοντας πρὸς τὸν πολιτισμὸν; Ἀλλὰ νῆ Δία οὔτε ἰδούνης στερεῖται ἢ τοιαύτη ἔρευνα· ὡς υἱὸς ἀναπολῶ μετὰ πόθου τὰς εἴσεις τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρός· καὶ φαίνεται μοι ὅτι ἀκούω ἐπὶ τὴν γλυκεῖαν αὐτῶν φωνὴν καὶ τὰ πατρικά παραγγέλματα, καὶ συμβιβῶ, καὶ συνδιαλέγομαι, καὶ συντέρπομαι μετ' αὐτῶν.

Ἡ ἱστορία μάλιστα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἔχει ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην, κατ' ἐμὲ, ἀνάγκην τῆς βοηθείας τῶν τοιούτων περιγραφῶν· διότι οὐδὲν ἄλλο, φρονῶ, ἐνέδωκε μετὰ τοσαύτης ταχύτητος καὶ προθυμίας εἰς τὴν ἐπενέργειαν τοῦ πολιτισμοῦ ὅσον τὸ ἡμέτερον. Ἐἰς πρὸ μικροῦ εἶδομεν, ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ αὐτῇ, καίτοι κειμένη πλησιέστατα τῆς Γαλλίας, ἢ ἐξ ημετέρως τῶν ἡθῶν ἐγένετο μετὰ μεγίστης βραδυτήτος, ἐνῶ ἐνταῦθα, εἰ καὶ μόλις πρὸ εἰκοσίων ἐτῶν συνεστάθη τακτικὴ συγκοινωνία μετὰ τῆς Ἀσίας, ἢ μεταρρύθμισις ὑπῆρξε τῶντι ἀξιοσημείωτος. Λέγων δὲ μεταρρύθμισιν δὲν ἐννοῶ τὴν πολιτικὴν, διότι περὶ ταύτης οὔτε σκοπὸν οὐτ' εὐκαιρίαν ἔχω νὰ ὁμιλήσω· ἀλλὰ τὴν κοινωνικὴν, πολλάκις ὅπως ἀνεξάρτητον ἐκείνης. Ἡ πολιτεία καὶ ἡ κοινωνία, ἵνα προκόψωσι, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ συμβαδίζωσι· διὸ καὶ πολλάκις εἶδομεν τὴν μὲν μίαν διατρέγουσαν σκολιωτάτην ὁδὸν, τὴν δὲ ἄλλην ἔχουσαν τὴν πορείαν εὐρυθμὸν καὶ ὁμαλήν· ἢ μίαν δὲν ἀναχαιτίζει τὸν ῥοῦν τῆς ἄλλης. αἰς πᾶσα πειραματικὴ ἐπιστήμη, λέγει ὁ αὐτὸς ἱστορικός, τείνει πρὸς τὴν τελειοποίησιν, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐμφυτον τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἰδίας αὐτοῦ βελτιώσεως. Πολλάκις μόναι αἱ δύο αὗται ἀρχαί, καὶ τοὶ καταπολεμηθεῖσαι ὑπὸ δεινοτάτων δημοσίων συμφορῶν καὶ ὑπὸ πονηρῶν θεσμῶν, προήγαγον ὅμως ἐν τάχει τὸν πολιτισμὸν. Καὶ τὰ πλέον ἀλλεπάλληλα δημόσια δυστυχήματα, καὶ ἢ πλέον συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπος κακὴ κυβέρνησις, δὲν ἰσχύουσι νὰ καταφέρωσιν ἐν ἔθνος εἰς πτωχείαν, ὅσον ἢ σταθερὰ πρόοδος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ οἱ ἀνεύδοτοι ἕκαστου ἀγῶνες χάριν βελτιώσεως τῆς ἰδίας καταστάσεως, ἀποδεικνύουσιν αὐτὸ εὐδαίμον. Καὶ πολλάκις παρετήρηθη ὅτι σπατάλαι, βαρεῖς φόροι, παράλογοι τῆς ἐμπορίας περιορισμοί, διεσθαρμένα διαστήματα, ὀλέθριοι πόλεμοι, συνωμοσίαι, διωγμοί, πυρκαϊαί, κατακλυσμοί, δὲν κατέστρεψαν τὰς περιουσίας τῶν πολιτῶν μετὰ τῆς αὐτῆς ταχύτητος μεθ' ἧς κατασκευάσθησαν ὑπ' αὐτῶν· (*).

Ἄν ἦτο ἀνάγκη νὰ ὑποστηριχθῆ καὶ διὰ περὶ

(*) Αὐτ.

δειγμάτων ἢ ἀναμφισβήτητος αὐτῇ ἀλήθειᾳ, ἢ παρέρπον τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν Τουρκίαν. Εἰς τὸν ὠραῖον ἀλλὰ πολυσύμφορον τοῦτον τόπον συμβαίνουσιν ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας ὅσα περιγράφονται ἐν τῇ ἀνωτέρῳ περικοπῇ. Τοσοῦτ' ἄλλοις στα ἀπαραλλάκτως συμβαίνουσιν, ὡστε ὑποπτεύω ὅτι τοῦ κράτους ἐκείνου τὴν εἰκόνα ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ἐγραψεν ὁ ἄγγλος ἱστορικός. Καὶ ὅμως τοιαύτη καλῆτοςαύτη ἢ δραστηριότης, καὶ ἢ ἐνέργεια, καὶ ἢ ἠθικὴ δύναμις τῶν πασχόντων χριστιανῶν, ὡστε κατὰ πολλὰ, ὡς φέρ' εἰπεῖν κατὰ τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν ναυτιλίαν, καὶ ἀκμάζει παρ' αὐτοῖς; ὁ πολιτισμὸς.

Κατὰ τὴν γνώμην μου λοιπὸν, οὐδὲν ἔθνος μετὰ τοσαύτης προθυμίας ἠσπάσθη, οὔτε τοσοῦτον εὐκόλως παρεδέχθη τοὺς καρποὺς τοῦ πολιτισμοῦ, ὅσον τὸ ἑλληνικόν. ἴσως τις ὁμολογῶν μὲν τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ἀλλ' ὅμως ἀπειροῦ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἢ καὶ πικρόχολος ἀσκητής, κακίχη τὴν καινοτομίαν, διότι περὶ τὴν ἐκλογὴν δὲν ὑπῆρξε διάκρισις. Μὴ λησμονῶμεν ὅμως ὅτι ὡς καὶ πανταχοῦ οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν τοιαύτη δυστυχὴς ἢ ῥοπή τῶν ἀνθρώπων· ἀγαπῶμεν φύσει, ὡς ἔλεγε καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, νὰ μιμῶμεθα τὰ εὐκολώτερα, διότι καὶ ἀρεστότερα, καὶ μάλιστα ὁσάν τις ὑπογράμμον ἔχομεν ἔθνη μεγάλα, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ πολιτισμοῦ καθήμενα. Αἱ μικραὶ τῆς ἀρχαιότητος πολιτεῖαι ἐμιμούντο τὰς Ἀθήνας· ἀλλὰ καὶ αἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐφιλοτιμήθησαν ἄρα, ὅτε ἢ Ῥώμη ἐξουσίαζε τὸν κόσμον, νὰ μιμηθῶσιν αὐτήν; Καὶ σημειωτέον ὅτι δὲν ὑπῆρχον τότε τύπος καὶ ἀτμός, οἱ δύο οὗτοι εὐρύτατοι ὄχαιοι δι' ὧν ἀφθονος καὶ ἀκατάσχετος εἰσβάλλει εἰς τὰς κοινωνίας τῶν ξένων ἔθιμων καὶ ἡθῶν ὁ κατακλυσμὸς. Ἐάν τὰ κύματα τούτου συμπαρασύρωσι καὶ πονηρὰ μετ' ἀγαθῶν, φραγμὸν, καὶ φραγμὸν ἀνυπέβλητον, ἔχομεν ν' ἀντιπάρωμεν τὴν ἀγωγὴν, οὐχὶ τὴν ταύτην διὰ τῶν γραμμάτων, αὐτῇ εἶναι πλᾶνη προμερὰ καταστρέφουσα καὶ ἰδιώτας καὶ πολιτείας, ἀλλὰ τὴν τῆς ψυχῆς διὰ τῶν γονέων καὶ τῆς θρησκείας. Πᾶσα ἄρα μεμψιμοιρία ἀνωφελής. Μὴ λησμονῶμεν πρὸς τοῦτοις ὅτι καὶ τῶν ἐπωφελεστέρων μεταβολῶν τὴν παραδοχὴν παρακολουθοῦσι πολλάκις ἀποπταί. Ἀλλὰ πρέπει διὰ τοῦτο νὰ μένωμεν ἀκίνητοι, φοβούμενοι τὰς βελτιώσεις; Ἐξ ἐναντίας, ταύτας μὲν ἀνάγκη νὰ ἀσπαζώμεθα προθύμως, ἐκείνας δὲ, καθὼ μάλιστα προκαίρους, νὰ μετριάζωμεν διὰ συνέσεως καὶ δι' ἀγρύπνου προσοχῆς.

Ὁ πόλεμος ἐμάστιζεν εἰσέτι τὸ πρόσωπον τῆς Ἑλλάδος ὅτε ἦλθεν ὁ Κυβερνήτης· καὶ ὅμως οἱ γονεῖς, καὶ τὸ τίμημα τοῦ ἀρτου αὐτῶν κατέβαλον ἵνα συστήσωσι σχολεῖα. Τὸ Κρανίδιον, ὅπου ἐλαλεῖτο κατ' ἐξαιρέτων ἢ ἀλθωνικῆ, συνεισέφερε μετὰ τῶν πρώτων καὶ μετὰ πλείστης γενναϊότητος χάριν σχολείων. Ἐνθυμᾶμαι ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων συνδρομῶν ἀνέγνω καὶ ταύτην· « Ἰω. Λέκας, κατ' ἀπόφασιν τοῦ ἐκτ. ἐπιτρόπου διὰ παράστασιν τινὰ εἰς σωφρονισμὸν, προσφέρει γρ. 300. » Περιέρ-

(α) Macaulay, the history of England. Vol. I, chap. III.

γος αλλά καταναγκαστική τῶντι ποινή, τιμῶσα τὸν αὐθαριεῖτως ἐπιβαλόντα αὐτὴν Νικ. Καλλέργην. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὡς καὶ ἄλλοτε εἶπον, χάος ἦσαν καὶ αἱ πλέον διακεκριμένοι ὑπηρεσίαι· καὶ διοικητικὴ, καὶ δικαστικὴ, καὶ στρατιωτικὴ, καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι, τοσούτω ἦσαν συγκεχυμέναι καὶ ἀοριστοί, ὥστε καὶ ὁ ἐξ Ἐπτανήσου νομομαθὴς Βιάρος κατεδίκασεν εἰς δήμευσιν δι' ἐγκυκλίου τὰ χρήματα τῶν κατοίκων τοῦ νομοῦ τὸν ὅποσον διεύθυνε, καὶ αὐτὸς ἐτι ὁ Κυβερνήτης, μεταβάλλων ποινὴν κερφαλικήν, προσέτατεν ἀπλῶς τὴν κράτησιν τῶν ἐνόχων μέχρι δευτέρας διαταγῆς (*).

Ἄλλ' εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐννοήσωμεν τὸν πρὸς τὴν παιδείαν ζῆλον τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ἐὰν δὲν συμπαράβωμεν τὰς θυσίας αὐτῶν, τὰς ἰδιωτικὰς ἐννοῶν, πρὸς ὅσας πράττομεν ἡμεῖς σήμερον. Ἐν γρόσιον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀναλογεῖ πρὸς μίαν δραχμὴν ἀνάγκη δὲ νὰ σημειώσω καὶ τοῦτο, ὅτι διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν εὐπορίαν εὐκολώτερον δαπανώμεν σήμερον μίαν δραχμὴν, ἢ τότε ἓνα παρᾶν. Καὶ ὅμως πολλοί, ἀπειροὶ ἦσαν οἱ συνεισφέροντες 100 καὶ 200 καὶ 300, καὶ 500, καὶ 1000 γρόσια ὑπὲρ σχολείων. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν συνεκροτοῦντο ποσὰ ἐκ πέντε καὶ ὀκτώ καὶ δέκα χιλιάδων γροσίων ἤτοι δραχμῶν, καὶ ταῦτα δι' ἐράνων οὐχὶ ὁμογενῶν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἢ ἐκτὸς τῆς ἐπαρχίας, ἀλλὰ κατοίκων τοῦ μέρους ἐκείνου ὅπου προέκειτο νὰ ἰδρυθῆ τὸ σχολεῖον.

Καὶ ταῦτα μὲν οἱ λιμώττοντες ἐκείνοι· τί δὲ θυσιάζομεν σήμερον ἡμεῖς οἱ ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, οἱ πολλῶ ἐκείνων εὐπορώτεροι; Οἱ κατάλογοι τῶν συνεισφορῶν ὅσοι δημοσιεύονται διὰ τῶν ἐφημερίδων ἀς ἀπαντήσωσιν· ἐγὼ δὲ καὶ ἤκουσά τινα εἰπόντα ἐπὶ γενικῆς συνεισφοράς· «πρὸς τί νὰ συνδράμωμεν ἡμεῖς, ἀφοῦ στέλλωσι χρήματα οἱ ἐξ ὁμογενεῖς;» Καὶ ὅμως, πρῶγμα ἀξιοσημείωτον! ἐκείνοι οἱ τοσοῦτον μεριμνῶντες ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν υἱῶν, ἀπέκρουον ἐντόνως τὴν τῶν θυγατέρων. Ἐτρεμον μῆπως, μανθάνουσαι γράμματα, μεταχειρίζονται αὐτὰ ὡς ὄργανον ἀτόπου ἀνταποκρίσεως. Ὀλίγα ὅμως ἐτη παρῆλθον ἐκτοτε, καὶ ἡ ἀπρηχαιωμένη ἐκείνη πρόληψις ἀνεστράφη διὰ μιᾶς καὶ ἐκ θεμελίων, καὶ δόξα ἐναντὶ ἐπλημμύρισεν ἀκαθέκτως σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα. Οὐδὲ γυνίαν αὐτῆς εὐρίσκει σήμερον ἀνευ σχολείου κορασίον, οὐδὲ πατέρα ἢ μητέρα μὴ φλεγόμενος ὑπὸ τοῦ πόθου τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἰδίων θυγατέρων. Ὁ ἔρως τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ γυναικείου φύλου κατέκτησε, χάρις εἰς τὸ παράδειγμα τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, καὶ αὐτὴν τὴν δούλην, τὴν τε ὑπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τὴν ὑπὸ τοὺς Ἄγγλους, καὶ γυναικῶν φροντιστήρια ἰδρύθησαν καὶ εἰς ἐκείνας τὰς χώρας, ὅπου πρὸ αἰώνων δὲν εἶχεν ἀκουσθῆ ἡ γλυκεῖα τοῦ Πλάτωνος ἢ τοῦ Χρυσοστόμου φωνή.

Τοιαύτη ταχεῖα καὶ ἀπότομος μεταβολὴ ἀπὸ

τῆς πλάνης εἰς τὴν ἀλήθειαν δὲν ἀπαντᾶται ἴσως ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι τὸ 1828 ἔτος, τὴν 25 Νοεμβρίου, ἐπισκέφθη κυρίαν ἐορτάζουσαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Αἱ κύριαι τότε, ὅσον ὑψηλὴ καὶ ἂν ἦτο ἡ κοινωνικὴ τάξις εἰς ἣν ἀνήκον, προσέφερον μόναι πρὸς τὸν ξένον τὸ γλυκὸν καὶ τὸν καφεῖν, καὶ μετὰ ταῦτα ἰστάμεναι ὡς ἀγάλματα περιέμενον νὰ λάθωσιν ὀπίσω τὸ κύπελλον. Ποσάκις ὁ ἐτι ἀγένειος ἐγὼ, κατέκουσα σπυῖδων καὶ χεῖλην καὶ γλῶσσαν, μὴ ἀνεχόμενος νὰ βλέπω κατέναντί μου ὡς ὑπέρτιδα τὴν πρωτίστην ἀρχόντισσαν τῆς Πελοποννήσου! Ἡ ἐορτάζουσα ὅμως οὔτε ἐκ τῆς Πελοποννήσου, οὔτε ἐκ τῆς Στερεᾶς, οὔτε ἐκ τῶν νήσων κατήγετο· ἀλλ' ἐξ ἄλλης χώρας, ἐκ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, ὅπου καὶ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐπεκράτησεν εὐγένειά τις καὶ χάρις περὶ τοὺς τρόπους, καὶ γνῶσις τῶν καθηκόντων καὶ τῆς ἰδίας ἀξίας. Οἱ δίσκοι λοιπὸν ἐφέρθησαν ὑπὸ ὑπηρετιδῶν, καὶ ὅτε ἠγέρθη ἵνα ἀναχωρήσω ἡ φιλόφρων κυρία μοι ἔτεινε τὴν δεξιάν. Νὰ ἐγγίσῃ δέσποινα, καὶ ὠραία μάλιστα τὴν χεῖρα νέου! ἀμάρτημα καθοσιώσεως τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Διὸ παρακολουθήσας μετὰ τῶν παρευρισκομένων, τοσαύτας ἐξήμεσεν ὕβρεις κατὰ τῆς χρηστοτάτης ἐκείνης κυρίας, ὅσας δὲν θὰ ἐτόλμα τις σήμερον καὶ νὰ ἐκστομίση κατὰ τῆς μάλλον διαβεβοημένης ἐταίρας. Καὶ ὅμως πολλάκις ἀπαντῶ τὸν ἀμειλίκτον ἐκείνον κατήγορον τῆς ἀθώας μου χειραψίας, πληγόνοντα ἀπαλωτάτας παρθένων χεῖρας μετὰ τὰς τυλώδεις παλάμας του, τὰς ὁποίας δὲν κατώρθωσαν νὰ καταστήσωσι μαλακὰς ὡς οὔτε τὸν τυλώδη αὐτοῦ ἐγκέφαλον ἐμαλάκουναν, αἱ ἐξακόσια 50 δραχμαὶ τοῦ γερουσιαστικοῦ μηνιαίου.

Ἐν ἔτος μετὰ ταῦτα ἐπανεκτάτο τὸ Μεσολόγιον, καὶ σκιρτῶσα ἤκουσεν ἡ Ἑλλάς τὴν εἰδήσιν. Δὲν ἐχαίρομεν δὲ ἀπλῶς διὰ τὸν θρίαμβον, ἀλλὰ πρὸ πάντων διότι ἡ ἀνάγκησις πόλιως κατὰ τὴν στερεᾶν Ἑλλάδα, ὅπου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κραϊσκάκη, βαρὺς ἐπανῆλθεν ὁ ζυγός, θὰ ἐβίαζε τὰς Δυνάμεις νὰ παρεκτείνωσι τὰ ὄρια. Πανταχοῦ λοιπὸν χαρὰ καὶ φαιδρότης καὶ ἀγαλλίας, καὶ ἐν τῇ πτωχείᾳ ἡμῶν πάντες ἐφιλοτιμήθημεν νὰ πανηγυρίσωμεν τὴν νίκην τοῦ Σταυροῦ· ὁ κυβερνήτης, διαμένων τότε ἐν Αἰγίνῃ, διέταξε δοξολογίαν, ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν γραμματεὺς ἀπήγγειλεν ἐπὶ ἐκκλησίας λόγον προκαλέσαντα καὶ δάκρυα καὶ εὐφημίας, καὶ τὸ ἐσπέρας ἐφωτίσθη ἡ πόλις.

Τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἐσπέραν (8 Μαΐου 1829) ὁ Κ. Τρικούπης, ἐορτάζων τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς γῆς ὅπου ἐχύθη τὸ αἷμα τῶν συγγενῶν αὐτοῦ, ἐκάλεσεν ἡμᾶς εἰς εὐθυμίαν, εἰς ἣν παρῆσαν καὶ ὁ Κυβερνήτης καὶ οἱ πρέσβεις τῶν ξένων Αἰγῶν, καὶ ὅσοι ἄλλοι γνωστοὶ ξένοι ἐτυχον τότε εἰς Αἶγιναν.

Ἐκ τῶν τριῶν ἢ τεσσάρων μεγαλοπρεπεστέρων οἰκίαν τῆς μητροπόλεως τῆς Ἑλλάδος, τὴν μίαν κατεῖχεν ὁ Κ. Τρικούπης· ἀμφιβάλλω δὲ ἂν ἡ εὐρυχωρότερα, ὅπου κατοικεῖ ὁ Κυβερνήτης, ἦτο ἴση πρὸς τὸ στενὸν γραφεῖον τῆς Παρδώρας. Οἱ λοι-

ποὶ δὲ ἡμεῖς ἐνεφωλεύομεν, ὡς ἀληθεῖς τῶν Μυρμηδόνων διάδοχοι, εἰς ἰσόγαια, καὶ κλίνην εἴχομεν τὸ χῶμα, καὶ ἐπιπλα τὰ δερμάτινα δισάκκια, τοὺς πιστοτάτους τούτους συντρόφους τῶν συμφορῶν ἡμῶν καὶ περιπλανήσεων, κρεμάμενα ἀπὸ μακρῶν ξυλίνων ἤλων ἐπὶ ἀνωμάτων καὶ μαυρωπῶν τοίχων, καὶ σκεῦη τραπέζης πινάκια βρναυσουργῆ ἐστερημένα χειλέων καὶ ὀδοντωτά, εἰς ἃ, ἀπλουντες τὴν δεξιάν ἐνῶ ἐκαθήμεθα κατὰ γῆς πρὸς τὴν παρακειμένην ἐστίαν, ὅπου ἐκόχλαζεν ἀρμονικῶς δῖωτος χύτρα, μετεχέομεν λαγύιστατοι φακὰς ἢ φασήλους. Καὶ ὅμως ἡμεῖθα πανευδαίμονες, καὶ ἐμακαρίζομεν ἑαυτοὺς, διότι πρῶτον τότε, μετὰ πολλὰ ἔτη, ἐτρώγομεν ἀκαταδίωκτοι καὶ ἀδάκρυτοι τὸν ἄρτον ἡμῶν!

Συνήλθομεν λοιπὸν εἰς τὸν εὐρυχωρότερον τῶν θηλάμων τοῦ μεγάρου τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ (νομίζω δὲ ὅτι ὅλοι ὅλοι ἦσαν δύο). Κατὰ τὴν ἀνωτέραν ἄκρην, ὑπ' αὐτὰ τὰ παράθυρα, ἔκειτο μακρὸς ἀνακλινητῆρ, κατὰ τὸ τουρκικὸν ἔθος, ὅπου ἐκάθητο σεσωρευμένοι αἱ δέσποιναί, φοροῦσαι φέσια, φακιόλια, μπόλιας, ἐνὶ λόγῳ ἐκπροσωποῦσαι διὰ τοῦ ἐνδύματος πάσας τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, τὰς δύο δὲ πλευρὰς περιεζώνονον θρανία μελιταῖα, καὶ ἐν τῷ μέσῳ, πρὸς τὴν εἴσοδον, ἴσταντο ὄρθιοι ὁ Κυβερνήτης καὶ οἱ ξένοι μετὰ πολλῶν ἄλλων. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων τούτων παρίστατο καὶ τις πρίγκηψ, τὸ γένος Ἕλλην, νεωστὶ ἐλθὼν ἐκ Παρισίων, μετὰ τῆς σιατραφούς αὐτοῦ συζύγου, φερουσης ἐσθῆτα

«Καλὴν πορφυρέην, καὶ τερμιδέρτα χιτῶνα», καὶ τὴν κόμπην ἐχούσης ὡς πύργον Κυβέλης ἀνατεταμένην καὶ ὑψηλήν. Ἡ λιπαρὰ αὕτη πριγκήπισα, στρέφουσα ἀδιακόπως τὸ βλέμμα περὶ τὴν αἴθουσαν, ἐφαίνετο οἰκτείρουσα καὶ τὸ ἐνδύμα καὶ τοὺς τρόπους τῶν παρακαθημένων, καὶ ἐκάγχαζε, καὶ ἐχλεύαζε, καὶ ὡς καρακάξα ἐκίτταβιζε γαλλιστί, κατὰ τὸν μακαριτὴν Κλονάσην.

Ἀλλὰ τοὺς κιτταβισμοὺς τῆς πριγκήπισσης διακόκτιουσι τὰ λιγυρὰ προανακρούσματα τῆς μουσικῆς· ἡ ὀρχήστρα, συγκειμένη ἐξ . . . ἐνός καὶ μόνου βιολίου, θέλγει τὰς ἀκοὰς καὶ κνίζει τοὺς πόδας τῶν χορευτῶν. Ἰδοὺ ὁ τράχηλος τοῦ λυριστοῦ κυρτοῦται, ἡ ἀριστερὰ αὐτοῦ σιαγῶν στηρίζει τὸ ὄργανον, καὶ τὸ πλῆκτρον κινεῖται εὐμολπον καὶ μεγαλοπρεπῶς· τὰ ὄτα ὄλων τανύονται καὶ προβαίνουσιν οἱ δεξιοὶ πόδες τῶν χορευτῶν. Ἀλλὰ, βαθρὴ τῆς συμφορᾶς! μόλις ἤχησεν ὁ πρῶτος τόνος, καὶ μίαν τῶν χορδῶν ἐκρήγνυται μετὰ πατάγου, καὶ παρ' ὀλίγον νὰ καταστήσῃ ἑτερόφθαλμον τὸν λυριστὴν.

Ὅποια τότε ἀπελπισία! διότι ἄλλη χορδὴ, κατ' ἀλλήλους πρὸς ἀνοπλήρωσιν τῆς κοπέσις, δὲν ὑπῆρχεν ἀνά πᾶσαν τὴν Αἶγιναν!

Ἀπεχώρησε λοιπὸν περίλυπος ὁ ἀγαθὸς λυριστῆς, ὅστις, μὴ ὢν τοιοῦτος ἐξ ἐπαγγέλματος, εἶχε συγκαταβῆ νὰ ὠραίσῃ τὴν ἐορτὴν διὰ τῆς μουσικῆς

αὐτοῦ δεξιότητος. Διανέμων σήμερον δικαιοσύνην ὡς πρόεδρος ἐνός τῶν ἀνωτάτων δικαστηρίων τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἐλησμόνησεν ἴσως τὴν ἐσπέραν ἐκείνην καθ' ἣν, διὰ τὸ ἀφιλότιμον μιᾶς χορδῆς, δὲν κατώρθωσε νὰ διανεῖμῃ τέρψιν εἰς τὰς ἀνυπομόνους ἀκοὰς καὶ τοὺς ἀνυπομονεστέρους πόδας τῶν πανηγυριζόντων τὴν ἀνάκτησιν τοῦ Μεσολογγίου.

Τὸν ἀποτυχόντα λυριστὴν διεδέχθη μετ' ὀλίγον κιθαρωδός, ὅλως κομφευσόμενος καὶ πρόθυμος νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἐμπειρίαν αὐτοῦ, ὅστις

«Κλάγξας ἐξ ὑπάτης χέλινος βαρυχηῖα φωνήν», διεσάλπισε τὸ τότε ἀγοραῖον·

« Ἡ ὦρα ἦλθεν
 » ἔχε ὕγεια,
 » μὲ θρηνηθῖαν
 » ἀναχωρῶ.
 » Ἐχε ὕγεια
 » φεύγω πηγαῖνω
 » τὸ πεπρωμένο
 » ἀκολουθῶ. » κτ.λ.

Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τὸ ἄσμα ἦτο ἄμουσον, καὶ ὁ ἦχος βαρὺς, καὶ ἄχαρις ἡ φωνή, μετέβη ἡ κιθάρᾳ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Κοκκινάκη.

Τὸν Κοκκινάκην ἐγνώριζε τότε τὸ κοινὸν τῆς Ἑλλάδος, οὐχὶ διὰ τὴν μετοχὴν του εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ *Λογίου Ἐρμοῦ* καὶ τὰς δύο ἢ τρεῖς μετρίαις μεταφράσεσι του, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ἐμβλατηρίου

« Ὡ λυγερὸν καὶ κοπιερὸν σπαθί μου, »

καὶ τῆς ἐμμελοῦς, πρὸ πάντων δὲ ἐνθουσιώδους φωνῆς μετ' ἧς τὸν ἐψαλλε· τὸν ἐμβατήριον τοῦτον ἤκουε ἀδόξω καὶ εἰς τὰς ἐσχατίας αὐτὰς τῆς Ἑλλάδος, καὶ τοὶ πρὸ μικροῦ συνταχθέντα· οὐτ' ἐνθυμοῦμαι ἄσμα, οὐδ' αὐτῶν τῶν τοῦ Ρήγα ἐξαιρουμένων, τοσούτω ταχέως καὶ γενικῶς υἰοθετηθῆν παρ' ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους.

Μετὰ τὸ ἄσμα τοῦτο ἐψαλλε καὶ ἄλλο ὁ Κοκκινάκης, καὶ οὕτω ἀνεκούρισε τὴν στενοχωρίαν, τὴν ὁποίαν καὶ ὁ οἰκοδεσπότης καὶ ἡμεῖς ἤσθανόμεθα διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ πρώτου μουσουργοῦ.

Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας διεσφημιζέτο ἡ λαμπρότης τῆς ἐορτῆς ἐκείνης, ὅσον οὐδ' ὁ τελευταῖος χορὸς τῶν δουκῶν De Tacher la Pagerie ἐν τῷ Hôtel d'Albe.

Τίς, μετὰ τριάκοντα μόλις ἔτη, παρευρισκόμενος εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις συγκροτούμενους χορούς, πιστεύει τὴν τοιαύτην ἀλλοίωσιν;

Ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ μεταβολὴ δὲν ἐγένετο πάντοτε ἐπὶ τὸ κρεῖττον. Πρὸ δύο ἐτῶν ἠθέλησα νὰ ἐπιδοθῶ εἰς ἐρευνάν τινα, τὴν ὁποίαν ἐγίνωσκον μὲν ὅτι ἀτεχνῶς ἤθελον διεξαγάγει, ἥτις ὅμως εἶχε ὑπόθεσιν καὶ περίεργον καὶ διασφύρουσαν τῇ νεωτέρῃ ἡμῶν ἱστορίᾳ· ἠθέλησα, λέγω, νὰ ἐπεξέλθω ὅλας τὰς ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἐκδοθείσας ἐν Ἑλλάδι ἐφημερίδας, καὶ διαίρων τὴν ἐφημεριδογραφίαν κατ' ἐποχὰς νὰ συμπεράνω τὰς προόδους, οὐχὶ τὰς περὶ τὰ γράμματα ἢ τὰς ἐπιστήμας, ἀλλὰ τὰς

(*) Ὅρα διάταγμα τῆς 5 Ἰουλ. 1829, ὑπ' ἀρ. 13,313.

περὶ τὴν εὐσυνειδησίαν τῶν κρίσεων καὶ τὴν εὐθύτητα τῶν προαιρέσεων. Μετὰ πολλὰς ὅμως σημειώσεις καὶ ἐργασίαν ἱκανὴν, ἐρυθρίων διὰ τὴν ἐκτροπὴν, παρητήθη τὸ ἐπιχειρήματός· διότι, ἐνῶ καὶ κατὰ τὰς σφοδρότερας ἐριδας καὶ ἀλληλομαχίας, τὰς ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐτι μετ' αὐτόν, ὠμολογεῖτο ὑπὸ τοῦ τύπου σέβας πρὸς τὰς ὑπηρεσίας, τὴν ἱκανότητα, τὰς θυσίας, ἐνὶ λόγῳ τὴν ἀρετὴν, καὶ ἀνεγνωρίζοντο αἱ ἀγαθαὶ πράξεις, εἶδον αὐτὸν μετὰ ταῦτα ὑπερβαίνοντα ἀγαλίνωτον πᾶν ὄριον, καὶ πάντα ἐκφραζέοντα, πράγματά τε καὶ πρόσωπα. Ὁ ἐκφραζέων ὅμως πάντα, λησμονεῖ ὅτι ἐκφραζέει καὶ ἐκυτόν, καὶ αὐτὴν τὴν πατρίδα ὑπὲρ ἧς φαίνεται ἀμυνόμενος, καὶ ὅτι διὰ τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ ὑποστηρίζει καὶ δικαιολογεῖ τὰς κατὰ τοῦ ἰδίου ἔθνους κατηγορίας. Ναι μὲν δὲν ἀγνοῶ ὅτι ἐν ὥρᾳ παραφορᾶς ὁ ἄνθρωπος θυσιάζει καὶ τὰ ἱερώτερα τῶν γενικῶν συμφερόντων χάριν τοῦ ἰδίου πάθους· ἀλλ' ἡ παραφορὰ, ὡς καὶ τὸ ὄνομα αὐτὸ δηλοῖ, εἶναι ἀκαριαία καὶ πρόσκαιρος· δολοφονοῦμεν δὲ τὴν πατρίδα μεταβάλλοντες αὐτὴν εἰς πάθος διαρκές καὶ ἀένανον.

N. Δ.

ΛΙ ΔΥΟ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΚΕΛΙΑΣ.

(1848 καὶ 1860.)

Α'.

Ὁ Σικελὸς Λαμάσας, πρὸ δώδεκα μὲν ἐτῶν λοχαγὸς, νῦν δὲ ὑπασπιστής τοῦ Γαριβάλδου, ἔδωκε πρῶτος τὸ σημεῖον τῆς ἐπαναστάσεως τὴν 10 Ἰανουαρίου 1848 ἐν Πανόρμῳ· ἡ δὲ νεαπολιτικὴ φρουρὰ ἀπεχώρησεν εἰς τὰ φρούρια καὶ τὸ Βασιλικὸν παλάτιον, ἐπίσης καὶ αὐτὸ ὠχυρωμένον τὴν ἐπιούσαν ἐξ ἑκατῶν χωρικῶν ἔδραμον εἰς βοήθειαν τῶν ἐπαναστατῶν, τέσσαρας δὲ ἡμέρας μετὰ ταῦτα πέντε χιλιάδες στρατιωτῶν ἔφθασαν ἐκ Νεαπόλεως, καὶ μετ' αὐτῶν ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως κόμης Ἀκουιλίας, κομιστὴς τεσσάρων ψηφισμάτων μεταρρυθμιζόντων τὴν διοίκησιν τῆς νήσου. Ἀλλ' οὔτε ταῦτα οὔτ' ἐκεῖνος ἔσχυσαν νὰ εἰρηνεύσωσι τὴν ἐπαναστάσιν, ἣτις μάλιστα καὶ ἐξηπλοῦτο. Ἐν τοσούτῳ τὴν πόλιν κατεκεραυνοβόλει ὁ στρατὸς, εἰ καὶ ἐπιμόνως διεμαρτυροῦντο οἱ πρόξενοι πασῶν τῶν Δυνάμεων. Ὁ ἀγὼν ἄρα διήρκεσεν ἡμέρας πολλὰς· ἐπειδὴ δὲ τὰ βασιλικὰ στρατεύματα ἀπεκλείσθησαν πανταχόθεν, καὶ ἐστεροῦντο σχεδὸν τροφῶν, καὶ πλῆθος εἶχον τραυματιῶν καὶ ἀσθενῶν, οἱ στρατηγοὶ αὐτῶν καταβλήθentes, ἐν μόνον ἐσκέπτοντο, πῶς νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Νεάπολιν. Ὄθεν ὁ μὲν γενικὸς διοικητὴς Μάγιος, παραδούς τὴν ἐξουσίαν τῷ στρατηγῷ Sauget, μετεκομίσθη ὡς ἐπιπλὸν ἐντὸς στρατεύματος εἰς τὰ πλοῖα, ὁ δὲ στρατηγὸς Βιάλας, διοικητὴς τῆς ἐπαρχίας, ἐνδύθει γυναικεῖα ἐσώθη.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Sauget ἐδιόσθη μετ' ὀλίγον, ἐγκταλειφθεὶς ὑπὸ τε τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἄλλων στρατηγῶν, νὰ μιμηθῇ τὸ παρὰδειγμα αὐτῶν. Μὴ κατορθώσας δὲ νὰ ἐπιβῇ εἰς πλοῖον ἐκ τῶν ἐν τῷ λιμένι Πανόρμου, μετέβη δι' ὁδοῦ παραλίας καὶ ὑπερείας εἰς Σόλαντον, πολλὰ παθὼν κατὰ τὴν ὑποχώρησιν. Εἰκοσιτρεῖς ἡμέρας διήρκεσαν ὅτε πόλεμος καὶ αἱ κατὰ τῆς πόλεως πυρροβολήσεις. Καὶ ἔδειξαν μὲν οἱ κάτοικοι τοῦ Πανόρμου μεγίστην ἐνέργειαν καὶ ἐπιμονὴν κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην μάχην τὴν συγκροτηθεῖσαν ἐν ταῖς ὁδοῖς, βέβαιον ὅμως ὅτι ἡ μωρία ἅμα δὲ καὶ ἡ ἀνανδρία τῶν ἐκ Νεαπόλεως στρατηγῶν οὐχ ἦσαν συνετέλεσαν εἰς τὸν θρίαμβον τῶν ἐπαναστατῶν.

Κενωθείσης δὲ τῆς πρωτεύουστος ὑπὸ τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις ἐμμήθησαν αὐτὴν ὥστε πλὴν τῆς Μεσσήνης, ὅπου τὰ μὲν φρούρια καὶ τὴν ἀκρόπολιν κατεῖχεν ὁ στρατὸς τὴν δὲ πόλιν ὁ λαὸς, πᾶσα ἡ ἄλλη Σικελία ἔμενεν ἐλευθέρη. Ὁ βασιλεὺς προέτεινε τότε καὶ νέας παραχωρήσεις, χορηγήσας καὶ ἀμνηστίαν, καὶ ὑποσχθεὶς Σύνταγμα τῆ Σικελίᾳ ἅμα μετὰ τὴν εἰρήνην. Βραδέως ὅμως ἐγένετο ἡ πρότασις· διότι ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις ἀπήντησεν ὅτι μόνον μετὰ τὴν συγκάλεισιν τῶν σικελικῶν Βουλῶν, αἵτινες ἐμελλον νὰ προσαρμόσωσι τὸ Σύνταγμα τοῦ 1812· ἐτους, εἰς τὰ ἦθη καὶ τὰς νεωτέρας ἰδίας τοῦ τόπου, ἤθελον συγκαταβῆ νὰ καταθέσωσι τὰ ὄπλα.

Τί δὲ ἦτο τὸ Σύνταγμα τοῦτο τοῦ 1812; Τὴν πρῶτην ἀρχὴν αὐτοῦ ἀνεύρισκομεν κατὰ τὴν ΙΑ' ἐκατονταετηρίδα, ἐπὶ τῶν Νορμανῶν, ὅτε Ῥογήρος, ὁ ἀποσπάσας ἀπὸ τῶν Σαρακηνῶν τὴν Σικελίαν καὶ Καλαυρίαν ἐνῶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ῥοβέρτος ὁ Γουσκάρδος ἢ Πανοῦργος ἦτο δουξ τῆς Ἀπουλίας, κατέστησεν αὐτό.

Τὸ Σύνταγμα τοῦτο ἦτο ἀπλῶς τιμαριωτικόν· βαρόνοι, καὶ ἐπίσκοποι, καὶ ἡγούμενοι, καὶ ἄλλοι ἀξιώματικοὶ ἐκ τοῦ κλήρου, καὶ μικροὶ τιμαριῶται συνεκρότου τὴν Βουλὴν· ἡ δὲ μνήμη τοῦ Ῥογήρου, τοῦ ἐπικληθέντος μεγάλου κόμητος, ἐτι καὶ σήμερον ζῆ ἐν Σικελίᾳ μετὰ τοῦ λαοῦ. Ὁ τάφος αὐτοῦ σώζεται ἐν Πανόρμῳ, ἐντὸς ναοῦ ὅπου ἔρχονται καὶ μακρόθεν μετ' εὐλαθείας, διότι αὐτὸς εἶχε διώξει τοὺς Σαρακηνούς, ἐλευθερώσει τοὺς χριστιανούς ἀπὸ μακρᾶς δουλείας, καὶ χορηγήσει νόμους σοφοῦς. Τὸ λείψανον ἄρα αὐτοῦ προσκυνεῖται ὡς λείψανον γενναίου προστάτου τῆς πίστεως. Ἀλλὰ τοὺς Νορμανούς διεδέχθησαν οἱ δούκες τῆς Ἀνδεγαυίας, κόμητες τῆς Προβηγκίας καὶ βασιλεῖς τῆς Νεαπόλεως καὶ Σικελίας, οἵτινες ἐπέβησαν τοὺς νέους αὐτῶν ὑπηκόους, καὶ διακόσια ἔτη μετὰ τὸν Ῥογήρον, ἐπὶ Καρόλου τοῦ ἐξ Ἀνδεγαυίας, τὴν ΙΙ' ἐκατονταετηρίδα, ἦτοι τὸ 1282 ἔτος, ἐγένετο ὁ Σικελικὸς Ἐσπερινός, καθ' ὃν ἐφανεύθησαν ὀκτὼ χιλιάδες Προβηγκίων καθ' ὅλην τὴν νήσον.

Καὶ δὲν κατήργησαν μὲν ἐπίσημως, παρημέλησαν ὅμως οἱ ἡγεμόνες τῆς Νεαπόλεως τὸ γηραιὸν Σύνταγμα τοῦ Ῥογήρου, ἕως οὗ τὸ 1812 οἱ Ἀγγ-

Καβούρ, πρῶτος ὑπουργὸς Σαρδηνίας.

γλοὶ ἀνεκαίνισαν αὐτό. Ναπολέον ὁ Α' ἀποδιώξας τῆς Νεαπόλεως τὸ 1806 Φερδινάνδον τὸν Δ', ὠνόμασε βασιλεῶν πρῶτον μὲν τὸν ἀδελφὸν Ἰωσήφ, δύο δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα, τὸ 1808, τὸν ἐπ' ἀδελφῷ γαμβρὸν αὐτοῦ Μυράτ· ἀλλ' ἡ Σικελία, ὡς μὴ κατακτηθεῖσα, ἔμεινε κεχωρισμένη τῆς Νεαπόλεως μέχρι τοῦ 1816. Ὁ λόρδος Βέντιγκ, διοικῶν δεκαοκτὼ χιλιάδας στρατοῦ ἀγγλικοῦ ἢ καὶ σικελικοῦ ἐν ταῦτῳ, μετῆρξετο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν τοῦ βασιλέως τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν, καὶ τοι ἀντιπράττωντος τοῦ ἡγεμόνος τούτου, καὶ μάλιστα τῆς συζύγου αὐτοῦ Καρολίνας, ἀδελφῆς δὲ τῆς Μαρίας Ἀντωνιέτας. Ἀλλ' ὁ Βέντιγκ, ἐπιθυμῶν νὰ καταστρέψῃ πᾶσαν τῆς αὐτῆς ἐπιβρόχην, ἀνέστησε τὸ ἀρχαῖον Σύνταγμα μετὰ τινων τροποποιήσεων ἐπὶ τὸ ἀγγλικώτερον, συγκροτήσας Γερουσίαν διὰ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς ἐπισκόπους, καὶ Βουλὴν διὰ τοὺς λοιπούς. Αἱ δύο αὗται Βουλᾶὶ ἐνῆργουν κυματιζόμεναι μετὰ τῆς αὐτῆς καὶ τοῦ ἀγγλοῦ στρατηγοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ βασίλισσα ἐφαινετο ἀκάθεκτος ἐλθρὰ τῶν νέων θεσμῶν, ὁ Βέντιγκ ἐβίασεν αὐτὴν νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς νήσου καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς Αὐστρίαν, ὅπου καὶ ἐτελεύτησε πρὸ τῆς Παλινορθώσεως.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μυράτ (1816) ὁ μὲν Φερ-

δινάνδος Δ', ὅστις ἐπωνόμασεν ἐκυτόν, ἀγνοεῖται διὰ τί, Α', δὲν ἀνείχετο ἐν Σικελίᾳ τὸ νέον σύστημα, ἡ δὲ Ἀγγλία οὐδόπως ἐφρόντισε νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ τέκνον αὐτῆς· τὸ Σύνταγμα εἶχε θεωρηθεῖ ἡ Ἀγγλικὴ ὡς ὄργανον χωρισμοῦ τῆς Σικελίας ἀπὸ τῆς Νεαπόλεως ὅπου ἐπεκράτει ἡ γαλλικὴ ἐπιβρόχῃ, ἵσως δὲ καὶ ὡς ὁδὸν φέρουσαν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς νήσου ὑπὸ τὸ ὄνομα Προστασίας.

Τὸ Σύνταγμα λοιπὸν τοῦτο ἀνήγειρεν ἡ κατὰ τὸ 1848 σικελικὴ ἐπαναστάσις, ἐπὶ Φερδινάνδου τοῦ Β', ἡγεμόνος δεσποτικᾶς ἔχοντος τὰς προαιρέσεις, καὶ βαρυτάτην τὴν πεποιθησιν ὅτι πᾶν δικαίωμα συζητήσεως χορηγούμενον τοῖς λαοῖς καὶ πᾶς ἐλεύθερος θεσμὸς καταστρέφουσι καὶ θρόνους καὶ κοινωνίας. Διὸ ὑπέσχετο μὲν παραχωρήσεις τῆ Σικελίᾳ, ἔμελετα δὲ νὰ ἀνατρέψῃ αὐτάς μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως. Συνεκαλέσθησαν λοιπὸν αἱ Βουλᾶὶ ὅλοι οἱ ἐκλογεῖς ἦσαν καὶ ἐκλεκτοί, καὶ τὸ τιμητικὸν ἠλαττώθη μέχρι τριακοσίων περίπου δραχμῶν· οἱ δὲ ἐκλογεῖς ἐπρεπε νὰ ἔχωσι καὶ τινα προσόντα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Γερουσία συνέκειτο ἐξ εὐγενῶν, τὸ ἀριστοκρατικὸν φρόνημα συνεκρούσθη ἐντὸς αὐτοῦ πρὸς τε τὸ τῆς Βουλῆς καὶ πρὸς τὸ δημοκρατικόν, τὸ ἐξ ἀνάγκης ἐπικρατοῦν ἐνεκα τῆς ἐπαναστάσεως. Αἱ δύο αὗται γνώμαι διήρουν καὶ τὴν ἐθνικ-

κὴν φρουρὰν τῶν πόλεων, καθόσον μάλιστα προέκοπτεν ἡ ἐπανάστασις.

Ὁ ναύαρχος Σέττιμος Ρουγιέρος, γέρον ἀκέραιος τὸ ἦθος, εὐλικρινὴς φιλόπατρις καὶ ὑπὸ πασῶν τῶν μεριδῶν τιμώμενος, ὀνομασθεὶς πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως εἶχε καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ Συντάγματος χορηγουμένας τῷ βασιλεῖ ἐξουσίας, τὰ τε δικαιώματα τοῦ διορίζειν ὑπουργούς, ἐπικυροῦν τὰ ψηφίσματα τῶν Βουλῶν, διαλύειν τὰς Βουλὰς καὶ ἀναβάλλειν τὰς συνόδους, καὶ ἀπονέμειν χάριν. Καὶ σοφὴ μὲν ἦσαν αἱ διατάξεις αὐταί, ὁ δὲ πρόεδρος ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὸ νέον κράτος· ἀλλὰ πρὸς ταῖς ἀρεταῖς καὶ τῇ ἀδιαφιλονεικίῳ εὐθύτητι αὐτοῦ, δὲν εἶχε δυστυχῶς καὶ τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν ἰσχύον τῶν ἡθῶν, ἀνευ τῶν ὁποίων ἀδύνατον νὰ προληφθῶν αἱ παρεκτροπαὶ λαοῦ ἀπέριου, νὰ χαλιναγωγηθῶσι τὰ πλήθη διὰ χειρὸς στιβαρῶν καὶ νὰ ὀδηγηθῶσι πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν.

Μόλις συνήλθον αἱ Βουλαί, καὶ ἡ τῶν κοινοτήτων προέτεινε τὴν καθίεσιν τῶν ἐν Νεαπόλει Βουρβόνων, ὡς ἡγεμόνων τῆς Σικελίας· ἡ δὲ πρότασις ἐπεψηφίσθη ὁμοθυμαδόν· ἀλλὰ καὶ ἡ Γερουσία, καὶ τοὶ συγκαίμενοι ἐκ κομητῶν, καὶ βαρόνων, καὶ ἐπισκόπων, καὶ ἡγουμένων, παρεδέχθη αὐτήν. Ναὶ μὲν πάντες οἱ Σικελοὶ ἐπεθύμουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς νήσου· ἀλλ' ἔσφαλον εἰς ἀδύνατον ἐκτραχηλισθέντες· σκοπὸν δὲν εἶχον νὰ καταστήσωσι δημοκρατίαν, ἀλλ' ἀπεχωρίζοντο τῆς Ἰταλίας κατ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου κατὰ τῆς Αὐστρίας. Ἡ Ἰταλία ἀπεδοκίμαζε τὸν χωρισμὸν τοῦτον, καθόσον μάλιστα ἑκατὸν μόνον ἀνδρες εἶχον σταλεῖ ἐκ Σικελίας εἰς Λομβαρδίαν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας.

Ἐν τοσοῦτῳ ἡ ἐν Σικελία κυβερνήσις ἐλπίζουσα ὅτι ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἤθελον σπεύσει νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς νήσου, ἀνηγόρευσαν ἡγεμόνα. Δύο ἦσαν οἱ ὑποψήφιοι· ὁ δούξ τῆς Γενούης, ὁ ἀποθανὼν τὸ 1855, εἴκοσι καὶ ἕξ ἐτῶν ἡλικίαν ἄγων, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου, καὶ ὁ ἐνεατῆς ἀρχιδούξ Κάρολος Σαλβατόρ, δεύτερος υἱὸς Λεοπόλδου τοῦ Β', μεγάλου δουκὸς τῆς Τυρρηνίας. Καὶ πρὸς μὲν τὸν τῆς Γενούης ἔτρεπε συμπάθειν ἡ Ἀγγλία, τὸν δὲ υἱὸν τοῦ Λεοπόλδου προετίμα ἡ Γαλλία, κυβερνωμένη τότε ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Καβαϊνιακ. Καθαριουμένων λοιπὸν τῶν Βουρβόνων καὶ ἐκλεγομένου νέου ἡγεμόνος, ἡ περιπέλοκος κατάστασις τῆς Εὐρώπης περιπλέκετο ἐτι μᾶλλον.

Ὁμοφώνως σχεδὸν ὁ λαὸς ἐξελέξατο τὸν δούκα τῆς Γενούης· ἐδέχετο ὁμοῦ ὁ ἐκλεχθεὶς καὶ συγκατένευεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ;

Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐν Σικελία συμβαίνοντα ἀνεπτύσσοντο ὅσον καὶ τὰ τῆς ἄλλης Ἰταλίας, καλὸν νὰ ἐνημνηθῶμεν ὅτι ἀφορμὴ πρώτη τῆς καταστάσεως ἐκεῖνης ὑπῆρξεν αἱ ὑπὸ Πίου τοῦ Θ' (κόμητος Μαστάι) τοῦ ἀναγορευθέντος Πάπα τὴν 16 Ἰουλίου 1846, κηρυχθεῖσαι μεταρρυθμίσεις· ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1830 ἔτους, ἐξολοθρεῦσα τὴν

νομιμότητα, ἐζύπνισε τὰ φιλελεύθερα πάθη συμπάσης τῆς Εὐρώπης· ἡ Ῥωμανία ἐπαναστάσα, καθήρεσε καὶ αὐτὴν τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν τῶν Παπῶν· ἀλλὰ Γρηγόριος ὁ ΙΣΤ' κατέβαλεν αὐτὴν διὰ τῶν αὐστριακῶν καὶ διὰ τῶν ταγμάτων τὰ ὁποῖα συνεκρότησεν ἐκ τοῦ ὄχλου ἵνα καταπραῦνη τοὺς φιλελεύθερους. Καθ' ὅλα τὰ δεκαπέντε ἔτη τῆς κυριαρχίας αὐτοῦ, ἐδείχθη πάσης μεταρρυθμίσεως καὶ πάσης προόδου ἐχθρὸς ἀδιάλλακτος. Συνεχεῖς μὲν καὶ αὐστηρόταται ἦσαν αἱ τιμωρίαι, πολυάριθμοι δὲ οἱ ἐξοριζόμενοι, καὶ μετὰ αἱ φυλακαί. Τοσοῦτῳ δὲ βαρὺς ὑπῆρξεν ὁ ζυγὸς αὐτοῦ, ὥστε ὅτε ἀπέθανε φόβος ἐπεκράτησε μὴ συμβῆ ὀχλαγωγία ἢ καὶ ἐπανάστασις ἐν Ῥώμῃ. Τοῦτο γινώσκοντες καὶ οἱ καρδιάλιοι, ἐφρόντισαν νὰ ἐκλέξωσιν ἄνδρα μετριοπαθῆ, ἡπιώτερον, ἱκανὸν νὰ καταστέλλῃ μὲν τὰς παρεκτροπὰς νὰ πραῦνη δὲ τὰ πνεύματα, καὶ πρόθυμον νὰ ἐπιτρέψῃ τινὰς μεταρρυθμίσεις, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ ἀνατρέψῃ τὰς καταχρήσεις τοῦ γηραιοῦ συστήματος. Ὅσακις ἀνηγορεύετο νέος Πάπας, ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἤλπιζε βελτίωσιν· ἀλλ' ἡ ἀδράνεια καὶ ἡ τυραννία τῆς τελευταίας κυβερνήσεως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραταθῶσιν. Ὁ λαὸς ἐζήτει ἐνθέρμως νὰ ὀδηγηθῆ πρὸς τὴν πρόοδον, ἐπεθύμει θεσμούς, καὶ θεσμούς μὴ συναρμοζομένους πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς παπικῆς ἐξουσίας.

Πίος ὁ Θ', καὶ τοὶ περιστοιχιζόμενος ὑπὸ κληρικῶν μισούντων τὴν πρόοδον, καὶ διὰ τὴν ἀττάθειαν τοῦ ἦθους αὐτοῦ κυματιζόμενος ἀδιακόπως, εἶχεν ὁμοῦ γενναῖα καὶ ἀληθῶς φιλελεύθερα φρονήματα. Διὸ καὶ ἤνοιξε τὰς πολιτικὰς φυλακὰς, καὶ τὴν μὲν 18 Αὐγούστου 1846, ἐξέδοτο ἀμνησίαν, τὴν δὲ 10 Μαρτίου 1847 ἔλυσε τὰ δεσμὰ τοῦ τύπου, καὶ συνεκρότησεν ἐθνικὴν φρουρὰν τὴν 5 Ἰουλίου, καλέσας αὐτὴν φρουρὰν ἀστυκὴν. Ἐπέτρεψε δὲ καὶ ἀναγνωστῶν, καὶ ἐπιστημονικῶν, καὶ βιομηχανικῶν ἐταιριῶν, καὶ βρεφοτροφείων τὴν σύστασιν, καταστημάτων δηλονότι τῶν ὁποίων τὴν ὑπαρξίν ἐπαναστατικὴν ἐθεώρει ὁ πρῶτος Πάπας.

Αἱ παραχωρήσεις αὐταὶ ἐξῆψαν εἰς ἄκρον τὸν ἐνθουσιασμὸν· καὶ οὐ μόνον ἡ Ῥώμη ἀλλὰ καὶ σύμπασα ἡ Ἰταλία ἐχειροκρότησε, καὶ πάντες οἱ λαοὶ οἱ ὑποκείμενοι εἰς ἀπολύτους κυβερνήσεις ἐζητήσαντο μεταρρυθμίσεις καὶ νόμους ἐλευθέρους. Τὴν ἐξαψὶν δὲ ταύτην ἐπηύξησεν ἀπροσδόκητόν τι γεγονός· ἡ αὐστριακὴ κυβερνήσις, ἥτις αἰετοπε ἀντιφέρεται εἰς πᾶσαν πολιτικὴν μεταρρυθμίσειν, κατέσχε στρατιωτικῶς τὴν Φερρόραν.

Ὁ Καρδινάλιος Φερέττις, ὑπουργὸς ἅμα δὲ καὶ συγγενὴς τοῦ Πίου, ἐδημοσίευσεν ἀμέσως τὴν 17 Ἰουλίου 1847 ἐντονωτάτην διαμαρτύρησιν κατὰ τῆς κατοχῆς ταύτης, ὀνομάσας αὐτὴν βίαιαν καὶ ἐναντίαν τῶν συνθηκῶν. Τὴν διαμαρτύρησιν δὲ ταύτην ἐπευφήμησε σκιρτώσα ἡ Ἰταλία, διότι ἐνῶ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν δὲν εἶχεν ἀκουσθῆ καὶ λέξις κατὰ τοῦ αὐστριακοῦ ζυγοῦ, σήμερον ὁ Πάπας πρῶτος ἐστήλητευσεν αὐτόν. Πρῶτη λοιπὸν ἡ Ῥώμη ὑψωσε σημαίαν πολέμου κατὰ τῶν ξένων, καὶ ὑπέδειξεν

Γαριβάλδης.

εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸν διπλοῦν σκοπὸν τὸν ὁποῖον ἐπρεπε νὰ καταδιώξῃ, πολιτικὴν λέγω ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν ἐθνικὴν· ὀργανίσθη κατ' ὅλας τὰς πόλεις ἱερὰ συμμαχία, τῆς ὁποίας τὰ μὲν μέλη ὀνομάζοντο Σταυροφόροι, αὐτὴ δὲ ἐφαίνετο συγκροτουμένη ὑπ' αὐτὴν τοῦ Πάπα τὴν προστασίαν. Οὗτος ὁμοῦ, ἀσταθὴς πάντοτε καὶ παλιμβουλος, ἀπεδοκίμασε τὴν συμμαχίαν εἰπὼν ὅτι, καθὸ Πάπας, δὲν συγκατανεύει νὰ γίνῃ μέτοχος πολέμων, καὶ ὅτι μὴ θέλοντος αὐτοῦ διέβησαν τὰ στρατεύματα τῆς Ῥώμης τὸν Πάπον. Ἄρα ὁ Πάπας, ὡς μὲν ἡγεμὼν Ἰταλός, εἶχε καὶ βασιλείον καὶ στρατόν, ὡς δὲ κληρικὸς οὐδὲν ἐπραττεν ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας. Ἡ ἀντίφασις αὐτῆ, ὡς ἐλέγετο τότε, οὔτε κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὑπῆρξεν, διότι καὶ οἱ Πάπαι ἐπραττον ὡς καὶ πάντες οἱ λοιποὶ λαϊκοὶ ἡγεμόνες. Ὅπως δὲ ποτε, ὁ χωρισμὸς οὗτος ἀπὸ τῆς ἄλλης Ἰταλίας ἐψύχρανε καὶ κατέστησε πάντας δυσπίστους πρὸς τὸν Πάπαν.

Ἐκτοτε ἐκορυφώθη τὸ κατὰ τῶν Αὐστριακῶν πάθος. Πρῶτος ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως ἔδωκε Σύνταγμα τὴν 29 Ἰανουαρίου 1848, δεύτερος ὁ τοῦ Πεδεμοντιῶν τὴν 7 Φεβρουαρίου, καὶ τρίτος ὁ ἡγεμὼν Τυρρηνίας τὴν 17 τοῦ αὐτοῦ μηνός. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Πίος ἠναγκάσθη νὰ δημοσιεύσῃ Σύνταγμα τὴν 14 Ἰουλίου. Ὅλα ταῦτα τὰ πολι-

τεύματα, ὀνομασθέντα ἐν Ἰταλίᾳ Νέμος συνταγματικὸς, ὑπόδειγμα εἶχον τὸν ἀρχαῖον γαλλικὸν χάρτην. Καὶ παρατηρητέον ὅτι πολὺ πρὸ τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασεως τοῦ 1848 ἔτους, ἦτοι τὸ 1846 καὶ 1847, ὁ Πάπας ἐζύπνισε τὰ φιλελεύθερα φρονήματα.

Ἠπόρησαν τότε πάντες πῶς ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως, Φερδινάνδος ὁ Β', ὁ τοσοῦτον ἀντιφερόμενος εἰς τὰς συνταγματικὰς δόξας, ὡμολόγησε ταύτας πρῶτος· ἀλλὰ μὴ λησμονώμεν ὅτι τὸ Πάνορμον εἶχεν ἐλευθερωθῆ, ὅτι ἡ σικελικὴ ἐπανάστασις εὐδοκίμει, ὅτι ἦτο φόβος μὴ ἡ πυρκαϊὰ μεταδοθῆ καὶ εἰς τὴν λοιπὴν ἐπικράτειαν, ὅπου μάλιστα εἶχον συμβῆ καὶ ἐπαναστατικὰ τινὰ κινήματα, ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ βασιλείου ἠκούσθησαν φωναὶ ἀπαιτοῦσαι μεταρρυθμίσεις, καὶ ὅτι καὶ οἱ λοιποὶ τῆς Ἰταλίας ἡγεμόνες ἠτοιμάζοντο νὰ χορηγήσωσι Σύνταγματα. Διὰ τοῦτο, καὶ συνείδησιν ἄλλως ἔχων ὅτι ἀκαταμάχητος ἦτο ἡ κοινὴ δόξα, καὶ ὅτι καὶ αὐτοῦ τοῦ θρόνου τὰ βάρβα ἐσχλεύοντο, ἔσπευσε νὰ ὑποχωρήσῃ, ἔχων ὁμοῦ κατὰ νοῦν νὰ ἀνακαλέσῃ, εὐκαιρίας τυχοῦσης, τὰς παραχωρήσεις, ὅπως καὶ κατὰ τὸ 1799, τὸ 1816 καὶ τὸ 1821 ἔτος. Καὶ ὁμοῦ αἱ πρὸς τὴν Σικελίαν ἐγένοντο ὑπ' αὐτὴν οὕτως εἰπεῖν τὴν ἐγγύησιν τοῦ ἐν Νεαπόλει πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, καὶ

διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ λόρδου Μίντου, σταλέντος ἐπίτηδες εἰς Ἰταλίαν, ἵνα ἀντισταθμίση τὴν ἐπὶ τῆς χώρας ταύτης ἐπιβρόχην τῆς συνταγματικῆς Γαλλίας. Δύο μοῖραι ναυτικαί, ἡ μὲν ὑπὸ τὸν Ἄγγλον Πάικερ, ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Γάλλον Βωδέν, ἐπιτηροῦσαι ἀλλήλας, ἐστάθμευον ἐν Σικελίᾳ, καὶ πολλάκις ἀμφοτέροι οἱ ναύαρχοι ἠναγκάσθησαν νὰ παρεμβῶσιν ἵνα μετριάσωσι τὴν μανίαν τῶν μαχομένων.

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848 ἔτους καὶ ἡ ἐν Παρισίοις κατασταθεῖσα δημοκρατία, ἐρόδισαν τοὺς ἡγεμόνας· ὁ δὲ Φερδινάνδος ἐνοήσας ὅτι ἔπρεπε νὰ ὀνομασθῆ συνταγματικὸς βασιλεὺς τῆς Σικελίας, ἔσπευσε νὰ ἐκδώσῃ ψηφίσματα περὶ τούτου. Καὶ τὸν μὲν ναύαρχον Σέττιμον, τὸν πρόεδρον, ὡς εἶδομεν, τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως, ὠνόμασεν ἀντιβασίλεα, συνέστησε δὲ ὑπουργεῖον τῆς Σικελίας ἰδιαιτέρον ἀναθεῖς αὐτῷ τὴν χωριστὴν διοίκησιν τῆς νήσου, καὶ μόνον δύο ὑπουργεῖα τηρήσας ἐν Νεαπόλει, τὸ τῶν στρατιωτικῶν καὶ τὸ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων. Ἦρσε δὲ καὶ τὴν ἐπισημὴν φορολογίαν τῆς νήσου, περὶ τὰ δεκαπέντε ἐκατομμύρια δραχμῶν, καὶ ἐχορήγησεν ἀμνηστίαν, ἐξαιρέσει τεσσαράκοντα μόνον ἐπαναστατῶν, οἵτινες ἔπρεπε νὰ ἐξέλθωσι μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἡσυχίας. Περὶ τοῦ Συντάγματος ὅμως τοῦ 1812 οὐδεὶς ἐγένετο λόγος, οἱ δὲ ἀντιπρόσωποι τῆς Σικελίας ἐμελλον νὰ συνεδριάξωσιν ἐν Νεαπόλει μετὰ τῶν ἄλλων βουλευτῶν. Ὁ λόρδος Μίντος ἔφερε πρὸς τοὺς Σικελοὺς τὰ ψηφίσματα καὶ τὰ λοιπὰ ἐγγράφα τῶν διορισμῶν, καὶ συμφώνως μετὰ τῶν δύο ναυάρχων προέτρεψεν αὐτοὺς νὰ ὑπακούσωσιν.

Ἄλλ' ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Βουλῶν ἀπέρριψε πάντα, διότι οἱ Σικελοὶ ἐζήτησαν τέλειον χωρισμὸν. Τὴν ἀξίωσιν ὅμως ταύτην κατέκριναν καὶ οἱ σύγχρονοι ἱστορικοὶ, καὶ οἱ ἐγκριτότεροι τῶν φιλοπατριδῶν Ἰταλῶν. Ὁ λόρδος Μίντος ἀπήτησε τότε νὰ σταλείωσιν εἰς Νεάπολιν ἄλλας προτάσεις· ἰδοὺ δὲ τί ἐζήτησαν οἱ Σικελοὶ· ἔλα τὰ ὑπουργήματα νὰ διδῶνται εἰς αὐτόχθονας· νὰ γείνη δεκτὴ ἡ τρίχρωος σημαία καὶ ἡ ἐθνικὴ φρουρὰ· νὰ φυλάττωται τὴν νήσον μόνον ἐντόπια στρατεύματα· νὰ διοικῆ αὐτὴν ἀντιβασιλεὺς μετ' ἀκεραίου ὑπουργεῖου· νὰ ἔχωσι νόμισμα ἴδιον· νὰ ἀφῆθῃ αὐτοῖς τὸ τέταρτον τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ ὕλικου· νὰ ἀναγνωρισθῶσιν ὅλαι αἱ πράξεις τῆς σικελικῆς κυβερνήσεως, πᾶσαι δὲ αἱ ζημίαι αἱ συμβῆσαι ἐν καιρῷ τῆς ἐπαναστάσεως νὰ πέσωσιν εἰς βάρος τῆς ἐν Νεαπόλει ἐξουσίας.

Ἀλλὰ τοὺς τοιοῦτους ὄρους μόνον ἰσχυρὸς νικητὴς προτείνει· ἄλλως τε ὅλοι ἐν γένει ἐν Νεαπόλει, καὶ φιλελεύθεροι καὶ βασιλικοὶ, κατεδίκάζον ὡς ἐξ ἐνὸς στόματος τὸν χωρισμὸν.

Τότε αἱ Βουλαι τῆς Σικελίας καθήρσαν τὸν Φερδινάνδον. Καὶ ἠθέλησαν μὲν νὰ ἀναγορεύσωσιν ἕνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ λόρδος Μίντος ἐβεβαίωσεν ὅτι ἡ πρότασις ἤθελεν ἀπορρίφθῃ, ἐξελέξαντο, ὡς εἶπομεν, τὸν δούκα τῆς Γενούης. Μὴ δεχθῆντος δὲ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἡ ἐπανάστασις κατελείφθη εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις, οὔτε ὑπὸ τῆς Γαλ-

τίας, οὔτε ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' οὔτε ὑπὸ ἰταλικῶν τινος κράτους ἀναγνωρισθεῖσα. Ἐφρόντισαν λοιπὸν νὰ συγκροτήσωσι στρατὸν, ψφίσαντες ὅτι ἕκαστος Σικελὸς ἀπὸ τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ μέχρι τοῦ τριακοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτοῦ γίνεται στρατιώτης. Ἀλλὰ ποῦ ὕλικόν, καὶ ποῦ ἀξίωματικοί; διὸ ἠναγκάσθησαν νὰ καλέσωσι ξένους, καὶ μεταξὺ ἄλλων τὸν στρατηγὸν Μιερολώσκι, τὸν πρὸ μικροῦ ἐπαναστατήσαντα τὸ Πόζεν κατὰ τῆς Πρωσίας.

Ἀλλ' ἐγγίζει ἡ λύσις τοῦ δράματος· ἐν δευτέρῳ ἀρθρῷ θέλομεν διηγηθῆ τοὺς τελευταίους ἀγῶνας τῆς Σικελίας, καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ κητάργησιν τοῦ νεαπολιτικοῦ Συντάγματος.

(Ἔπεται τὸ τέλος).

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΕΩΣ.

Ἐν Στενημάχῳ τῇ 4 Ἀπριλίου 1860.

Περσποῦδασέ μοι φίλε!

Κατὰ τὸν παρελθόντα Αὐγούστον ἐπέστειλα ὑμῖν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς ἰδιαιτέρας μου πατρίδος Στενημάχου, ὑποσχόμενος ἐν εὐκαιρίᾳ νὰ σᾶς γράψω τινὰ καὶ περὶ γλώσσης, ἠθῶν, ἐθίμων κλπ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ πατρίς μου ἀνήκει εἰς τὴν διοίκησιν ἡ ἐπαρχίαν Φιλιππουπόλεως, προτίθεμαι σήμερον νὰ σᾶς εἶπω περὶ αὐτῆς σύντομά τινα, ἀναβῶντων εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν τὴν πλήρωσιν τῆς πρώτης ὑποχέσεως. Μὴ ζητήσετε ὅμως παρ' ἐμοῦ ἱστορικὰς καὶ ἀρχαιολογικὰς ἐρεύνας· πόθεν ἠ ἀρυσθῶ αὐτὰς ὁ δειλὸς καὶ ἄπειρος ἐργασίας ἐργασίαι νὰ σᾶς μεταδώσω διὰ τῆς παρουσίας. Πιστεύω δὲ, ὅτι ὅσον μικρὰ καὶ ἀσήμαντα καὶ ἂν ἦναι, ἄσμενος θέλετε διέλθει αὐτὰς· διότι δὲν ἀγνοῶ, ὅτι πάντοτε ἀγαπᾶτε εἰς πληροφῶριαν περὶ τῆς ἰδίας ἡμῶν χώρας νὰ ἐνδιατρίβετε μᾶλλον ἢ εἰς ῥομαντικὰς καὶ ἐπαγωγὰς περιγραφὰς τῆς Πολυνησίας, τῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν ὑπερβορείων τόπων, εἰς τὰς ὁποίας τινὲς τῶν ἡμετέρων μεγάλῃν διδουσι προσοχὴν, χαίρειν ἐὼντες τὰ πρὸ ποδῶν.

Ἡ διοίκησις λοιπὸν Φιλιππουπόλεως καίται πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ μέρη τῆς Θράκης, συνορεύουσα ἀνατολικῶς μὲν μετὰ τῆς Ἀνδριανουπόλεως, πρὸς βορρᾶν δὲ μετὰ τὸν τοῦ Τυρνόβου τῆς Βουλγαρίας, πρὸς Δ. δὲ ἐκτείνεται μέχρι τοῦ μέρους ἐνθα ὁ Αἴμος χωρίζεται τῆς Ῥοδόπης, καὶ πρὸς Ν. καθικνεῖται μέχρι τῆς ἐπαρχίας Ξάνθης. Τὸ μέγιστον πλάτος αὐτῆς εἶναι 30 περίπου ὠρῶν καὶ τὸ μήκος σχεδὸν ἴσον. Καίται δὲ ἡ διοίκησις αὐτὴ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ἀρχαίων Βεσσῶν καὶ ἐν μέρει τῆς τῶν Σατρῶν, συνορεύουσα πρὸς μεσημβρίαν μετὰ τῶν

τῶν μαχαιροφόρων Θρακῶν. Καὶ ἐν μέρει μὲν ἐξαπλοῦται ἐπὶ ἀχανοὺς πεδιάδος, ἀρδευομένης ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου (νῦν Μαρίτσας) καὶ πολλῶν ἄλλων παραποταμιῶν, πηγάζοντων ἐκ τῆς Ῥοδόπης καὶ τοῦ Αἴμου, ἐν μέρει δὲ ἐκτείνεται ἐπὶ τῶν ὀρειῶν καὶ τῶν κορυφῶν τῆς Ῥοδόπης.

Τὸ κλίμα τῆς χώρας εἶναι ἐν γένει ὑγιεινὸν καὶ τερπνόν, ἡ δὲ γῆ εὐφορὸς εἰς γεννήματα, ὄρυζαν, ἀμπέλους, συκαμινέας, κκπνοὺς, κάρυα, σισάμην καὶ παντοδαπὰ ὀπωρικά.

Ἄν καὶ δὲν ὑπάρχη ἀκριβὴς ἐπιγραφή τῶν κατοίκων, λέγεται, ὅτι ὁ πληθυσμὸς ὅλης τῆς διοικήσεως εἶναι περὶ τὰς 400 χιλ. ψυχῶν καὶ ἐπέκεινα. Τούτων δὲ οἱ μὲν πλείους εἶναι χριστιανοὶ τοῦ ἀνατολικοῦ δόγματος, 8—10 χιλ. τοῦ δυτικοῦ (οἱ καλούμενοι Παυλικιᾶννοι), Τούρκοι καὶ ὀλίγοι Ἀρμένιοι καὶ Ἑβραῖοι, κατοικοῦντες εἰς τὰς πόλεις. Οἱ δὲ χριστιανοὶ τῆς ἀν. Ἐκκλησίας, οἵτινες ἀποτελοῦσιν ἴσως τὰ 3]5 τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ, διαίρουσιν ὡς ἐκ τῆς νῦν λαλουμένης γλώσσης εἰς Ἕλληνας καὶ Βουλγάρους. Εἰς μὲν τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰς ἄλλας πόλεις καὶ κωμοπόλεις τὰς περισσοτέρας, καὶ ἐν γένει κατὰ τὰ μεσημβρινὰ χωρία ἐπικρατεῖ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, εἰς δὲ τὰ πρὸς βορρᾶν μέρη, τὰ συνορεύοντα διὰ τοῦ Αἴμου μετὰ τὴν Βουλγαρίαν, ἡ βουλγαρικὴ. Καὶ ἔως μὲν πρὸ 10 ἢ 15 ἐτῶν οἱ ἑτερόγλωσσοι οὗτοι λαοὶ συνεβίουσαν ἐν ἀδελφικῇ ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ, χωρὶς οὐδὲ κατ' ἰδέαν ἡ διαφορὰ τῆς γλώσσης νὰ διδῆ ἀφορμὴν εἰς διαφορὰν αἰσθημάτων. Κοινὰς ἔχοντες τὰς συμφορὰς, τοὺς κινδύνους, τὰ δεινοπαθήματα, κοινὰς εἶχον καὶ τὰς περὶ αἰσιωτέρου τινὸς μέλλοντος χρηστάς ἐλπίδας, καὶ ἀνευ οὐδενὸς στεναγμοῦ, ἀνευ οὐδενὸς σκανδάλου ἄσμενοι οἱ ἀδελφοὶ Βούλγαροι, ἢ λαλοῦντες τὴν βουλγαρικὴν λεγομένην γλῶσσαν, ἐξεπαιδεύοντο εἰς τὴν ἑλληνικὴν, καὶ ἅπαντες ἐφιλοτιμοῦντο ἑλληνιστὶ νὰ λαλῶσιν· εἰς ὅλας δὲ τὰς ἐκκλησίας ἅπανα ἡ ἱερὰ ἀκολουθία ἐτελεῖτο εἰς τὴν ἑλληνικὴν κατὰ τὰ ἑκαταὶ καθιερωμένα. Πρὸ 10 ὅμως ἢ 15 ἐτῶν τὰ πράγματα ἠλλαχθῆν φάσιν. Πολυάριθμοι ἀπόστολοι, ὄργανα ξένων εἰσηγήσεων, ἄλλοι δὲ τυχοδιώκται καὶ ἄλλοι ὑπὸ οἴστρου κακῶς ἐννοουμένων ἐθνικῶν ιδεῶν κινούμενοι, διεσπάρσαν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς διοικήσεως, κηρύσσοντες νέα δόγματα, φανακίζοντες τοὺς ἀπλοικοὺς χωρικοὺς, καὶ πιστεύοντες, ὅτι οὕτω προπαρασκευάζουσι λαμπρὸν μέλλον!.. Ὁ πόλεμος ἐκλήρυσσετο κατὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν Ἑλλήνων· ὅθεν ἡ ἑλληνικὴ μανιθῶς ἐκδιώκεται ἀπὸ τῶν σχολείων τῶν ὑπὸ Βουλγάρων κατὰ τὸ πλεῖστον κατοικοῦμένων κωμοπόλεων καὶ χωρίων, ἐξορίζεται ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ μῖσος ἀσπανδον διαδίδεται κατὰ πάντος ὅτι ἑλληνικόν. Οἱ δὲ ἀπλοικοὶ χωρικοὶ μας, τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιδείξεις ὑπολαμβάνοντες ὡς ἀληθείας, τοὺς κομποσκαλοβήμονας λόγους καὶ τὰς φωνασκίας ὡς δεινὰ καὶ ἀκαταμάχητα ἐπιχειρήματα καὶ τὰς ἀπατηλὰς ὑποσχέσεις ὡς πράγματα τετελεσμένα, ἀφίνουσιν ἐ-

αυτοὺς νὰ παρασύρωνται, καίπερ δυσανασχετοῦντες ἐκ μέρει. Καὶ ταῦτα μὲν καὶ ἀπολύτως θεωροῦμενα εἶναι λυπηρὰ καὶ ἀξιοδάκρυτα· ἀλλ' ἡ θλίψις καὶ ἀγανάκτησις τοῦ ἀμερολήπτου παρατηρητοῦ κορυφούται, ὅταν ἀναλογισθῆ ὅτι οἱ χωρικοὶ οὗτοι, τοὺς ὁποίους οἱ νεωτερισταὶ ἰδιοποιοῦνται καὶ διδάσκουσι νὰ μισῶσι τοὺς Ἕλληνας, εἶναι Ἕλληνες. — Πῶς! θέλουσιν ἀνακράξαι οἱ νεωτερισταὶ μας, πῶς! λέγει, ὅτι οἱ λαλοῦντες τὴν βουλγαρικὴν γλῶσσαν εἶναι Ἕλληνες, ἐνῶ ἡμεῖς δι' ἀσχυριόμεθα ὅτι καὶ σεις οἱ τὴν ἑλληνικὴν λαλοῦντες εἶσθε μιγάδες; . . . — Ἐννοοῦμεν καλλίστα τῷ ὄντι, ὅτι εἰς τὸ δόγμα τοῦτο δὲν θέλομεν ἔχει συνηγόρους οὔτε τὸν Φακμεράζερ οὔτε τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ πανσλαβισμού· ἀλλὰ τί νὰ γείνη; ὑπάρχουσι πράγματα τινα, τὰ ὁποῖα δὲν συνάδουσι μετὰ τὴν λογικὴν ἐκείνων. Ἐν πρώτοις ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μᾶς ἐμποδίζει νὰ παραδεχθῶμεν τὰ δόγματα τῶν νέων ἐθνογράφων εἶναι, τὸ ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἐνοήσωμεν τί ἐγγείνην ὁ πεπικνωμένος ἑλληνικὸς πληθυσμὸς, δὲν λέγω μόνον τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Θράκης, καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἰλλυρίας· διότι ὅλας αὐτὰς τὰς χώρας οἰκιστοῦνται οἱ νεωτερισταὶ· οἱ τολμηρότεροι μάλιστα φθάνουσι καὶ εἰς τὰς Θερμοπύλας αὐτὰς, μὴ ἀποδειλιούντες πρὸς τὰς σκιὰς τοῦ Λεωνίδα καὶ τῶν τριακοσίων! Ὁ πληθυσμὸς οὗτος ἤτο ἐγκατεστημένος ἐν ταῖς χώραις ταύταις πρὶν ἢ οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ σλαβικοὶ φυλαί εισβάλωσιν εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. Ἐὰν ἀνεμίχθησαν, διατὶ ἀνεμίχθησαν οἱ ἰθαγενεῖς μετὰ τοὺς ἐπίλυδας, καὶ οὐχὶ τὸ ἐναντίον, καὶ διατὶ οἱ μιγάδες οὗτοι (ἔστω ὅτι εἶναι μιγάδες) εἶναι βουλγαροσλαβοὶ καὶ οὐχὶ μᾶλλον Ἕλληνες; — Διατὶ ἀποκαλοῦσιν ἑαυτοὺς Ἕλληνας, ἀφοῦ ἦσαν βάρβαροι; διατὶ ἤθελον καὶ θέλουσι νὰ ἐκπαιδεύωνται εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν; Ἐπειτα διατὶ τόση διαφορὰ μεταξὺ τῶν κατὰ τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν λαλοῦντων (τῶν πέραν τοῦ Αἴμου) ὡς πρὸς τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, τοὺς μύθους, τὰς παραδόσεις, τὴν φυσιογνωμίαν, τὴν ἐνδυμασίαν, καὶ ἐν γένει καθ' ὅλα; Αὐτὰ τὰ πράγματα ὅτι οὖν πολλοῖς ἄλλοις μᾶς ῥίπτουσιν εἰς δισταγμοὺς, μὴ ἐπιτρέποντα νὰ συμφωνήσωμεν μετὰ τὰς ἀρχὰς τῶν νεωτεριστῶν καὶ παρακινούντες ἡμᾶς νὰ πιστεύωμεν ὅτι οἱ κατὰ τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ ἄλλαχθῶ (ἐκτὸς τῆς Βουλγαρίας, καὶ ἐν αὐτῇ οὐχὶ γενικῶς) λαλοῦντες τὴν βουλγαρικὴν εἶναι Ἕλληνες. Ἰδυνάμεθα προχειροῦς νὰ φέρωμεν λόγους πῶς ἀπώλεσαν τὴν μητρικὴν γλῶσσαν· ἀλλὰ ἠθέλωμεν μακρονηθῆ πολὺ τοῦ προκειμένου. Οἱ ὀρθόδοξοι λοιπὸν κάτοικοι τῆς διοικήσεως Φιλιππουπόλεως ὅλοι σχεδὸν εἶναι Ἕλληνες τὸ γένος. Οἱ δὲ ἐπὶ τῆς Ῥοδόπης οἰκούντες ἐνομάζονται κοινῶς Ῥοῦπτικοὶ κατὰ διαφορὰν παρὰ τὸ Ῥοδαπαῖτι, καθὼς καὶ εἰς βραγίον τῆς Ῥοδόπης (ἧτις τουρκοβαρ. ὀνομάζεται Δουσπάτ) καλεῖται Ῥοῦπτιοί.

Οἱ δὲ Παυλικιᾶννοι κατοικοῦσιν οἱ πλείους ἐν

Φιλιππουπόλεως, και άλλοι εν τισι χωρίοις προς Β. τῆς Φιλιππουπόλεως· εἶναι δὲ οὗτοι λείψανα τῶν ἀρχαίων Μανιχαίων, μετοικισθέντες ἐκ τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἀντιοχείας αὐτοῖς περὶ τὸ 970 μ. Χ. Πρὸ ὀλίγων δὲ ἐτῶν ἠσπάρθησαν τὸν παπισμὸν, παραπεισθέντες ὑπὸ τῆς Δυτικῆς Προπαγάντας.

Οἱ Ἀρμένιοι καὶ οἱ Ἑβραῖοι εἶναι ὀλίγοι· οἱ δὲ Τούρκοι κοινῶς δυστυχοῦσι.

Τὸ ἐμπόριον, ἡ βιομηχανία καὶ ἡ γεωργία τὸ πλεῖστον εἶναι εἰς χεῖρας τῶν χριστιανῶν, ὧν πολλοῦ ἡ ἐπιβρῆθὴ εἶναι μεγάλη. Πανταχοῦ ἀπαντῶνται ἀρχαῖα Ἑλλήνων ἐρείπια καὶ κειμήλια τῆς ἀρχαίας τέχνης, ἐτι δὲ ἐπιγραφαί, νομίσματα κλπ.

Ἡ διοίκησις (σαντζιάκ) Φιλιππουπόλεως διαιρεῖται εἰς ὀκτώ ὑποδιοικήσεις (Καζάδες) α'. τὴν τῆς Φιλιππουπόλεως ἰδίως, β'. τὴν τοῦ Παζαρτζικίου, γ'. τοῦ Χάσκιογι, δ'. τοῦ Τσερπανίου, ε'. τοῦ Ζααρά, στ'. τοῦ Καζανλικίου, ζ'. τοῦ Σουλτάν-γερί καὶ η'. τοῦ Ἀχὺρ-Τσελεμπῆ. Περιέχει δὲ ὅλη ἡ διοίκησις περὶ τὰ 4200 χωρία. Πρὸς τούτοις διαιρεῖται ἡ διοίκησις αὐτὴ εἰς πέντε Ὀροφυλάκας (Ναχαγέδες) α'. τὴν τοῦ Κόνους, β'. τοῦ Καρατζιά-Δακά, γ'. τὴν τῆς Γκιόπτρας, δ'. τοῦ Κοῦν-Τεπέ, καὶ ε'. τοῦ Ρούπτσιου. Λέγεται δὲ, ὅτι ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις εἰσπράττει ἐξ αὐτῆς κατ' ἔτος περὶ τὰ δέκα ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἐξ ὧν δαπανᾷ ὑπὲρ αὐτῆς (εἰς μισθοὺς κλπ.) μόλις ἓν ἑκατομμύριον! . . . Ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Τουρκίας, οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐδεμίαν εὐκολίαν συγκοινωνίας ὑπάρχει, οὔτε ἀσφάλεια.

Αἱ δὲ κυριώτεραι πόλεις καὶ κωμοπόλεις τῆς διοικήσεως αὐτῆς εἶναι αἱ ἐξῆς·

Φιλιππουπόλις. Ἐν τῷ μέσῳ ἀγανοῦς πεδιάδος· ἐκτεινομένης ἀπὸ τὰς ὑπὸ ὑψείας τῆς Ῥοδόπης μέχρι τῶν τοῦ Αἴμου, ὑψούνται αἰφνης παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἑβρου τέσσαρες λόφοι, χωροῦντες ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς εἰς μικρὰν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν. Ὁ ἀνατολικώτερος τούτων ὁ καὶ ταπεινότερος διασχίζεται εἰς τρεῖς κορυφὰς οὐχὶ ὀξείας· ἐπὶ τούτου λοιπὸν κεῖται ἡ Φιλιππουπόλις, ἡ μητρόπολις τῆς διοικήσεως, πόλις ἀρχαία, κτίσμα Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος, ὀνομαζομένη καὶ Πονηρόπολις ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ὑπὸ δὲ τῶν Ῥωμαίων *Trimontium*· κεῖται δὲ σχεδὸν εἰς τὸ κέντρον τῆς διοικήσεως, παραμειδομένη ὑπὸ τοῦ Ἑβρου. Ἡ Φιλιππουπόλις εἶναι ἡ ἐμπορικωτάτη πόλις τῆς Θράκης καὶ μία τῶν πολυανθρωποτέρων καὶ λαμπροτέρων πόλεων τῆς αὐτοκρατορίας, ἐνεργοῦσα ἐκτεταμένον ἐμπόριον καὶ μετ' τὴν Εὐρώπην, καὶ μάλιστα τὴν Αὐστρίαν, καὶ μετ' τὴν Ἀνατολήν. Ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀναβαίνει εἰς 60 χιλ. ὧν τὰ 4/7 ἴσως εἶναι χριστιανοί, οἱ δὲ λοιποὶ Ὀθωμανοί. Μεταξὺ τῶν χριστιανῶν λαλεῖται ἡ ἑλληνικὴ. Οἱ νῦν Φιλιππουπολίται, ἂν καὶ ἄποικοι τῶν Βοιωτῶν, ὡς λέγεται, δὲν πρέπει ὅμως νὰ κατηγορηθῶσιν ὡς κληρονόμοι τῶν εἰς τοὺς προγόνους τῶν ἀποδιδόμενων ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐλαττωμάτων· ἐξ ἐναντίας εἶναι δραστηριώτατοι, φιλόκαλοι καὶ

εἰς ἄερον φιλόμουσοι. Τὸ κεντρικὸν ἑλληνικὸν σχολεῖον τῆς Φιλιππουπόλεως εἶναι ἐν τῶν ἀρχαιότερων ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων, ὅπερ τὰ μάλιστα εὐδοκίμει πρὸ ἐτῶν, καὶ νῦν ὁσημέραι βελτιοῦται διὰ τῆς προθυμίας τῶν πολιτῶν καὶ τοῦ ζήλου τῶν διδασκάλων. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ τρία ἀλληλοδιδασκασίμα Σχολεῖα, ὧν τὸ ἐν διατηρεῖται ὑπὸ τοῦ παντὸς ἐπαίνου ἀνωτέρου Κυρίου Μ. Γκιουμισγερδάνη. Πρὸ 15 δὲ περίπου ἐτῶν καθιδρύθη καὶ παρθεναγωγεῖον, εἰς τὸ ὅποιον φοιτῶσιν 160 μαθήτριά· ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλα ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια. Εἰς ὅλα δὲ ὁμοῦ φοιτῶσι περὶ τοὺς 4,000 μαθητάς. Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν οἱ ἐπιγλυφῆς εἰς τὴν πόλιν ταύτην Βούλγαροι ἐστύτησαν βουλγαρικὴν σχολὴν, εἰς ἣν φοιτῶσι περὶ τοὺς 50 μαθητάς, ἐξ ὧν 18 μόνον ἐκ Φιλιππουπόλεως, οἱ δὲ λοιποὶ ἐκ τῶν χωρίων.

Ἡ Φιλιππουπόλις εἶναι· ἔδρα Μητροπόλεως, ἔχοντος παρ' αὐτῷ καὶ τὸν Ἐπίσκοπον Λεύκης. Ἐκκλησίαι χριστιανικαὶ ὑπάρχουσιν ὀκτώ τῶν Ὀρθοδόξων, μία ἀρμενικὴ, καὶ μία κατολικὴ, ἐτι δὲ μία χάρσα τῶν Ἑβραίων καὶ πολλὰ τσαμιά.

Αἱ μὲν χριστιανικαὶ οἰκίαι κεῖνται ἐπὶ τῶν λόφων καὶ περὶ αὐτοὺς, αἱ δὲ τουρκικαὶ παρὰ τὸν ποταμὸν.

Στενήμαχος. Ὀρκ φυλλάδ. Πανδώρας ΣΛΔ'.

Εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς Φιλιππουπόλεως πρὸς Δ. ἀπόστασιν κεῖνται τὰ χωρία Δερμένδερε, Μάρκοβον, Ἀγλάνι καὶ ἄλλα, εἰς θέσεις τερπνοτάτας, ἐν οἷς πολλοὶ τῶν εὐπόρων πολιτῶν ἔχουσι θερινὰς οἰκίας καὶ ὠραία ἀγροκήπια, εἰς δὲ τὸ Δερμένδερε ὑπάρχει καὶ ἐργοστάσιον τῶν Ἀμπάδων, ἀνήκον εἰς τὸν Κ. Μ. Γκιουμισγερδάνη.

Βοδριά. Κωμόπολις ἑλληνικὴ εἰς τὰς ὑπὸ ὑψείας τῆς Ῥοδόπης ΒΑ τοῦ Στενήμαχου, ἀπ' οὗ ἀπέχει ἡμίσειαν περίπου ὥραν. Πληθ. περὶ τὰς δύο χιλ. ὅλοι δὲ εἶναι χριστιανοί, λαλοῦντες τὴν ἑλληνικὴν. Πρὸ δύο ἐτῶν καθιδρύθη ἀλληλοδιδασκασίμα σχολεῖον, εἰ, 8 φοιτῶσι περὶ τοὺς 400 μαθητάς. Τὸ κλίμα εὐκράεστατον.

Παραγιά (κατὰ τὸν Κ. Γ. Τσουκαλᾶν) παρὰ τὸ ἐπὶ τῷ ἀγνιά. Χωρίδιον νῦν εὐτελές, ἀλλ' ἄλλοτε ἀκμάζον· κατὰ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἐπαθε πολλὰς καταδρομὰς ὑπὸ Τουρκοληστῶν, ἐξ ὧν ἠναγκάσθησαν οἱ πλείστοι τῶν κατοίκων ν' ἀφήσωσι τὴν πατρίδα τῶν.

Κούκλαιρα. Κωμόπ. ἑλλ. εἰς τὰς αὐτὰς ὑπὸ ὑψείας τῆς Ῥοδόπης ΝΑ. τῆς Φιλιππουπόλεως, ἀπ' ἧς ἀπέχει δύο ὥρας. ἔχει κατοίκους περὶ τὰς 2 χιλ. χριστιανούς καὶ Τούρκους. Εἰς ἀξιώτιμος πολιτὴς Χ. Ἀμπρος ὀνομαζόμενος ἰδίαις δαπάναις οἰκοδομήσας σχολεῖον, ἀφιέρωσεν αὐτὸ εἰς τὴν πατρίδα του.

Ἀρβανιτοχώρια. Δύο περίπου ὥρας Ἀν. τοῦ Στενήμαχου εἰς φάραγγά τινι τῆς Ῥοδόπης κεῖται ἡ ἑλλ. αὕτη κώμη. Κυρίως δὲ εἶναι δύο χωρίδια, τὸ μὲν ὑπὸ χριστιανῶν, τὸ δὲ ὑπὸ Τούρκων κατοικοῦμενον. Ἐντεῦθεν ἐξάγονται μυλόπετραι.

Χάσκιογι. Ἡ πόλις αὕτη κεῖται ΝΑ. τῆς Φιλ.

ΝΕΩΤΕΡΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

—οοο—

Ἐν Παρισίῳ 27 Μαΐου 1860.

ἀπ' ἧς ἀπέχει περὶ τὰς 14 ὥρας· κατοίκους ἔχει περὶ τὰς 15 χιλ. Τούρκους καὶ χριστιανούς.

Ζααράς. Κεῖται ΒΑ. τῆς Φιλ. ἔχουσα πληθ. ὑπὲρ τὰς 25 χιλ. Τούρκους καὶ χριστιανούς. Ὁ οἶτος τοῦ Ζααρά εἶναι ὁ καλλίτερος αὐτοῦ τοῦ μέρους.

Παζαρτζίκι. Πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου ὑποδιοικήσεως, πόλις ἐμπορικὴ, κειμένη ΒΑ. τῆς Φιλιππουπόλεως εἰς ἀπόστασιν ἐξ ἡμερῶν, παρὰ τὸν Ἑβρον. ἔχει κατοίκους περὶ τὰς 25 χιλ. ὧν τὰ 3/5 Τούρκοι, οἱ δὲ λοιποὶ χριστιανοί. Ἐντεῦθεν κατὰ πρῶτον ἤρξατο ἡ κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ καταφορά ἐν τῇ διοικήσει ταύτῃ, ἐπενεγκοῦσα τραγικὰ ἀποτελέσματα· διότι κατεστράφη τὸ τέως ἑλλ. Σχολεῖον, τὸ ὅποιον θαυμασίως προώδευεν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀξιεπαίνου διδασκάλου Κ. Κ. Σαῖτιδου, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἐσυστήθη βουλγαρικόν, τὸ ὅποιον οὐδεμίαν ἐδειξε πρόοδον. Ἐπὶ τοῦ παρόντος παραδίδει τὴν ἑλλ. γλῶσσαν ὁ εἰρημένος Κ. Σαῖτιδης, ἔχων διηνεκῶς ν' ἀντιπαλαίῃ πρὸς τὰς βελτιουργίας καὶ τοὺς παντοίους διωγμοὺς τῶν βουλγαριστῶν. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑπάρχουσι τρεῖς ἑκκλησίαι.

Περιστέρη ἢ Πέστερα. ἑλλ. κώμη πρὸς τὰ ΝΑ. τοῦ Παζαρτζικίου, κατοικοῦμένη ὑπὸ Τούρκων καὶ χριστιανῶν. Ἐντεῦθεν γίνεται ἀξιόλογος ἐξαγωγή ζυλαίας.

Ἄλλαι δὲ κωμοπόλεις ἦτον σημαντικαὶ εἶναι τὸ Τσερπάνι, τὰ Ἀβράδαλα, Σουλτάν-γερί κλπ.

Ἀπαντῶνται δὲ κατὰ τὴν διοίκησιν ταύτην καὶ πολλὰ μοναστήρια, ὧν τὸ ὀνομαστότερον εἶναι τὸ σταυροπηγιακόν τοῦ Βατσκοῦδου, κείμενον πρὸς Ν. τοῦ Στενήμαχου δύο ὥρας μακρὰν εἰς φάραγγά τινι τῆς Ῥοδόπης εἰς θέσιν γοητευτικὴν. Τὸ μοναστήριον τοῦτο εἶναι ἀρχαῖον καὶ πλουσιώτατον· λέγεται δὲ ὅτι ἔχει ἐτήσιον εἰσόδημα 400 χιλ. δραχμῶν περίπου. Ἄλλ' ἐὰν μ' ἐρωτήσῃς εἰς τί μεταχειρίζονται οἱ ἄγιοι Πατέρες τὴν πρόσοδον ταύτην μιᾶς γερμανικῆς Δουκίας, θὰ σταυρώσω τὰς χεῖράς μου καὶ θὰ σὰς εἶπω, ὅτι δὲν γνωρίζω. . . . Τὰ περισσότερα δὲ τῶν κτημάτων του κεῖνται εἰς τὸν Στενήμαχον, ὅστις πλείστα ὄσα δικαιώματα ἔχει ἐπὶ τῆς μονῆς, κατὰ τοὺς κώδικας τοὺς σωζομένους ἐν αὐτῇ· ἀλλὰ μόνον δικαιώματα ἐπὶ τοῦ παρόντος. . . .

Καὶ ἐμπορικαὶ πανηγύρεις γίνονται εἰς διάφορα μέρη κατ' ἔτος· ἡ ἀξιολογωτέρα δὲ τούτων εἶναι ἡ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σεπτεμβρίου τελομένη εἰς τὸ χωρίον Οὐζουντζόβζα, ἀπέχον τῆς Φιλιππουπόλεως πρὸς Α. 14 περίπου ὥρας. Εἰς ταύτην συνέρχονται ἔμποροι ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Τουρκίας, καὶ ἐξ ἄλλων γειτονικῶν τόπων.

Περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως τοῦ λαοῦ τῆς διοικήσεως δὲν θέλω σὰς γράψαι ἐπὶ τοῦ παρόντος. Τὸ θέμα τοῦτο ἀνάκει εἰς πραγματικὴν γενικὴν περὶ τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς Τουρκίας.

Ἐρῶσθε!

Ὁ φίλος σας.

ΒΑΣΙΛΙΟΣ Γ. ΣΚΟΡΔΑΛΗΣ.

Ἡ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄχρι τῶν τελευταίων χρόνων ἐθνικὴ ἡμῶν ἱστορία περικαλύπτεται ὑπ' ἀχλὺς, ἣν ἐν μέρει μὲν διέλυσαν αἱ σοφαὶ ἰδίως πραγματεῖαι τῶν ΚΚ. Παπαρήγοπουλου καὶ Ζαμτελλου, ἀλλ' ἦτις πολλοῦ βαθύτατον ἐτι σκότος ἐπιχέει. Ἐπειδὴ δὲ καθήκον θεωρῶ παντὸς ὁμογενοῦς νὰ σταχυολογῇ, ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκη τι σχέσις ἔχον πρὸς τὰ πάτρια, καθυποβάλλω καὶ εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν παρ' ἡμῖν σοφῶν τὸ παρὰ πόδας διήγημα, μεθερμηνευθὲν ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ. Καὶ τοι ἴσως μικροῦ λόγου ἄξιον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ καὶ κόκκος ἄμμου δύναιται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὰς χεῖρας ἐμπείρων δημιουργῶν. Ἄρ δὲ τις συμβουλευθῆ καὶ ἄλλας συγχρόνους πηγὰς διευκρινούσας τὴν ἐν αὐτῷ ἱστορομένην περιήγησιν, διττῶς, νομίζω, δύναται νὰ τὴν ἐξετάσῃ, πολιτικῶς μὲν, ὡς πρὸς τὰς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διαθέσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν αὐλῶν πρὸς ἡμᾶς, ἐκκλησιαστικῶς δὲ, μὴ καὶ τι φῶς προκύψῃ ἐντεῦθεν ἐπὶ τοῦ πολυθρυλλημένου ζητήματος τῶν Ἀγίων Τόπων.

Ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ἰ. Ἰ. Φυσώ. Μέρους Α'. Βιβλ. δ'.

. . . Διδάσκων (α) ἐμάνθανον ἀνεπαισθῆτως τὴν μουσικὴν. Διήγον αὐτόθι βίον σχεδὸν ἄνετον, καὶ ἄλλος ἀντ' ἐμοῦ φρονιμώτερος ἤθελεν ἴσως ἀρκεσθῆ· ἀλλ' ἡ φύσις πολυπράγμων καρδία μου ἀνεζήτει ἄλλο. Τὰς Κυριακάς καὶ ὁσάκις ἄλλοτε εὐκαιροῦν, διέτρεχον τὰς πέριξ τῆς πόλεως ἐξοχὰς καὶ τὰ δάση, ὅπου ἐπλανώμην βεβουλισμένος πάντοτε εἰς στοχασμούς καὶ στεναζῶν, οὐδέποτε δ' ἐπανηρχοῦν πρὸ τῆς νυκτὸς εἰς τὴν πόλιν.

Μιᾶ τῶν ἡμερῶν ἐν Βοδρικῷ (Boudry) εὐρισκόμενος εἰσῆλθον εἰς καπηλεῖον ὅπως δειπνήσω. Αὐτοῦ βλέπω ἄνθρωπον βαθυγένειον, φέροντα ἐπενδύτην μὲν ἰώδη ἑλληνικόν, καυσίαν δ' ἐκ μηλωτῆς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Τὸ σχῆμα καὶ τὸ ἦθος ἀρκετὰ εὐγενὲς ἐδυσκολεῦτο πολλάκις νὰ ἐξηγηθῆ, ὡς ὁμιλῶν διάλεκτον ἀκατάληπτον, οὕτως εἶπεῖν, καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν ἰταλικὴν ἢ πρὸς ἄλλην τινὰ γλῶσσαν προσεγγίζουσαν. Μόνος ἐγὼ κατελάμβανον ὅτι περίπου καὶ ἂν ἔλεγε, μετὰ δὲ τοῦ πανδοχείου καὶ τῶν ἐγγχωρίων δὲν ἠδύνατο ἢ διὰ νευμάτων νὰ συνδιαλέγηται. Τῷ ἀπύθωνον λέξεις τινὰς ἰταλιστί· με ἐνόησε κάλλιστα, καὶ ἐσπευσεν ἐγερθεῖς νὰ με ἐναγκαλισθῆ ἐνθέρμως. Ἐσχετισθῆμεν πάραυτα καὶ τῷ ἐχρησίμευσον ἕκτοτε ὡς διερμηνεύς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ δεῖπνόν του ἦτο καλόν, ἐν ᾧ τὸ ἐμὸν πολυλοῦ γε καὶ δεῖ, με προσεκάλεσε νὰ συμπάγωμεν,

(*) Ἐν Νεοκαστρῷ κατὰ τὴν ἀνοιξὴν τοῦ 1732. Σ. τοῦ Μ.

ὑπερ ἀσμένως ἐδέχθη. Καὶ οὕτω πίνοντες καὶ βαρβαρίζοντες τὴν φωνήν, ἐξωκειώθημεν τόσον, ὥστε ἅμα δειπνήσαντες κατέστημεν ἀχώριστοι.

Μοὶ διηγήθη ὅτι ἦτο κληρικὸς Ἕλληνας καὶ ἀρχιμανδρίτης τῶν Ἱεροσολύμων, ἀπεσταλμένος, ὅπως συλλέξῃ συνεισφοράς ἐν Εὐρώπῃ πρὸς ἀνακαίνισιν τοῦ Ἁγίου Τάφου (ε). Μοὶ εἰδείξε πρὸς τούτους ἀξιόλογα πιστοποιητικὰ τῆς αὐτοκρατείας (γ) καὶ τοῦ αὐτοκράτορος (δ)· εἶχε δὲ παρόμοια καὶ πολλῶν ἄλλων ἡγεμόνων. Καὶ ἐφαίνετο μὲν ἰκανῶς εὐχαριστημένος δι' ὅσα χάριματά ἐως τῆς ὥρας ἐκείνης εἶχε συνάξει· ἀλλ' εἶχε πάθει τὰ πάνδεινα ἐν Γερμανίᾳ, μὴ γνωρίζων μηδὲ γρῦ γερμανικῶν, λατινικῶν εἴτε γαλλικῶν, καὶ ὡς μόνην καταφυγὴν ἔχων τὰ ἑλληνικὰ, τὰ τουρκικὰ καὶ τὰ φραγκικὰ του, ἅπερ, ὡς ἦτο ἐπόμενον, δὲν τῷ ὠρέλουν μεγάλως ἐν ταῖς χώραις, ὅπου εἶχεν οὕτως εἰπεῖν, ἀποπλανηθῆ. Μοὶ προέτεινεν ἐπὶ τέλους νὰ τὸν συνοδεύσω ὡς γραμματεὺς καὶ διερμηνευτής. Καὶ τοὶ δ' ἐφόρουν τὸ νεωστὶ ἀγορασθὲν κομψὸν μου ἰώδες ἱμάτιον, οὐ πάντῃ ἀνάριστον τῆς νέας μου ταύτης θέσεως, ἐφαίνοντο ὅμως τόσον πενιχρὸς, ὥστε δὲν μ' ἐνόμισε δυσκατάπειστον· καὶ δὲν ἠπατήθη διὸ καὶ αἱ συμφωνίαι ἡμῶν ἐγένοντο ἐν τάχει, ἐμοὺ μὲν οὐδὲν ζητούντος, ἐκείνου δὲ μεγάλα ὑποσχόμενου. Καὶ ἰδοὺ ἄνευ ἐγγύτης, εἴτε ἀσφαλείας, οὐδὲ κἂν ἐν γνώσει τῶν πραγμάτων, ἀφίεμαι εἰς τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀνθρώπου τούτου, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀμέσως κινούμενος εἰς Ἱερουσαλήμ.

Ἡξάμεθα δὲ τῆς περιόδου ἀπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἐλευθερῶν (Fribourg), ὅπου δὲν ἀπῆλυσσε μεγάλη κέρδη· διότι, τῆς ἐπισκοπικῆς ἀξιοπρεπείας μὴ ἀνεχομένης τὸ ἐπαιτεῖν καὶ μάλιστα παρὰ τῶν ἰδιωτῶν, παρουσιάσαμεν τὰ ἐγγράφα του τῆς Γερουσίας, ἥτις τῷ ἀπένευε μικρὰν τινα ποσότητα.

Ἐκείθεν διευθύνθημεν εἰς Ἀρκτόπολιν (Berne) καὶ καταλύσαμεν ἐν τῷ τοῦ Ἰερακοῦ καλῷ τότε ξενοδοχείῳ, ὅπου εὕρισκόν τις εὐάρεστον συναναστροφὴν. Εἶχομεν πολλοὺς συνδαιτυμόνας, καὶ ἡ

(6) Ἐφαίνετο τότε τὸν Ἱεροσολυμιτικὸν θρόνον ὁ σοφὸς καὶ πολὺς Χρυσάνθος ὁ Νοταρᾶς, εἰς ὃν παρεχωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέτ τοῦ Γ' δὴ διατάγματα (Χάτ-ἰ-σερῖφ), τὸ μὲν, τῷ 1719, τὸ δὲ τῷ 1720, ἀναγνωρίζοντα τὸ δικαίωμα τῶν Ὀρθοδόξων τοῦ ἐπισκευάζειν τὸν ἀμέσως ἐπὶ τοῦ Τάφου τοῦ Σωτήρος κείμενον θολίσκον ἐν τῷ Ναφ τῆς Ἀναστάσεως. Σ. τοῦ Μ.

(γ) Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ 1730 ἐμονάρχει τῆς Ῥωσσίας ἡ πανούργος Ἄννα, θυγάτηρ τοῦ Ἰβάν, ἀδελφοῦ τοῦ Μ. Πέτρου, ἀνακηρυχθεῖσα αὐτοκράτειρα πασῶν τῶν Ῥωσσιῶν, χάρις εἰς τὰς πλεεκτῆνας τῆς οἰκογενείας Δολγορόκη, ἦν ὅμως σκληρῶς κατεδύωξεν ἡ Ἄννα ἐπιτυχούσα τοῦ σκοπομένου. Σ. τοῦ Μ.

(δ) Ἐνοεῖ πάντως ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς Κάρολον τὸν Στ' τὸν φιλοπόλεμον αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, ὅστις διὰ τῆς τοῦ Μάργου (Passarowitz) συνθήκης (21 Ἰουλ. 1718) ἐπερυστάτετο τὴν προστασίαν τῶν τοῦ Ἁγίου Τάφου προσκυνητῶν, καὶ ὅστις, συμφωνῶν πρὸς τὴν πατροπαράδοτον πολιτικὴν τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, εὐνοῦς δεικνύει πρὸς τὸν κληρὸν καὶ πρὸς τοὺς μοναχοὺς. Σ. τοῦ Μ.

τράπεζα ἦτο καλῶς συγκεκροτημένη. Ἐπειδὴ δὲ πρὸ ἰκανοῦ καιροῦ λιτὴν ἐλάμβανον τροφίμ, ἐδραξάμην τῆς προκειμένης μοι περιστάσεως ὅπως ἐνδυναμώσω τὸν ἐξησθενημένον στόμαχόν μου.

Ὁ αἰδεσιμώτατος Ἀρχιμανδρίτης ἦτο καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος τοῦ κόσμου· ἡγάπα νὰ μὲν πολὺ ἐπὶ τραπέζης· ἦτο εὐθυμος καὶ ὠμίλει εὐστόχως δι' ὅσους τὸν ἐνόουν, μὴ ὦν ἄμοιρος γνώσεών τινων, καὶ ἐπιδεικνύμενος τὴν ἑλληνικὴν του πολυμάθειαν μεθ' ἰκανῆς χάριτος. Οὕτω λ. γ. συντρίβων ποτε λεπτοκάρυα κατὰ τὸ ἐπίδειπνον, ἐκοψε βαθύως τὸν δάκτυλον, καὶ τοῦ αἵματος ἀφθόνως ῥέοντος, δειξας τὸν δάκτυλον πρὸς τοὺς συνδαιτυμόνας, α Ἐσώθησθε, κύριοι, εἶπε καγγαζῶν, αἷμα πελασγικόν. (Mirate, signori, questo è sangue pelasgo) ».

Ἐν Ἀρκτοπόλει δὲν τῷ ἦμην πάντῃ ἀνωφελής· μάλιστα διεξήγαγον τὰς ὑποθέσεις του κάλλιον ἢ ὅ,τι ἐφοδοῦμην. Ἐράνην ἀληθῶς τολμηρότερος καὶ εὐγλωττότερος ἢ ἂν ἐπρόκειτο περὶ τῶν ἰδίων μου συμφερόντων, καθόσον αὐτόθι δὲν ἀπηλλάγημεν τόσον εὐχερῶς ὡς ἐν ταῖς Ἐλευθεραῖς· ἀλλ' ἐγένετο χρεῖα μακρῶν καὶ ἀλλεπαλλήλων συνδιαλέξεων μετὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ Κράτους, καὶ ἡ ἐξέτασις τῶν ἐγγράφων τοῦ Ἀρχιμανδρίτου δὲν ἦτο ἔργον μιᾶς ἡμέρας. Ἀφ' οὗ, τέλος, τὰ πάντα ἐτακτοποιήθησαν, εἰσῆχθη ἐνώπιον τῆς Γερουσίας· εἰσῆλθον δὲ καὶ γὰρ μετ' αὐτοῦ καθὼς διερμηνεὺς, καὶ προσεκληθῆν νὰ ὁμιλήσω. Ἡ πρόσκλησις αὕτη μοὶ ἦτο ὅλως ἀπροσδόκητος, ἐπειδὴ οὐδέποτε ἐφανταζόμην, ὅτι μετὰ τοσαύτας διαπραγματεύσεις μεθ' ἐνὸς ἐκάστου τῶν μελῶν, εἶδει ν' ἀποταθῆ τις ἐκ νέου καὶ πρὸς ὅλον τὸ σῶμα, ὡσανεὶ οὐδὲν ἐβρέθη. Τί ἀμνηστία δι' ἄνθρωπον τόσῳ αἰσχυρτηλόν, οἷος ἐγὼ, νὰ ἀγορεύσω δημοσίᾳ καὶ μάλιστα, ἐνώπιον τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀρκοπόλεως, τοῦτο δὲ ἐξ ἀρποόπτου καὶ ἄνευ κἂν στιγματῆας προπαρασκευῆς. Καὶ ὅμως οὐ μόνον δὲν κατεβλήθη, ἀλλ' οὐδὲ κἂν ἐδειλίασα. Ἐξέθηκα κατὰ πρόωτον διὰ βραχέων καὶ καθαρῶς τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ἀρχιμανδρίτου· εἶτα ἐπαινέσας τὴν εὐσέβειαν τῶν συνδραμόντων ἡγεμόνων διήγειρον τὴν ἀμίλλαν τῶν ἐξοχωτάτων Γερουσιαστῶν, ἐπισυνάψας, ὅτι δὲν ἠδύνατό τις ἐλαττον νὰ ἐλπίσῃ ἐκ τῆς ἐγνωσμένης αὐτῶν μεγαλοδωρίας. Ἐπομένως ἐσπούδασα ν' ἀποδείξω τὴν ὠρέλειαν τοῦ θεαρέστου τούτου ἔργου πρὸς ἅπαντας ἐν γένει τοὺς χριστιανούς ἄνευ διακρίσεως θρησκευίματος. Κατέστρεψα δὲ τὸν λόγον ὑποσχόμενος τὰς εὐλογίας τοῦ οὐρανοῦ πρὸς ὄντινα γενναίως ὑπὲρ αὐτοῦ συνδράμη. Δὲν ἀξίω, ὅτι ὁ λόγος μου ἐθαυμάσθη· ἀλλ' εἶναι ἀναντιρρήτον, ὅτι εὐπρέστησε, καὶ ὅτι μετὰ τὸ τέλος τῆς συνεντεύξεως ἔλαβεν ὁ Ἀρχιμανδρίτης δῶρον οὐκ εὐκαταφρόνητον· ἤκουσε δὲ καὶ ἐπαίνους τῆς εὐφυΐας τοῦ γραμματέως του, ὦν ἀσμένως ἐγενόμην διερμηνεὺς, καὶ τοὶ δὲν ἐτόλμησα νὰ τοὺς μεταφράσω αὐτολεξεί. Ἰδοὺ ἡ μὴν ἐποχὴ τῆς ζωῆς μου καθ' ἣν ἠγόρευσα

δημοσίᾳ καὶ ἐνώπιον Ἀρχῆς, καὶ ἡ μόνη ἰσως ἐν ἡ ἐξεφράσθη ἐπιτυχῶς καὶ μετὰ παρρησίας. . . .

Ἐντεῦθεν ἀναχωρήσαντες ὑπήγομεν εἰς Σολοδύρον (Soleure)· διότι προὔτιθετο ὁ Ἀρχιμανδρίτης διερχόμενος καὶ αὐθις διὰ τῆς Γερμανίας νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὰ ἴδια διὰ τῆς Οὐγγαρίας ἢ τῆς Πολωνίας. Ἀληθῶς ἡ περιόδια αὕτη ἦτο λίαν ἐκτεταμένη· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν δὲν ἐφοβεῖτο, ἐπειδὴ ἐβλεπε καθ' ὅδον πληρούμενον μᾶλλον ἢ κενούμενον τὸ βαλάντιόν του· ἐγὼ δὲ νύχουμην ἐγκαρδίως, εἴτε πεζῇ εἴτε καὶ ἐφιππος νὰ περιηγῶμαι δι' ὅλης μου τῆς ζωῆς. Ἦτο ὅμως, φαίνεται, πεπρωμένον νὰ μὴ προβῶ περαιτέρω.

Ἄμα φθάσαντες ἐν Σολοδύρῳ ἐπεσκέσθημεν πρῶτον τὸν κύριον πρέσβυν τῆς Γαλλίας. Κατ' αὐτοχίαν τοῦ ἀρχιμανδρίτου μου, ἦτο οὗτος ὁ μαρκίων Βανάκος (s), χρηματίας ποτὲ πρέσβυς καὶ παρὰ τῇ Πύλῃ, καὶ ἐνήμερος ἐπομένως τῶν ἀφορώντων τὸν Ἁγίον Τάφον. Εἰς τὴν ἐνὸς τετάρτου συνέντευξιν τοῦ Ἀρχιμανδρίτου μετὰ τῆς ἐξοχότητος του δὲν παρευρέθη, ἐπειδὴ ὁ Κ. πρέσβυς ἐνόει τὰ φραγκικὰ, καὶ ὠμίλει τὰ ἰταλικά· τοῦλάχιστον ὅσον καὶ ἐγὼ. Ἐξερχόμενος τὸν Ἑλλήνα μου ἠθέλησα ν' ἀκολουθήσω, ἀλλὰ μ' ἐκράτησαν· ἔφθασεν ἤδη καὶ ἡ σειρά μου. Ἐπειδὴ δὲ διεδίδον ὅτι ἐγεννήθη ἐν Παρισίοις, ὑπηγόμην, ὡς τοιοῦτος, εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Αὐτοῦ Ἐξοχότητος. Μὲ ἠρώτησε λοιπὸν ὁ πρέσβυς ποῖος ἦμην, προτρέπων με νὰ μὴ τῷ κρύψω τὴν ἀλήθειαν· τοῦθ' ὅπερ καὶ ὑπεσχέθημι ζητήσας προηγουμένως τὴν χάριν νὰ τῷ ἐκμυστηρευθῶ κατ' ἰδίαν· συγκατανεύσας δὲ μὲ ὠδήγησεν εἰς τὸ γραφεῖόν του, οὗτινος ἐκλείσει τὴν θύραν. Τότε πεσὼν εἰς τοὺς πόδας του ἐτήρησα τὸν λόγον μου. . . . Τοσαῦτον δὲ τὸν εὐπρέστησεν ἡ μικρὰ μου ἱστορία καὶ ἡ εἰλικρίνεια, μεθ' ἧς εἶδεν ὅτι τὴν διαγῆθη, ὥστε λαθῶν με τῆς χειρὸς με παρυσίασε πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἐπαναλαθῶν ἐν συντόμῳ τὰ τοῦ πλάνητος βίου μου. Εὐμενοῦς ἐτυχον παρ' αὐτῇ ὑποδοχῆς· εἶπε δὲ, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ μ' ἀφῆσσι νὰ συνοδεύσω τὸν Γραικὸν ἐκεῖνον μοναχόν. Ἀπεφασίσθη ἐπομένως νὰ μείνω ἐν τῇ πρεσβείᾳ μέχρις οὗ εὐρεθῇ θέσις τις δι' ἐμέ. Τότε ἠθέλησα νὰ ὑπάγω κἂν ν' ἀποχαιρετίσω τὸν καλὸν μου Ἀρχιμανδρίτην, ἐλκύσαντα τὴν συμπάθειάν μου, ἀλλὰ δὲν μοὶ ἐπετράπη. Τῷ δεικνυῖν δὲ μόνον ἡ κράτησις μου, καὶ μετὰ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας μοὶ ἔστειλε τὸ μικρὸν μου κιβώτιον.

Α.

(ε) Κατὰ τὴν ἐνεατη (1716—1734) ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονὴν αὐτοῦ ὡς πρέσβευς τῆς Γαλλίας, μεγάλην ἰσχὺν ἐπέκτειτο ὁ Jean Louis d' Usson, marquis de Bonac. Ὁ ἐπιτήθειος οὗτος διπλωμάτης κατώρθωσε τῷ 1719 καὶ τῷ παρεχωρήθη ἡ ἀδεια, ὅπως ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ μεγάλου θόλου τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως γίνῃ ὑπὸ τῶν Φραγκισκανῶν μοναχῶν, ἐπὶ συμφωνίᾳ ὅμως, ἵνα ἡ τοῦ θολίσκου τοῦ Τάφου τοῦ Σωτήρος ἀπόκηται ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς Ὀρθοδόξους. Σ. τοῦ Μ.

ΡΟΒΕΡΤΟΣ ΕΜΜΕΤ.

(Συνέχ. ἴδε φηλλὰδ. 235 — 248.)

—ooo—

Τότε ὁ Ῥοβέρτος ἔγραψε πρὸς τὸν Κύρραν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ τὸν ἐξιλεώσῃ ὑπὲρ τῆς θυγατρὸς του, ἀποδίδων μετὰ πολλῆς προθυμίας εἰς ἑαυτὸν πᾶν ἀτόπημα. Κατωτέρω θέλομεν ἰδεῖ ὅτι δὲν εἶπεν ὅλην τὴν ἀλήθειαν πρὸ παντὸς δὲ ζητεῖ ν' ἀποκρύψῃ ἀπὸ τὸν ὠργισμένον πατέρα τὴν ζωηρότητα καὶ τὸ βάθος τοῦ πάθους τῆς θυγατρὸς· ἀποδίδει εἰς ἀρχαῖον δεσμὸν νεωτάτην καταγωγὴν, καὶ ἐπειδὴ ὁ οἶκος ἐνούμενος τῷ θαυμασμοῦ εἶναι ὁ μεγαλύτερος ὅλων τῶν κινδύνων τῆς γυναικείας καρδίας, προφασίζεται ὅτι μόνον ὅτε τὸν εἶδε πάσχοντα, ἐπρόδωκεν ἡ νέα τὸ μυστήριον τῆς ἀγάπης τῆς.

She loved me for the dangers I had passed,
And I loved her, that she did pity them.

« Ὑπῆρξεν ἐποχὴ· λέγει ὁ κύριος Ῥιχάρδος Κύρραν, καθ' ἣν ἡ δημοσίευσίς τῶν ἐπιστολῶν ἐκείνων ἤθελεν εἶσθαι δύσκολος· ἀλλ' ὁ καιρὸς ἐκεῖνος παρῆλθε, διότι οἱ μόνον οἵτινες ἤθελον λυπηθῆ, ὁ πατήρ καὶ ἡ κόρη, δὲν ζῶσι πλέον· ἐκεῖνος δὲ ὅστις ἐπέζησε, καὶ δημοσιεύει αὐτὰς ἀπὸ αἰσθημα καθήκοντος, εἶναι πεπεισμένος ὅτι δὲν ἰσχύουσι νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ὑπὲρ τῆς μνήμης αὐτῶν ὑπόληψιν ἐκείνων οἵτινες τοὺς ἐγνώρισαν. »

« Ῥοβέρτος Ἐμμετ τῷ ἱππότη Ἰωάννῃ Φίλιππὸν Κύρραν.

» Δὲν ἠλιζοῦν ὅτι ἐμελλες νὰ γείνης συνήγορός μου. Σὲ προτεκάλετα δὲ διὰ τὰς προλαβούσας γνωστάς σχέσεις ἡμῶν, διότι ἄλλως θὰ ἐφαίνετο παράδοξον. Βεβαίως δὲν ἐπεθύμουν οὔτε νὰ σ' ἐπανίδω, γνωρίζων ὅτι σὲ προσέβαλον καθ' ὑπερβολὴν, καὶ τόσῳ μάλιστα πολὺ, ὥστε ἡ ζωὴ μου δὲν ἀρκεῖ νὰ ἐξκλείψῃ τὴν προσβολὴν ταύτην. Τοῦτο ἐπιθυμῶν προέτεινα εἰς τὸ ἰδιαιτέρον συμβούλιον νὰ μὲ δικάσῃ ὡς ὁμολογούμενον ἐνοχον, φθάνει μόνον νὰ συγκατανεύσῃ εἰς τὴν ἀποσιώπησιν τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης. Ἀλλὰ καὶ ἐτι πλέον ἐπροζῆ· διεκνήρυσσε ὅτι ἤθελον ὑποστῆ τὴν καταδίκην μου χωρὶς νὰ προσέρω λέξιν πρὸς ὑπεράσπισίν μου, ζητῶν εἰς ἀντάλλαγμα τὴν καταστροφὴν τῶν ἐγγράφων ἐκείνων. Ἡ πρόθεσις μου ἦτο νὰ ὁμολογήσω ἑμαυτὸν ἐνοχον, νὰ προλάξω τὴν κατηγορίαν, καὶ νὰ ἀπομακρύνω πάντα λόγον δικαιολογούντα τὴν παρουσίαν τῶν ἐπιστολῶν.

» Ὅ,τι θέλω σοὶ διηγηθῆ, δὲν δύναται, τὸ ὁμολογῶ, νὰ μὲ δικαιολογήσῃ ἐνώπιόν σου. Ἀλλὰ μάθε ὅτι τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἀπετάθη τὸ πρῶτον πρὸς τὴν θυγατέρα σου (when I first addressed your daughter), ἐνόμιζον ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἡ τύχη μου ἤθελεν ἀποφασισθῆ. Δὲν ἐπερίμενον, καὶ οὔτε ἐπεθύμουν, εἰς τὰς περιστάσεις εἰς ἃς εὕρισκόμεν νὰ ἀνταποκριθῆ εἰς τὴν ἀγάπην μου. Ἦθελον μόνον νὰ μάθω ἐὰν ἡ καρδία τῆς ἦτο ἐλευθέρη, καὶ

ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχω διὰ τὸ μέλλον ἐλπίδα τινά. Ἄλλ' οὐδεμίαν τοιαύτην μοι ἔδωκε· μοι εἶπε μόνον ὅτι οὐδένα εἶχε δεσμόν· ὡς καὶ τῶντι ποτὲ δὲν μοι ἐφάνη ὅτι ἐπεθύμει νὰ σ' ἐγκαταλείψῃ. Ἐσύχναζον λοιπὸν εἰς τὴν οἰκίαν σου φρονῶν ὅτι ἐγὼ μόνον θὰ ἔχαιρον ἢ θὰ ἐλυπούμην. Οὐδεμίαν πρόοδον ἀγάπης παρατήρησα εἰς αὐτήν, οὐδὲ μοι ἀπέδειξε ποτὲ ὅτι μὲ διέκρινε τῶν ἄλλων συνήθων γνωρίμων σας. Ὀλίγον καιρὸν μετέπειτα, ὑποπτευθεὶς ὅτι ἐγένοντό τινες ἀνακαλύψεις, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἔπραπε ν' ἀναχωρήσω ἐκ τῆς Ἰρλανδίας, ἦλθον πρὸς αὐτὴν ὅπως διαλύσω πᾶν ὅ,τι μεταξὺ ἡμῶν ἦδύνατο νὰ ἐξηγηθῇ ὡς ὑποχρέωσις. Αὕτη ἡ ἰδίᾳ τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν, ἀπήτησε νὰ παύσω τὰς ἐπισκέψεις μου· ὡς ἔχων δὲ καὶ ἐγὼ αὐτὴν τὴν πρόθεσιν, τῇ ἐξήγησα τοὺς λόγους μου. Πρῶτον τότε, ὅτε μὲ εἶδε δυστυχῶς, παρατήρησα τὴν συγκίνησίν της, ὅτι ἤσθάνετό τι δι' ἐμέ, καὶ ὅτι ἦτο ἀργά ὅπως ὀπισθοδρομήσω. Μετὰ ταῦτα ἀνακαλύψας ὅτι οἱ φόβοί μου ἦσαν ἀβάσιμοι, δὲν ἀνεχώρησα. Εἰς ὅλα αὐτὰ ἑπτεταίρια βεβαίως ἐγὼ, ἀλλὰ συνέτρεξε καὶ ἡ κακὴ ἐκείνη τύχη ἢ αἰεποτε καταδιώκουσά με. Ἐὰν ἔγραψα πρὸς τὴν θυγατέρα σου μετὰ τὸ θλιβερὸν συμβῆναι, τοῦτο ἦτο νέα ἔλλειψις εὐπρεπείας (an additional breach of propriety) δι' ἣν μετεμνήθηται ἐκ βάθους καρδίας· καὶ ὅμως τὸ ὁμολογῶ μετὰ ἀπλότητος, τὸ σφάλμα τοῦτο ὄχι μόνον δὲν μοι φαίνεται τῆς αὐτῆς βαρύτητος, ἀλλὰ καὶ τὸ θεωρῶ ὡς ἀναπόφευκτον μετὰ τὰ προηγηθέντα· διότι, ἂν καὶ δὲν ἀξίω νὰ δικαιολογήσω τὴν παρελθούσαν διαγωγὴν μου, ἀφοῦ ὅμως ὑπῆρχε τις συμπάθεια μεταξὺ ἡμῶν, (καὶ εἰλικρινεστέρα οὐδέποτε ὑπῆρξεν), ἤσθάνομην ὅτι ἡ ἀβεβαιότης εἰς ἣν ἤθελον ἀφίσει τὴν θυγατέρα σου περὶ τῆς τύχης μου, δὲν ἤθελεν οὔτε ἐξαφανίσει τὴν συμπάθειάν της, οὔτε ἐλαττώσει τὴν ἀγωνίαν της· καὶ θεωρῶν αὐτὴν ὡς σύντροφον τοῦ βίου μου, ἐὰν ἔζων, παρέβλεψα πᾶσαν ἄλλην σκέψιν ὅπως ἀνακουφίσω τὴν ἀγωνίαν της. Ἐπρωτίμων νὰ ἀπολαύω τῆς συμπάθειας τῆς θυγατρὸς σου καὶ εἰς τὰς ἐσχάτιας τῆς Ἀμερικῆς, παρὰ νὰ ἔχω τὴν πρώτην θέσιν ἐνταῦθα ἀνευ αὐτῆς. Ἄγνοῦν ἐὰν διὰ τῆς ὁμολογίας ταύτης θέλω μετριάσει τὸ σφάλμα μου· ἀγνοῦν ἐὰν ἡ ἐπιτυχία ἤθελεν ἐξαλείψει τὴν μνήμην τῆς πράξεώς μου· ἀλλὰ καλῶς γινώσκω ὅτι εἰς τὴν παγετώδη χεῖρα τοῦ θανάτου ὑπὸ τὴν ὁποίαν κείμαι, καλὸν ἦτο νὰ μὴ προστεθῇ καὶ ἡ ψυχρότης τοῦ ἀρχαίου φίλου μου, καὶ νὰ μὴ ἐπαυξήσῃσι τὰ βάρη ὄχι ἐμοῦ, ἀλλ' ἐκείνων εἰς οὓς καταλείπω ὀδύνην καὶ θλίψιν. »

Εὐκόλον νὰ παρατηρήσῃ τις κατὰ πόσον τὸ πάθος ἄλλοιοῖ συνήθως τὸν χαρακτήρα· δυσκόλως ἀναγνωρίζομεν, βλέποντες τὴν περιώδυνον ταύτην δειλίαν καὶ τὴν ταπεινότητα τοῦ ὕφους, τὸν ἄνδρα ὃν θέλομεν ἰδεῖ μετ' ὀλίγον ὑπερφάνως καὶ ἐντόνως ὑπερασπιζόμενον ἑαυτόν. Μετὰ μετριοφροσύνης δικαιολογεῖται, μετ' ἀξιοπρεπείας ἰκετεύει, καὶ τὴν ἀπλότητος, τὴν αὐτῆς ψυχικῆς τρυφερότης ἔ-

πρεπεν ἴσως νὰ συγκινήσῃσι καὶ τὰς μᾶλλον ἀμειλίχτους καρδίας. Ἄλλ' ἡ τόσον εὐγενῆς καὶ τόσον κατανυκτικῆ αὕτη ἐπιστολὴ δὲν κατέρωθεσε νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Κύβραν· εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι δὲν ἐπανεῖδε τὸν Ροβέρτον, καὶ τὸ παραδοξότερον οὐδεμίαν προσπάθειαν κατέβαλεν ἵνα σώσῃ τὴν ζωὴν του· διότι ἐὰν ἀπεπειράτο τοῦτο, ὁ υἱὸς του, πολὺ πρόθυμος νὰ δεῖξῃ εἰς τὸ κοινὸν πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ τιμῆσῃ τὴν μνήμην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, θὰ ἔσπευδε νὰ τὸ δημοσιεύσῃ. Δικηγόρος ὢν ἐνός τῶν ἀποστατῶν, μετὰ προθυμίας ἐδραξέ τὴν περίστασιν ἐκείνην, ὅπως κατακρίνῃ τὴν ἀποστασίαν μετὰ λόγους σκληροῦς καὶ περιφρονητικούς, καὶ ν' ἀποπλύνῃ ἑαυτὸν πάσης ὑπονοίας. Οἱ αὐτῆς ἄλλοι ὁμιλοῦντες περὶ τῆς ἀτυχῆς ἐκείνης ἀποπειράς εἰσὶν ἀναμφισβότως ὁ Κύβραν καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Γράτταν· ἐκ τούτου δῆλον ὅτι ἐν περιπτώσει ἀποτυχίας, πρωτότερον εἶναι νὰ κρίνεται τις ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἢ ὑπὸ τῶν φίλων αὐτοῦ. Ἐκείνοι τοῦλάχιστον οὐδένα ἔχουσι φόβον βλέποντες τὴν ἀποτυχίαν προσβάλλουσαν τὴν προσωπικὴν αὐτῶν θέσιν· καὶ ἡ ἰδίᾳ μερὶς ἡ τοσοῦτον φροντίζουσα, ἵνα μείνῃ κεχωρισμένη ἀπὸ τῶν νικηθέντων, ἤθελε παρασυρθῇ, ἕνεκα τῆς μεσαιᾶς θέσεώς της, ὅπως ταχθῇ ἐκ τῶν πρώτων περὶ τὸν νικητὴν. Εἶναι καὶ τοῦτο ἐν τῶν θλιβερῶν θεαμάτων, ὅσα ἡ ἀνθρώπινος φύσις παρίστα ὀπόταν ἡ τύχη φανῇ ἐναντία.

Ἐν τοσοῦτῳ αἱ δίκαιαι ἐξηκολούθουν ἐνώπιον τῶν στρατοδικείων καὶ αἱ εἰς θάνατον καταδικαίαι διεδέχοντο ἀλλήλας ἀδικόπως. Ἐκ τῶν ἀποστατῶν, τινὲς μὲν ἀπέθνον μετὰ καρτερίας μείνιντες μέχρι τέλους πιστοὶ εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτῶν, ἄλλοι δὲ ἀποθνήσκοντες ἔδειξαν αἰσθημάτων μετανοίας· καὶ ἄλλοι τέλος διεμαρτυρήθησαν περὶ τῆς ἀθωότητός των, ἀξιοῦντες ὅτι κατεδικάσθησαν διὰ γεγονότα τῶν ὁποίων οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν εἶχον. Νέος τις, ἀξιοσεβάστου οἰκογενείας, τὸ ὄνομα Φήλιξ Ροῦρκ, ἐκρεμάσθη ἀσπλάγγως ἐνώπιον τῆς αἰκίας τοῦ πατρὸς του· ἡ γενικὴ ὅμως προσοχὴ προσηλοῦτο πρὸ παντός ἄλλου ἐπὶ τῆς δίκης τοῦ Ροβέρτου. Ἡ νεότης, αἱ ἀρεταί, τὸ ἦθος, ἡ κοινωνικὴ θέσις του, πάντα εἴλκυον πρὸς αὐτὸν τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν περιέργειαν. Αὐτὸς δὲ μὴ ἀμφισβόλλων διόλου περὶ τῆς περιμενούσης αὐτὸν τύχης, ἀνέμενε ταύτην μετὰ σταθερότητος, ὡς δύναται τις νὰ κρίνῃ ἐκ τῶν ἀκολουθῶν πράξεων.

(Ἔπεται συνέχεια.)

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.

—000—

Ἐπιγράφων τὴν ἐν σελ. 210 στήλ. 2 τοῦ παρόντος φυλακίου σημειώσιν τῆς βασιλίδος Μαρίας, ἔγραψα ὡς ἑσθαι ἄντι τοῦ ἐσφαλμένου ἐσθαι. Διορθώθη πρὸς τούτους καὶ τὸ ἐν σελ. 213 στήλ. 2 « ἀνυπομονεστέρους » εἰς « ἀνυπομονεστέρους. »